

ጥላውዲን (ዎልተር ቺቺሊ ጥላውዲን)

አ.ኤ.አ. ነገስት 3 ቀን 1820 ዓ.ም ተወለደ። በፍ አቆጣጠር ሐምሌ 27 ቀን 1812 ዓ.ም. መሆኑ ነው። በ19 ዓመት ዕድሜው ወደ ሕንድ ሔዶ ካልካታ ውስጥ ካር ታጉር ከተባለ ኩባንያ ዘንድ ተቀጠረ። እ.ኤ.አ. በ1843 ዓ.ም ከሕንድ ወደ እንግሊዝ አገር ለመመለስ ጉዞ ጀምሮ ሰዊዝ ሲደርስ ከቢል ጋር ተገናኙ። በዚያም ሆነው የአባይን ምንጭ እንገልጋለን በማለት ተሰማምተው ወደ ኢትዮጵያ መጡ። በዚህ ጊዜ የጥላውዲን ዕድሜ 23 ዓመት ነበር።

በኢትዮጵያ ውስጥ እስከ 1847 ዓ.ም. ድረስ አራት ዓመት ቆይቶ ወደ አገሩ ተመለሰ። በእንግሊዝ አገርም ለእንግሊዝ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለሉርድ ፖልመር እስተን የእንግሊዝ መንግሥት በኢትዮጵያ ውስጥ ቆንሲል ቢያቋቁም ጠቃሚ እንደሚሆን አሳወቀ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም በአሳቡ ተሰማምተው “አገሩንም፣ ሕዝቡንም፣ ቋንቋውንም ታውቃለህና አንተውሁን” ብለው ጥላውዲን በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል አድርገው ሾሙት።

ጥላውዲን ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የተሾመበትን ደብዳቤ ይዞ በ1848 ዓ.ም ምጽዋ ደረሰ። በዚያም መሀል አገር ገብቶ ከራስ አሊ ጋር የቆንሲልነቱን ሥራ ጀመረ። ራስ አሊና ደጃች ካሣ በሚዋጉበት ጊዜ ጥላውዲን ታም ሰለነበረ ወደ እንግሊዝ አገር ለመሔድ ምጽዋ ነበረ። በምጽዋም ሕመሙ ስለጠናበት እስኪሻለው ድረስ በዚያው ቆየ። ሕመሙን ሻል ሲለው ራስ አሊ በደጃዝማች ካሣ ድል መሆናቸውን ሰማ። ይህም ለውጥ እሱን የሚመለከተው ስመሆኑ የእንግሊዝ አገር ጉዞውን አቋርጦ ወደ አዲሱ ንጉሥ ወደ ቴዎድሮስ ዘንድ ተመለሰ።

ጥላውዲን ወደ ጉንደር እንደተመለሰ ከአጤ ቴዎድሮስ ጋር ተገናኝቶ ከራስ ጋር የነበረው የሰላም ውል እንዲጠና ሲጠይቃቸው ቴዎድሮስ በውሉ ውስጥ ያለው የእንግሊዝ መንግሥት የፍትህ ጠባቂነት የሚለው ቃል እያለ ውሉ አይጠናም ብለው እምቢ አሉ። ጥላውዲንም ይህን የውል ቃል አስቀርቶ በውሉ ቴዎድሮስ ሲሰማው የእነሱንም ቆንሲልነት አወቁለት። ቆንሲልነቱን ለማወቃቸውም ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለእንግሊዝ መንግሥት ጻፉ።

ዛቴ፡ ጦማር፡ ዘተ ፈፀመተ፡ እሃላ፡ ንቡንጉሠ፡ ነገሥት፡
 ቲ፡ ዎድር፡ ስ፡ ዘኢተ፡ ጽፎ፡
 ተብዳሕ፡ ንቡንግሥተ፡ እንግሊዝ፡ ብክቶር፡
 እንዲተ፡ ፆ፡ ደ፡ ፍ፡ ፆ፡ ፆ፡
 እኔ፡ እግዚአብሔር፡ ደመስገን፡ ደ፡ ፍ፡ ፆ፡ ፆ፡
 አቶ፡ ቡሳዲን፡ የእርሰው፡ መላክተ፡ ፍ፡ ፆ፡ ፆ፡
 በፍትር፡ በወደፍ፡ ተቀብቶው፡ አለሁ፡
 እስተ፡ ዘረ፡ ፍ፡ ረሰ፡ ያለ መላክ፡ ባላር፡ ባይረጋጋ፡ ነው፡
 አሁንም፡ እርሰም፡ የክርሰቶሰ፡ ልጅ፡ ፆ፡ ፆ፡
 እኔም፡ የክርሰቶሰ፡ ልጅ፡ ፆ፡ ፆ፡
 ስለ፡ ክርሰቶሰ፡ ፍትር፡ ወደፍ፡ ተፈ፡ ልግ፡ አለሁ፡
 አሁንም፡ ክርሰቶሰ፡ ደሥ፡ ቢአሠን፡ ፆ፡
 ሥፍረጋ፡ ደሥ፡ ተፍ፡ ሁሉ፡ ሺማ፡ ግሰ፡ ሰው፡ ጠላም፡
 ካቶ፡ ዙላው፡ ዲን፡ ጋራ፡ ክልሉ፡ አለሁ፡ ክብር፡ ደስ፡ እንደሰን፡

ጥላውዲን የበሬት ሕመሙ ሲሻለው ከፈረስ ወድቆ እግሩ ተሰበረ። ጥቂት ቀን ቆይቶ ለመታከም ወደ አገሩ ለመሄድ ከጉንደር የካቲት 25 ቀን 1852 ዓ.ም. ተነስቶ ጉዞ እንደጀመረ ጉንደር ከተማ አጠገብ ቀሃ ከሚባለው ወንዝ ሲደርስ በድንገት የደጃች ጋረድ ሰዎች ደርሰው ደረቱ ላይ በጦር ወገት ማርከውም ወሰዱት። ቴዎድሮስም ከሸፍቶቹ ጋር በተደረገው ድርድር መሠረት አንድ ሺ ብር ከፍለው ጥላውዲንን አስለቀቁት። ጥላውዲንም በጦር የተወጋው ከፊኛ ነበርና በቃሬሃ ሆኖ ጉንደር ገባ። በጉንደርም ለዘጠኝ ቀናት በሕመም ሲሰቃይ ቆይቶ በጥር ወር 1853 ዓ.ም. ሞተ።

የጥላውዲን ራሳም ነገሥታት ከሚቀበሩበት ሥፍራ የጉንደር ሕዝብና መኳንንት ባለበት ጉዞ ፍቃት ተፈትቶ ተቀበረ። በጉንደር ያሉት ሰዎችም ለወንድሙ ትሬሻልስ ቺቺሊ ጥላውዲን ተሰጠው ከዕቃውም ጋር ጥላውዲን በሕይወት በነበረ ጊዜ በደረቅ እርሳስ ይጽፈው የነበረው ማስታወሻና የመጽሐፍ ረቂቅ ድርሰቱ

ተገኝቱ ለወንድሙ ተሰጠ = ይህም ድርሰቱ ጥላውዲን ከጥተ ስምንት ዓመት በኋላ ወንድምየው “ቅራሻልስ ኢን አቢሲኒያ ኤንድ ጋላ ከንቀሪ” በሚል ርእስ አላተመው =

ጥላውዲን እንዳሁኖቹ አምባላደሮች ወይም ቆንሲሎች የሚ ሠራው ሥራ አልነበረውም = ራሱ በመጽሐፉ እንደገለጸው “በስም ብቻ ቆንሲል ነኝ = የቆንሲልነት ተግባር ገን የለኝም = የውጭ ንግድ ጉዳይ የለም = የገንድ ትርፍም ጉዳይ የለም = የምጣብተ ወም የእንግሊዝ መንግሥት ነገር የለም” ብሏል =

አጤ ቴዎድሮስ ጥላውዲንን የገደለትን ሰዎች እነጋረደን ከነወቃደሩ ካጠፉ በኋላ የሚቸን የጥላውዲን ደም መበተላቸውን የጥላውዲን ረዳት ወይም ምክትል ሆኖ ምጽዋ ለተተመጠው ለራ ፋኤል ባርኒ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ =

በሰሙ አብ፡ ወወ ልድ፡ ወመገረሱ፡ ተደሱ፡ ፩ አምስት፡
ገጥ፡ ሠ፡ ሰ፡ ሠ፡ ተ፡ ቴ ሞ ጽ ር ስ፡ ደ ጽ ረ ስ፡ ከ እ ት፡ በ ረ ረ
“እ ገ ጸ ተ፡ ሠ ሰ ስ ተ ሠ፡ እ ጸ፡ እ ግ ሺ አ ብ ሐ ር፡ ደ ሞ ስ
ገ ገ፡ ደ ሳ ጥ፡ ሳ ግ፡ ፡ የ ም ሥ ሠ ራ ፡ ቸ፡ በ እ ግ ሺ አ ብ ሐ ር፡ ህ ደ
ል፡ ቀ ጽ ጽ ፡ ወ ደ ጾ ጽ ፡ ወ ጽ ጾ ጽ ገ ገ፡ ጥ ል ገ ስ ገ፡ የ ገ ጽ
ሱ ገ፡ ሠ ሞ ጽ ፡ ረ ጽ ጻ ጽ ፡ ወ፡ በ እ ግ ሺ አ ብ ሐ ር፡ ህ ደ ል
ከ ሢ ተ፡ በ ቀ ር፡ ከ ሠ ል ጥ፡ ያ ገ ገ ሁ ተ ገ፡ ሁ ሱ፡ ረ ጾ ሁ ተ
አ ገ ጽ፡ አ ል ተ ሙ ሁ ሞ፡ ወ ደ ገ ሞ፡ ተ ከ ታ ተ ጽ፡ ተ ስ ግ
ራ፡ ለ ስ፡ ገ ገ ሢ ግ፡ በ እ ግ ሺ አ ብ ሐ ር፡ ህ ደ ል፡ ከ ሳ ሠ ራ ግ
ተ፡ ረ ጾ ሁ ተ፡ አ ክ ሰ ሞ፡ ከ ሚ ዳ ሙ፡ ሳ ደ፡ አ ገ ተ ሞ፡ ጽ
ሱ፡ ጥ ል ጽ፡ ከ ፊ ገ ግ ሺ ስ፡ ገ ገ ሠ ጽ ፡ ከ ወ ደ ጾ፡ እ ግ ሺ
አ ብ ሐ ር፡ ያ ገ ገ ረ ገ ል ጽ ገ፡ የ ደ ሠ ጽ ተ የ ገ፡ ወ ረ፡ የ ም ል ክ፡
ሠ ሙ፡ የ ም ሠ ጽ፡ ሳ ጽ ጽ፡ ጽ ሱ፡ ጥ ል ጽ፡ ደ ስ ህ ል ጽ፡ የ ም
ተ ላ ደ፡ ሰ ህ ጽ፡ ጥ ለ ጽ፡ ሞ ከ ስ፡ ጽ ሱ ገ ስ ገ፡ ጽ ሱ ገ፡ ሱ ሳ ጽ ገ
ገ፡ ሠ ሞ ጽ፡ እ ስ ታ ሁ ገ፡ ያ ጽ የ ጻ ጽ ፡ ከ ጸ፡ ሠ ሙ፡ ካ ገ ተ ጋ
ራ፡ ደ ሢ ጽ፡ ጽ የ፡ ገ ሙ፡

ይህን ደብዳቤ መቼ እንደጻፉት ቀኑ ባይገለጽም ለራፋኤል ባርኒ የደረሰው ገን እ.ኤ.አ. ጳጉሜ 23 ቀን 1863 ነው በኛ አቶ ጣጠር ጥር 15 ቀን 1855 ዓ.ም መሆኑ ነው =

ቤል/ቤቀ ሙኳስ የሐንስ

ጆን ቤል በጥቀስት ጊዜ ለሌንደር የቴዎድሮስ ሁኔታ ጻፍ ተን ሲጻፍ “... ከጉናቸው ሆኖ ይዋጋ የነበረውን የወዳጃቸውን ራሳ ባዩ ጊዜ እጅግ በጣም አምርረው አለቀሱ = ወዳጅ ቤል፣ ደኅው ቤል፣ በወዳጅነት ከፍተኛ ህይወትን ያዳኝኸው” እያሉ ራሳው ላይ ተደፍተው ሙሁ = ከራሳው ላይ ሲነሱም የገዳዩም ራሳ ከዚያ ወደቆ ነበርና “አንተ፣ አንተ የግትረባ ከወዳጅ፣ ካንዱ ወዳጅ የለህኝ” ብለው የያዙትን ጦር በራሳው ላይ ሰኩ በት = ...” ብሏል =

ጆን ቤል በእንግሊዝ ባህር ህይዳ ውስጥ የመተ አለቃ ነበር = በኋላም ጊዜ በቱርክ ቅኝ ገዢነት ስር በነበረችው አሌግ በተባከ ችው የአረብ አገር የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል ሆኖ ተሹሞ ነበር = ከዚያ በኋላ ገን ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ለራስ አሊ አሽለ ርነት አደረገ = ራስ አሊም የባሻነት ግዕረግ ሰጥተውት ነበር = ጆን ቤል በራስ አሊ ከንድ አይወደድም ነበር ፣ መኖርም የቻለው በጥ ላውዲን ደጋሬነት ነበር = ቤል አንዲት ኢትዮጵያዊት አግብቶ ሁለት ሴቶችና አንድ ወንድ ልጅ ወልዳሳታላች ፣ ሴቶች ልጆችም በኋለኛው ጊዜ ሁለት የቴዎድሮስን ጥበባኛ ረረንጃችን አግብተው ከባሎቻቸው ጋር በቴዎድሮስ አጅ ታሰረው ነበር = አሰረኞቹ ሲፈቱም አብረው ተፈትተው ከባሎቻቸው ጋር ወደ ኤርፓ ሄደዋል = አንዲቱ ልጅ ያገባችው ዎልድሚያርን ነበር =

ራስ አሊና ደጃች ካሣ (በኋላ ቴዎድሮስ) የመጨረሻውን ጦርነት በተጋጠሙ ጊዜ ቤል ከራስ አሊ ወገን በመሆን ተሞግቷል = ራስ አሊ ድል ሲሆኑም ጆን ቤል ካንድ ቤተክርስቲያን ውስጥ ተደብቆ ሳለ ቴዎድሮስ ይህንኑ ስምተው ምህረት አድርጎ ውብት ወደ ቴዎድሮስ ገባ = ቤል በኑሮውም ሆነ በአለባበሱ ከኢትዮጵያኖች የተለየ አልነበረም = የሚለብሰው ልብስ አበሾች የሚለብሱትን ሲሆን በአገሩ ጫግ ለራሱ ባርኔግ አያደርግም ነበር =

አጤ ቴዎድሮስን በጥሩ ሁኔታ ለለሚመከራቸውና በተለይም በፍርድ ጉዳይ መልካሙንና እውነተኛውን መንገድ ለለሚመራችው ቤልን ይወዳትና ያከብሩት ነበር = በእነሱም ከንድ በዚሁ በምክሩና በአማላጅነቱ የተወደደና የተከበረ ሰው ነበር = የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል የሆነው ጥላውዲን እንኳን በአጤ ቴዎ

ድርሰ ሞገስ ዘንድ አግኝቶ በኢትዮጵያ መኖር የቻለው በጆን ቤል ድጋፍ እንጂ ቴዎድሮስ ፕላውዲንን አይወዱትም ነበር ። በዙ ጊዜም ከጠቃሰርና ከመገላላት የዳነው በቤል አማላጅነትና በለሱ መልካም ነገር በመናገሩ ነበር ።

ደጃዝማች ንጉሴ ወልደ ሚካኤል

ደጃዝማች ንጉሴ በአባታቸው የአገው ተወላጅ ስለሆኑ በዙ ጊዜ አገው ንጉሴ እየተባሉ ይጠራሉ ። ደጃች ወቤ ድል ሆነው ሲያዙ ደጃች ንጉሜ የአገውታቸውን የደጃች ወቤን ሥልጣን ለመያዝ ወራሽ ነኝ ብለው በቴዎድሮስ ላይ ሸፈቱ ። ደጃች ንጉሜ የደጃች ወቤ እህት ልጅ ናቸው ደጃዝማች ንጉሴ በትግራይ ውስጥ ሸፍተው ሲነሱ በዙ ተከታይ በማግኘታቸው አቅማቸው ወዲያ ውኑ ደረጃ ።

ደጃዝማች ንጉሜ በቴዎድሮስ ላይ የሸፈቱት እንደሌሎቹ ጠላቶቻቸው ሁሉ ራሳቸውን ችለው አልነበረም ። የካቶሊኩን መነኩሴ አባ ያዕቆብን ወዳጅ አድርገዋቸው ስለነበረ በአባ ያዕቆብ አገናኝነት ከፈረንሳይ መንግሥት ጋር መወዳጀት ጀመሩ ። አባ ያዕቆብ የአገዛዚብሔርን ቃል ለማስተማር የመጣሁ ነኝ በማለት ኢትዮጵያ ውስጥ ገብተው ስለገራቸው ጫማ ሳይኖራቸው ፍፁም ባህታዊ መሪዎች የሚሰሩ ነበሩ ። በዚህም ተግባራቸው በሕዝቡና በመኳንንቱ ዘንድ ሁሉ የተከበሩ ስለነበሩ ደጃች ንጉሴ እንደ ሸፈቱ ፈረንሳዊው አባ ያዕቆብ ወዳጅነታቸውን አጠናክረው ከመንፈሳዊነቱ ወደ ዓለማዊነቱ አዘነበሉ ።

የእንግሊዝ መንግሥት ቀደም ብሎ በራስ አሊ የምስፍንና ዘመን በዲፕሎማቲክ ደረጃ ከኢትዮጵያ ጋር ወዳጅነት መሥርቶ ፕላውዲንን ቆንሲል አድርጎ በመሾሙ ለአገራቸው መንግሥት ይቆረቆሩ የነበሩት አባ ያዕቆብ የእንግሊዝ መንግሥት በኢትዮጵያ ያለውን ተፈላጊነት አስጥለው በምትኩ የፈረንሳይ መንግሥት እንዲሆን ያስቡ ነበርና ደጃዝማች ንጉሜ በቴዎድሮስ ላይ ሸፍተው ሲነሱ “የቴዎድሮስን መንግሥት ለመጣል የበለጠ ኃይል መያዝ አለብዎት ከፈረንሳይ መንግስት ጋር ግንኙነት በጀምሩ የፈሰጉትን ያህል የጦር መሣሪያ ማግኘት ይችላሉ” ስላሉዋቸው ደጃዝማች ንጉሜ ለፈረንሳይ ንጉሥ ናፖሊዮን 3ኛ ደብዳቤ ጻፉ ።

በኔ 2 ቀን 1848 ዓ.ም. ለናፖሊዮን የተጻፈው ደብዳቤ “... አባቴ ይሁኑ እኔም ልጅም አሆናለሁ ። አሁን አንድ ሽፍታ ንጉሥ ተነስቶ እኔን በማጥቃት ላይ ነው ። ከርስቴያኖቸም እያጠፋ ነው ። አንደ እውቅትዎ ይርዱኝ ። ቢቻል በነሐሴ ጳይቻልም በመስከረም ። እስከዚያም አቆያለሁ ከወዲያ ወዲህ አያልኩኝ ። አቡነ ያዕቆብን አባቴ አድርጌአለሁ ። የእርስዎንም ፈቃድ የማልጥስ ነኝ” የሚል ነበር ።

ይህ የደጃች ንጉሜ ደብዳቤ በተጻፈ በዘጠኝ ቀኑ ለፈረንሳይ መንግሥት ደረሰ ። የፈረንሳይ መንግሥትም ደብዳቤውን ከየ በኋላ የሚጣሩ ነገሮችን እንዲያጣራ ምጽዋ የተቀመጠውን ጉዳይ ፈጽሟውን ቢለርድን አዘዘ ። ቢላርድም ለፈረንሳይ መንግሥት በላከው መልስ ደጃዝማች ንጉሜ እስካሁን ድረስ ከመሐል ኢትዮጵያ የሚባረሩትን ካቶሊኮች እያሰባሰቡ ማስጠጋታቸው ፣ ካቶሊኩን ፈረንሳዊ አባ ያዕቆብንም (ጃኮቢስ) ኢትዮጵያ ጳጳስ ብለው መሾማቸውን የፈረንሳይ መንግሥት ባንዲራም በደጃች ንጉሜ ትእዛዝ በሰጣቸው ምድር እንዲውሰበልብ መፍቀዳቸውን ሁሉ ዘርዘሮ አሳወቀ ።

ይህ የፈረንሳይ መንግሥት ባንዲራ በኢትዮጵያ ምድር መስቀል ወይም መውረብሰብ በዚያን ጊዜ በነበረው አስተሳሰብ ከፍተኛ የፖለቲካ ስሜት ነበረው ። አጤ ቴዎድሮስም የማንኛውም የውጭ አገር መንግሥት ባንዲራ በኢትዮጵያ ምድር እንዲውለ በለብ አይፈቅዱም ነበር ። በቴዎድሮስ ዘመን ወደ ኢትዮጵያ የመጣው ዱፍትን ሲጽፍ “...ጋፋ ደረሰን ። ከዚያም ሙሴ ሌዝን ተቀበለን ። ሙሴ ሌዝን በድንጋይ ላይ ሶስት ቀለም የሆነውን ባንዲራውን ሰቅሎ ነበር ። እንዲህ ዓይነቱ ነገር ንጉሱ እንደማይወዱ ከተነገረው በኋላ ተሎ አነሳው ። የሱ ሀሳብ በዚያ ግዛት ቆንሲል በመሾሙ የቆንሲሉን መመሥረት ለማሳወቅ ነበር ። የንጉሱ አሳብ ደግሞ በዚያ አገር ማንኛውም ኃይለኛ መንግሥት እንዲገባ አይፈልጉም ። ብሏል ። የአንድ የውጭ አገር መንግሥት ባንዲራ በኢትዮጵያ ምድር ላይ እንዳይተከል ወይም እንዳይውለበልብ የሚፈልጉት መሪዎቹ ብቻ ሳይሆኑ ሕዝቡም ጭምር ነበር ። ዶክተር ብላንክ በመጽሐፉ እንዲህ ይላል ። “...አንድ ጊዜ ሚስተር ፕላውዲን የአገሩን ስንደቅ ዓላማ ለመስቀል (ራስ አሊን) ፈቃድ ቢጠይቃቸው በደስታ መፍቀዳቸውን አረጋግጠው... እንደጠቀሰልህ አቅጣቢቶች ። እንደዚህ ስላለው ነገር

እኔ ብዙ አልፎኛለሁም = ዳሩ ግን ሕዝቡ የሚወደው አይመስለኝም ስላሉ ጥላውዲን በቆንሰላው ግቢ የእንግሊዝን ሰንደቅ ዓለማ በቅሎ ማውለብለብ እንደጀመረ ከጥቂት በዓት በኋላ ቁጥሩ የበዛ ሕዝብ መጥቶ ሰንደቅ ዓላማውን አውርዶ ቀዳዶ ጣለው = ይህን ሁኔታ ራስ አሊ ሰምተው ከጥላውዲን ጋር ሲነጋገሩ “አል ነገርኩህም ነበርን” የሚል ቃል ብቻ ነበር = . . .” በእንዲህ ዓይነት ዘመንና ወቅት ነው ደጃችንን ግንብ የፈረንሳይ ባንዲራ በላግ ራይ ምድር እንዲውለብለብ ያደረጉት =

ቢላርድ ሪፖርቱን ያቅርብ እንጂ አባ ያዕቆብና ቢላርድ ተሰ ማምተው ሌሎች የሚጣሩ ነገሮችን ከደጃችን ግንብ ዘንድ ሕደው እንዲጋነገሩ አቶቶቶዎቹን ካቶሊካዊ መነኩሴ አባ እምነቱ (እምነት ማርያም) የተባሉትን ሳኩዋቸው = አባ እምነት ማርያም (እምነቱ) ወደ ደጃችን ግንብ የተላኩበት ሌላው ምክንያት የደጃችን ግንብ የቅርብ ዘመድ ስለነበሩ ነው = አባ እምነቱም ከደጃችን ግንብ ዘንድ አንድ ወር ያህል ከርመው ሲመለሱ ግንብ የትግራይ ሙሉ ገዥ መሆናቸውን ያላቸውም የጦር መሣሪያ ከሶስት እስከ አራት ሺ መመንጃ ብቻ በመሆኑ በዚህም መሣሪያ ቴዎድሮስን ለመቆጣጠር እንደማይችሉ አሰረዱ = የዚያን ጊዜ የትግራይ ገዥ ወለኔ እስከ ቀይ ባህር ድረስ ነበር =

ግንብ የተላኩበት ከተማ

ከፈረንሳይ መንግሥት የተጠየቀው የጦር መሣሪያ እርዳታ በመዘገፍቱ ደጃችን ግንብ ቢላርድንና አባ ያዕቆብን ይጠይቅ ጀመር = ምንም እንኳ መልሱ ከፓሪስ ባይመጣ የግንብን ተስፋ ላለግ

ጤላም ቢላርድ በካቶሊክ ቀሳውስቶ ታደሰ 15 ጠመንጃ ሰጠታ አስይዞ ከግንብ ጋር ለመገናኘት ከምጽዋ ወደላግራይ መጣ = ከደጃችን ግንብም ጋር ተገናኝተው በሚነጋገሩበት ጊዜ ደጃችን ግንብ የፈረንሳይ መንግሥት መድረኞች እንዲሰጣቸውና ወደ ደም ቢያ እንዲዘምቱ አሁን ያላቸው ወታደር ግን አራት ሺ ያህል ጠመንጃ ያዘና አስር ሺህ ያህል ጦረኛ ሠራዊት መሆኑን አሳወቀ = ከዚያም በቀር ስለገንደና በሌላም ጥቃቅን ነገሮች ተነጋግረው ቢላርድ ወደ ምጽዋ ተመሰሰ =

የፈረንሳይ መንግሥት ጉዳዩን እንዳጠናው ደጃዝማች ግንብ የጦር መሣሪያ የሚሰጣቸው ሰው ሆነው አላገኛቸውም = ቢላርድም ሆነ አባ ያዕቆብ በዚህ ጉዳይ ቃል እንዳይገቡት አላዘኑ ተላላጊ ላቸው = ይህ ከሆነ በኋላ አባ ያዕቆብና ቢላርድ ተነጋግረው ጉዳዩን የሚያስረዳ የመልክተኛ ቡድን ወደ ፓሪስ እንዲላኩ ተሰማመ = የሚላኩትም ሰዎች አባ እምነቱና ልጅ ጠጋዬ እንዲሆኑ ተወስኑ = ፈረንሳይው ለፔር ደግሞ ፀሀፊና አስተርጓሚያቸው ሆኖ አብር አንዲሄድ ተመረጠ = ይህ ካለቀ በኋላ ደጃዝማች ግንብ ደብዳቤ ጽፈው ለመልክተኞቹ ተሰጥቶ መልክተኞቹ ጉዞአቸውን ጀመሩ =

መልክተኞቹ ከመሐዳቸው በፊት ከነአባ ያዕቆብ ጋር በምክር ይደጋገፉ የነበሩት ካቶሊካዊው የአላህራስቱ ሚሰዩን መሪ የነበሩት አባ ጃሴፔ ሳፔቶ በዚሁ ጉዳይ ለሮማው ፓፓ በጸፉት ደብዳቤ ላይ ለፈረንሳይ ግንብም በላኩት መልዕክት የፈረንሳይ መንግሥት የግንብን ጥቆታ ቢፈጽም ግንብ ግንብ ካገራቸው ዳርቻ ለፈረንሳይ መንግሥት ግዛት ለመስጠት መዘጋጀታቸውን ፣ በኢትዮጵያ የሚኖረው የፈረንሳይ ቆንሲል በሁሉም ነገር ባለሙሉ ሥልጣን እንደሚሆን ፣ በአድዋም ለቆንሲሉ መቀመጫ ከ500 እስከ 600 ሰዎችን ሊያናር የሚችል መሬት ለመስጠት መወሰናቸውን አሳውቀው ነበር = የያኔው የትግራይ ዋና ከተማ አድዋ ነበር =

ደጃዝማች ግንብም ለፈረንሳይ መንግሥት መሪ ለገንብናፓ ሊዮን የጸፉት ደብዳቤ “ . . . የአገሪን ነፃነት እንዲጠብቁልኝ እለምናለሁ = ከዘራፊውና ከዓመፀኛው ከቴዎድሮስ እጅ ይጠብቁኝ = ይህንንም ለማድረግ ሁለት ነገሮች ያስፈልጋሉ = መጀመሪያ ከናንተ ተወካይ ቢላክ ከዚህ በፊት እንደጠየቅሁት ይጠብቁኝ = ይህ በአገሪ ውስጥ ያለውን ነገር ሁሉ እንዲመለከት ጸሎትም በአገሪ እንደራሴ አድርጌ እጠብቀዋለሁ = የፈረንሳይንም ባንዲራ

አተክላላሁ ። ሁለተኛ የምሬልገው ሁለት መድፎች ክተካሾቻቸው ጋር ነው ። ለአደረጉልኝና ለአገራም ለሚያደርጉት እርዳታ ከባ ሀር ዳርቻ ራስ ዱሜራ የሚባል ዙላን አስጥቻታለሁ” የሚል ነበር ። ደብዳቤው የተጻፈው ጥቅምት 22 ቀን 1851 ዓ.ም ነው ።

በፈረንሳይ በኩል ያለውን በዚህ አናቀመውና መልክተኞቹ እነ አባ እምነቱ ወደ ኤሮፓ በሚሔዱበት ጊዜ በአባ ጁሴፔ ሳፔቶ ውትወታ ስኢጣሊያ መንግሥትም ደብዳቤ እንዲጻፍና ይዘው እንዲ ሔዱ ተደርጎ ነበር ። ኢጣሊያዊው አባ ጁሴፔ ሳፔቶም በኢጣ ሊያ አገር ለለው ጉዳይ እንዲረዱ ተብሎ ወደ ሮም ሔደው ነበር ። መልክተኞቹ ሮም ደርሰው በኢጣሊያው ንጉሥ ለዳግማዊ ቬቶር አማካኝነት ለፓፓው የተጻፈውን ደብዳቤ ሰጡ ። መልክተኞቹ ወደ ፓሪስ ሲሔዱ ጁሴፔ ሳፔቶ ቀርተው እሳቸው ለአገራቸው ለኢጣ ሊያ የሚበጀውን ይሠሩ ጀመር ። የተላኩት መልክተኞችም ተመል ሰው የማይጨበጥ ተስፋ ይዘው ኢትዮጵያ ገቡ ።

የኢጣሊያ መንግሥት ጉዳይን ለመጨረስ መልክተኞች ወደ ኢትዮጵያ እንደሚልክ ሲነግራቸው የፈረንሳይ መንግሥት ደግሞ ጉዳይን አጥንቶ መልሱን እንደሚሰጥ ነግሮአቸው ተመለሱ ። የኢ ጣሊያ መንግሥት በገባው ቃል መሠረት መልክተኞቹን አፋጥኖ ወደ ደጃች ንጉሜ ዘንድ ለክ ። የተላኩትም መልክተኞች ከደጃዝ ማች ንጉሜ ጋር ተገናኝተው የጦር መሣሪያውን ለመስጠት ድር ድር አቀረቡ ። በቀይ ባሕር ዳርቻ በዙላና በአገራል መሀል ያለውን አንዳዳ የተባለው አገር እንዲሰጣቸው ጠየቁ ። ደጃዝማች ንጉሴም በአሳቡ ተስማምተው የኢጣሊያ መንግሥት መልክተኞች ወደ አገ ሬቸው በሚመለሱበት ጊዜ ለኢጣሊያው ንጉሠ ነገሥት “... የተጠየቀውን ጉዳይ ሁሉ ተስማምተንበታል ። ይህንንም ስምምነት በአስቸኳይ እንድንፈራረም አጠይቃለሁ...” የሚል ደብዳቤ ጽፈው ላኩ ።

የኢጣሊያ ንጉሠ ነገሥት ዳግማዊ ቬክቶር አማካኝነት ለደጃዝ ማች ንጉሴ በላኩት ፌብራሪ 10 ቀን 1859 በተጻፈ ደብዳቤ ሲመ ልሱ “... የሚፈልጉትን ነገር ሁሉ በመስማቱ በጣም ተደስቻለሁ ። በዚህም ላይ ወዳጅነታችንን አጠንክረን የንግድን ጉዳይ ሁሉ እን መሠርታለን ። አሁንም የእርስዎ ወኪል በፍጥነት ይምጣና ይህን ጉዳይ በቶሎ እንጨርስ ።...” አሉ ። ይህ ደብዳቤ ሎፕሪማ ጉየራ ዲ አፍሪካ (የአፍሪካ የመጀመሪያው ጦርነት) በተባለው መጽሐፍ

ከገጽ 58 66 ላይ አለ ። ከዚህም ሌላ ጁሴፔ ባሳተሙት ኢትዮ ፒያ ማር ሮቦ (የኢትዮጵያ ቀይ ባህር) በተባለው ሸሊዩም 1 ገጽ 56 ላይ ይገኛል ።

ይህ የኢጣሊያው ንጉሠ ነገሥት ደብዳቤ ለደጃዝማች ንጉሜ ሲደርሳቸው ተደሰቱ ። ጁሴፔ ሳፔቶ ለዚህ ጉዳይ በመጽሐፍ ቸው ሲገልፁ “... ደጃች ንጉሜ... ማህተሜን ይውሰዱ ። የፈለ ጉትን ጥሩ ነው የሚሉትን ነገር ሁሉ ጽፈው ያትሙበት ። ልቤን ከፍቼልዎታለሁ... አሉ...” ብለዋል ። የኢጣሊያ አገር ጋዜጦ ችም በኢትዮጵያ ያሉ ካቶሊኮች ችግር ስለደረሰባቸው የኢጣሊያ መንግሥት አስቸጋሪውን ንጉሥ ጥሎ ተለማሚውን ለማንገስ ወደ ኢትዮጵያ ሊገባ ነው እያሉ ይጽፉ ጀመር ። ይህን ኢትዮጵያ ውስጥ ያለውን የርቦ በርቦ ሽብር የሰሙ የኢጣሊያ ነጋዴዎችም የጦር መሣሪያ ለደጃች ንጉሜ ለመሸጥ ሩሜ ጀመሩ ። ከኢጣሊያ መሣ ሪያ ነጋዴዎች አንዱ የሆነው ባሮኒ የተባለው ሰው አፕሪሴ 24 ቀን 1859 ለወዳጁ ለኮግላን በጻፈው ደብዳቤ “... ለዚህ የካቶሊ ክን እምነት ለሚያበፋው ቅዱስ ጦርነት ከአስር ሺህ አስከሃያ ሺ ጠመንጃ አቀርባለሁ...” የሚል ቃል ነበረበት ።

በኢጣሊያ በኩል ያለው የደጃዝማች ንጉሴ ጉዳይ ተፋፍሞ ሳለ የፈረንሳይ መንግሥት ደግሞ በአልጄሪያ የፈረንሳይ መንግሥት ተወካይ የሆነው ኮንት እስታንሴ ሩሴል ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ለፈረንሳይ መንግሥት ወደብነት የሚጠቅመውን ሥፍራ ከምፅዋ እስከ ታጁራ ድረስ እንዲያጠና ታዘዘ ። ሩሴል በታዘዘው መሠረት ታህሳስ 2 ቀን 1853 ዓ.ም. ምፅዋ ሲደርስ አባ ያዕቆብና አባ እምነቱ ተቀበሉት ። ወዲያውም ሐውዜን ለነበሩት ለደጃዝማች ንጉሜ የሩሴል መምጣት ተነገረ ። ሩሴልም አስር ሹማምንት በሚ መሩዋቸው የባህር ኃይል ወታደሮች ታጅቦ በአባ ያዕቆብና በአባ እምነቱ መንገድ መሪነት የወደብ ፍለጋ ጉዞ መጀመራቸውን ራሱ ሩሴል በጻፈው ኡን ሚስዮን በሚባለው መጽሐፍ ገልጦታል ።

የሁለቱ መንግሥታት በኢትዮጵያ ዘልቆ መግባትና ከንጉሴ ጋር መዋዋል ለቴዎድሮስ ሚስጥር አልነበረም ። አጤ ቴዎድሮስ ደጃች ንጉሴን ለማጥፋት ቢዘምቱም ሆነ ቢያደፍጡ ሊያገኙዋቸው አልቻሉም ። ይህን የንጉሴን ሁኔታ የሚያጠናውና የሚመለከተው አገሩን የሚወደውና ለባዕድ አሳልፎ ስለመስጠት ሲዋጋ የኖረው የትግራይና የሐማሴን መኳንንት ተማክረው ባሰነሱት አድማና ሰብክት የደጃች ንጉሴ ሠራዊት እየከዳ በመለየቱ መነመነ ።

አጤ ቴዎድሮስ

በ

ዳውሎስ ጥጥ

የመጀመሪያው እትም

በግንቦት ወር 1985 ዓ. ም. ታተመ

አዲስ አበባ

የሰጡ ሥዕል - ሥጵያ ታደሰ

ቦሌ ግተጫያ ድርጅት

		78
ምዕራፍ	1. ትውልድና አነሳስ.....	7
ምዕራፍ	2. ራስ አሊ አሉላ፣ እቴጌ መነን፣ ደጃች ጎቦቹ ዘውዴ.....	34
ምዕራፍ	3. የጎጃምና የሰሜን ጦርነት.....	49
ምዕራፍ	4. ደጃች ብሩ ጎቦቹ፣ ደጃዝማች ወቤ.....	55
ምዕራፍ	5. ንግስ.....	78
ምዕራፍ	6. —ደጃች ተደላ ጓሉ፣ —አቡነ ሰላማ፣ —ወይዘሮ ተዋበች አሊ፣ —ፕላውዲን፣ —የሐንሰ ቤል እና ደጃዝማች ንጉሴ.....	97
ምዕራፍ	7. —የቴዎድሮስ ስውነት፣ — ጠባይ፣ — ርህ ራሃ፣ — ጭካኔ እና ፍርድ.....	125
ምዕራፍ	8. የአረቦች ጥንስስ.....	150
ምዕራፍ	9. ልማት.....	155
ምዕራፍ	10. ፈረንጆቹ ለምን ታሠሩ?.....	173
ምዕራፍ	11. የራሳም መልዕክተኛነት.....	194
ምዕራፍ	12. እስረኞቹ ተፈትተው ታሠሩ.....	214
ምዕራፍ	13. የእስረኞቹ የመቅደላ ኑሮ.....	243
ምዕራፍ	14. ጦር መጣ.....	262
ምዕራፍ	15. ጦርነቱ ተጀመረ.....	287
ምዕራፍ	16. እቴጌ ጥሩወርቅ፣ — ልጅ ዓለማየሁ ቴዎድሮስ.....	316
ዋቢ መጻሕፍት	336

ይድረስ ከመጽሐፈ አንባቢዎች
የተላከ ከጳውሎስ ኞኞ
2ኛ ተሰሎንቄ 3:17

የእጩ ቴዎድሮስ ታሪክ በብዙ ሰዎች ተጽፎል = ቴዎድ
ሮስ በመሳፍንት ተከፋፍላ የወደቀች እገራቸውን ለማንሳት የተነሱ
ታላቅ እገር ወዳድ ነበሩ = ቴዎድሮስ በብዙ ገዢዎች ተቆራርጣ
የነበረችውን ኢትዮጵያ እንደነበረችበት እንደ ለማድረግ ከፍተኛ
ድካም ደክመዋል = ያለ እረፍት ሠርተዋል = የግል ዝና እንጂ የእ
ገር ጉዳይ የማይሰማው የዘመናቸው መኳንንት ቢሾሙት እየሸ
ፈተ፣ በሸልሙትና ቢያምኑት እየከዳ ስላሰቸገራቸው በተፈጥሮአ
ቸው ቁጡ የሆኑት ቴዎድሮስ አይቀጡ ቅጣት እየቀጡ ተቃዋ
ሚዎቻቸውን ለማጥፋት ሞክሩ = ግን አልሆነላቸውም =

ቴዎድሮስ ኢትዮጵያን ከተለያዩ መኳንንት አገዛዝ አውጥ
ተው ባንድ መንግሥት ሥር እንድትተዳደር ለማድረግ የጥርጊያ
ውን መንገድ የዘፈቱ ዋናው መሐንዲስ ናቸው = ለእጩ የሐንሰና
ለእጩ ምኒልክ መንገድን መንገድ በሕይወታቸው የከፈቱ ቴዎ
ድሮስ ናቸው =

የእጩ ቴዎድሮስ ድካም እምብዛም ተዘርዘሮ ባንድነት አልተ
ጸፈ ስለነበረ ከየመጽሐፍቱ ሲቃቅሚ ዘርዘር ለማድረግ ሞከራለ
ሱ = የየተቃዋሚዎቻቸውንም ታሪክና የአገዛዝ ሁኔታ በመጠ
ኑም ቢሆን ለመግሰጥ ሞክከራለሁ = ምኞትና ሐላቤ አገሩን ወዳድ
የሆነው ኢትዮጵያዊ ትውልድ በመጠኑም ቢሆን ታሪኩን እንዲያ
ውቅ ለማድረግ ነው =

ቴዎድሮስ ብዙ ጊዜ የቀረቡልን ጨካኝና ክፉ ሰው ሆነው
ነው = ይህ ባህርያቸው ቢኖርም ቴዎድሮስ ጨካኝ ብቻ ሳይሆኑ ደግና
ፋህሩህም ነበሩ = አጋጣሚ ክፉ ያደርጋቸዋል = አጋጣሚም ደግ
ያደርጋቸዋል = እነኚህንም ተለዋዋጭ ባህራላቸውን ለመግሰጥ
ሞከራለሁ =

ይህን መጽሐፍ ለመጻፍ ታሪኩን ሳጠረቃቅም አራት ዓመት
ያህል ፈጅተብኛል = ከሚሰኙ ከወይዘሮ አዳነች በስተቀር ግንም
የረዳኝ ስላሌለ በዚች ቦታ ላይ የግመስገነው ሰው የሰኘም =

ይህና እንሁን ብቻ

ትውልድና አነሳስ

ካሣ በ1811 ዓ.ም. ጥር 6 ቀን ተወለዱ ። የተወለዱትም ከጉንደር ከተማ 12 ኪሎ ሜትር ያህል ርቃ ከምትገኝ ዳዋ ከተባለች መንደር ነው ። የካቲት 16 ቀንም ጉንደር ከተማ በሚገኘው በእባ እቢየ እግዚእ ቤተ ክርስቲያን ክርስትና ተነስተው የክርስትና ስማቸው ገብረኪዳን ተባለ ።

በኋለኛው ዘመን አጤ ቴዎድሮስ የተባሉት ካሣ አባታቸው እቶ ኃይሉ ወልደ ጊዮርጊስ ይባላሉ ። እቶ ኃይሉ በ1810 ዓ.ም ብመስከረም ወር የእንፍራንዝዋን ተወላጅ ወይዘሮ አትጠገብ ወንድ በወሰንን አገቡ ። በተጋቡ በዓመቱም አትጠገብ ለእቶ ኃይሉ ወንድ ልጅ ወለዱላቸው ። ልጁም ካሣ ተባለ ።

እቶ ኃይሉ ወልደ ጊዮርጊስ የመጨረሻ ልጃቸውን እድገት ሳያዩና ናፍቆቲም ሳይወጣላቸው ካሣ በተወለዱ ባመቱ ማለት በ1812 ዓ.ም. ሞተው ስቀልት ወረዳ ባለው ጋጋና ዮሐንስ ቤተ ክርስቲያን ተቀበሩ ። ካሣም በእርግብ በር እምባ አደጉ ።

ካሣ ወይም በኋለኛው ዘመን ቴዎድሮስ የተባሉት የኮሶ ሻጭ ልጅ መሆናቸውን እንዳንድ የውጭ አገር ፀሐፊዎች ጽፈዋል ። ያገራችንም ታሪክ ፀሐፊዎች ይህንኑ እምነውበት ቴዎድሮስ የኮሶ ሻጭ ልጅ ናቸው እያሉ ተርክዋል ። እናቲቱ ኮሶ ለመሸጣቸው ገን የሚያቀርቡት ማበረጃ የለም ። እኔም አላገኘሁም ። ወይዘሮ አትጠገብ በምን ምክንያት ኮሶ ይሸጡ እንደነበር በዚያ ዘመን ኮሶ ከየዱሩ በሚሸመጠጥበት ጊዜ የኮሶው ገቢያ ምን ያህል የኑር መግፊያ ጥቅም ይሰጣቸው እንደነበረም የሚተርክ የለም ። የወይዘሮ አትጠገብን የኮሶ ሻጭነት ወሬ ያባዛውና በመጽሐፉ ለዓለም ያዳረሰው ሚስጥናዊው ሄነሪ እስተርን ነው ። እሱም የጻፈው ክስዎች የሰማውን የሐሜታ ወሬ ይዞ ነው ።

ግዥ ባለቤቱ እቶ ጳውሎስ ሾኞ በሕይወት ባለ ፣ “ጀርመን አገር በሕክምና ሄጀ በነበረበት ጊዜ መታመሚን ሰምተው ዕርዳታ ላደረጉልኝና በራሳቸው ወጭ አሜሪካን አገር ድረስ ወሰደው ላሳክሙኝ ለእቶ መሐመድ አላሙዲ

“ አጤ ቴዎድሮስ ”

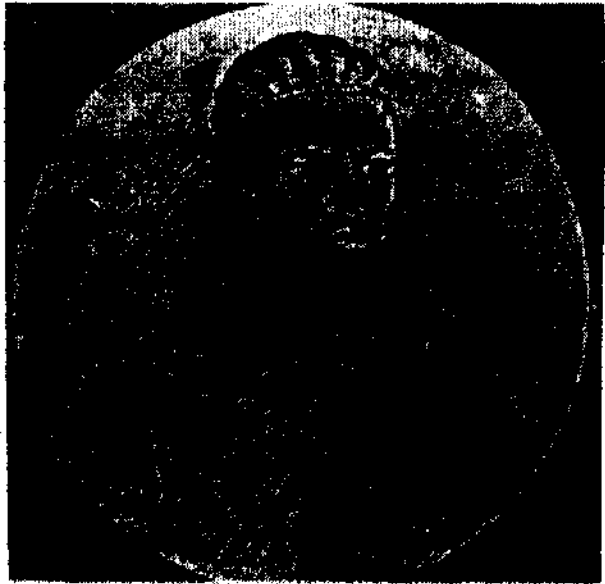
የተባለው መጽሐፌ ሲታተም መታሰቢያቸው እንዲሆን ብሎ በነገረኝ መሠረት ይህ መጽሐፍ የእቶ መሐመድ አላሙዲ መታሰቢያ እንዲሆን አድርጓለሁ ።

ወ/ር አዳነች ታደሰ

ካሣን ከደሃ በተሰብ ልጅነት አውጥቶ ከሀብታሞች ጉያ ለመጨመር መከራከራ ሳይሆን እውነተኛውን ወይም እውነት የሚመስለውን ታሪክ ለመከተል ብዬ ነው ። የካሣ ወይም የአጤ ቴዎድሮስ አያት ማለት የአቶ ኃይሉ አባት ወልደ ገደርገደን ደጃዝማች ናቸው ። ይህንንም አቶ ገሪማ ታፈረ በመጽሐፋቸው ውስጥ በሰፊው ባሳዩት ዘር ቆጠራ አስፍረውታል ። በሲት በኩል ደግሞ የካሣ አያት ወዳጅ የራሱን ማዕረግ ያላቸው ናቸው ። ራስ ወዳጅ ፣ ወንድ በወሰንን ይወልዳሉ ። ወንድ በወሰን ደግሞ የእንፍራንዝ ባላባት ልጅ የሆኑትን ወይዘሮ ትሻልን አግብተው ወይዘሮ አትጠገብን ወለዱ ። ወይዘሮ አትጠገብ ካሣን ወለዱ ። ይህ ከሆነ የካሣ እናት ወይዘሮ አትጠገብ እንዴት ባንድ ጊዜ ደህደተው ኮሶ ከመሸጥ ደረጃ ደረሱ ።

አንደኛው ወገን በመንግሥት ተወርሶ ደሽዮ ቢባልም በአባትም ሆነ በእናት በኩል የራስና የደጃዝማች የልጅ ልጅ የሆኑት ካሣ በደህነት አደጉ ለማለት አያስደፍርም ። በሌላው በኩል ደግሞ አቶ ገሪማ ታፈረ ካገር ሽማግሌዎችና ከቆዩ የግዕዝ መጻሕፍት ባሃኝት መረጃ እንደጻፉት የካሣ አባት አቶ ኃይሉ ከወይዘሮ ተክሌ ደጃች ከንፋን መውለዳቸውን ይገልጻሉ ። በዚህ ገለጻ መሠረት ደጃዝማች ከንፋ ታላቅ ወንድም ፣ ደጃዝማች ማሩ አጉታቸው ሆነው እንኚህ ሌሎችም ዘመዶች በሕይወት እያሉዋቸው የካሣ እናት ወይዘሮ አትጠገብ ልጃቸውን ኮሶ እየሸጡ አላደጉ ማለት የማይመስል ትረካ ነው ። እንኚህ ዘመዶች ቢኖሩም የካሣን ከኃይሉ መወለድ አልተቀበሉም ነበር እንዳይባል ካሣን በሕፃንነታቸው ወስደው እያስተማሩ ያሳደጉ አጉታቸው ደጃች ማሩና ደጃች ከንፋ ናቸው ። ይህንንም ታሪክ ፀሐፍት ሁሉ ተስማምተው በታል ።

ለኔ እውነተኛ ትረካ መስሎ የታየኝና የተቀበልኩትም አቶ ገሪማ ታፈረ የጻፉት አተራረክ ነው ። የአቶ ገሪማ ታፈረ መጽሐፍ ትረካው እንዲህ የሚል ነው ። ወይዘሮ አትጠገብ በወይና ደጋው ከፍል አውሊድ ግርያም በተባለው ሠረር ካሉት ዘመዶቻቸው ጋር በመራት ውርስ ምክንያት ተጣልተው ይከራከሩ ነበር ። በኋላም በሽማግሌ እርቅ ተደርጎ ሽማግሌዎች የተጣሉትን ዘመዶች አስታርተው መራት ሲያካፍሉ ኮሶ አላየ በሚባለው ቦታ ያለ መራት ለወይዘሮ አትጠገብ ደረሳቸው ። ወይዘሮ አትጠገብም ይህን በፅግ የደረሳቸውን መራት ለግላረስ ደኑን ሲያለመነጥሩ

አጤ ቴዎድሮስ

በደኑ መሀል አንድ ያፈራ ትልቅ የኮሶ ዛፍ ስለነበር ይህ ዛፍ እንዳይቆረጥ ስደን መንጣሪዎቹ ነግረው ወደ ጉንደር ተመለሱ ። በሌላ ጊዜ የዚያ የተመነጠረ የእርሻ ቦታ ሥራ ከምን እንደደረሰ ለመመልከት ከጉንደር ተነስተው ወደ ኮሶ አላየ ሒዱ ። ሥራውን ተመልክተው ወደ ጉንደር ቢታቸው ሊመለሱ ሲሉ ያ የኮሶ ዛፍ በብዛት ማፍራቱን ያየች ገሪዳቸው ኮሶውን በትሽመጥጥ አይተው ወይዘሮ አትጠገብ ተይ ምን ያደርግልሻል ብለው ተቆጧት ። ገሪዳቱም ለቤት የሚሆን ለመያዝ ብዬ ነው ብላ የሽመጠጠች ውን ኮሶ ይዛ ጉንደር ገባች ።

ይህን ከተመለከቱት የመሪት ባለንጣዎቻቸው መሀል አንደኛው በሰንበቴ ግህበር ላይ እየተበላና እየተጠጣ ሲሚወቱ “አትጠገብ በአለባበሰዎና በሁኔታዎ ሴት ወይዘሮ ትመስላለች ። ግን ከዚህ ኮሶ እያስለቀመች ጉንደር ወስዳ ትሸጣለች” ብሎ አወራ ። በዚያም የሰንበቴ ግህበር ከጉንደርና ከገጠር የሚመጡ ማህበረተኞች ስለነበሩበት ወራውን ወይም ሐሚታውን በየቦታው አዳረሱት ። አንድ ገሪማ ታፈረ አፃፍ ወይዘሮ አትጠገብ ኮሶ ሻጭ አልነበሩም ። የኮሶ ሽያጭም ለንግድ ትርፍ ሥራ ምንም የማይጠቅም ነበር ። እንኳን በዚያን ዘመንና እኔ በደረሰኩበት በኔ ዘመን

እንኳ በእናኝ እህል የሚለወጠው ኮሶ ለአንድ ቤተሰብ መድኃኒትነት በቂ ነበር ። ታዲያ አትጠገብ ምን ትርፍ ያለገኛልኛል ብለው ነው የኮሶ ነጋዴ የሆኑት? በዚያን ዘመን ላልነበርነው ሰዎች ነገሩ እንቆቅልሽ ቢሆንብንም ለማመንም አስቸጋሪ ነው። አንዳንዶች የውጭ አገር ታሪክ በሐራዎች ማንኛውንም ሐሚታና የአረኛ ወሬ እያጋበሱ ስለሚሰፉም አያጠሩ ማመኑ የኛ ድርሻ ይመስለኛል ። ወደፊት አንደኛም ናነበው ቴዎድሮስ “ ከትቢያ ላይ የተነሳሁ ነኝ ” እያሉ የሚናገሩት አንደኛ ለትህትና ብለው ነው ። ሁለተኛ ዳዊት ደጋሚ ስለነበሩ በዳዊት መዝሙር ውስጥ የአሥራአሉ ንጉሥ ዳዊት ስለራሱ ሲናገር ከትቢያና ከአመድ ላይ የተነሳሁ ነኝ እያለ ስለጻፈ በአገራችን እምነት መሠረት ለትህትና በዚያ መመራታቸው ነው ።

ብላቴን ጌታ ጎሩይ ባልታተመው ዳግማዊ ቴዎድሮስ ንጉሠ ነገሥት ዘአትዮጵያ በሚለው መጽሐፋቸው “... ልጅ ካሣ ባላባ ትነት ካላቸው ውስጥ መወለዳቸው አርግጥ ሆኖ እናትዬዋም በድህነት ምክንያት ኮሶ እየሸጠ ልጅ ካሣን ማሳደጋቸው የታመነ ነው ። ... ” ብለዋል ። አትጠገብ በእናት በአባታቸው ከባላባቶች ከተወለዱ ውርስ አላቸው ። የባላባትነቱ ውርስ ቢቀር ርዝራዥ ከሮማንም ብትሆን የመሬት ውርስ አላቸው ። ብዙዎቻችን እንደ ምናውቀው እንኳን በዚያ ዘመን በቅርቡም ቢሆን ባላባት ብዙ መሬት ያለው ሰው ነው ። ይህ ከሆነ ቅድም እንዳልኩት በእናታቸውም በአባታቸውም በኩል በሙሉ ካልተወረሰ እንዴት ሙሉ ያሉ ደሃ ሊሆኑ ይችላሉ? በባላባት ልጅነታቸው ከተማመንን በዘመኑ እንደነበረው አባባል ዘር ማሰደቢያ የሆነ ንግድ እንዴት ሊጀምሩ ይችላሉ? ይህ ጥያቄ በዘመኑ በቴዎድሮስ ዘመን ጎንደር ለነበረው ለእንግሊዛዊው መልዕክተኛ ለሚስተር ራስምም አልተመለሰም ።

ራሳም በ1ኛው ሸልዮሙ መጽሐፍ ላይ ስለዚህ ሲፀፍ “... አስተርን እንደጻፈው እናትዬዋ ኮሶ ሻጭ መሆናቸውን ለማጣራት ሞክረ ነበር ። አንድም ሰው ኮሶ ሲሸጠ አይቻለሁ የሚል የዓይን ምስክር አላገኘሁም ። ያነጋገርኳቸው ሁሉ የሚነግሩኝ የባላባት ዘር መሆናቸውን ፤ አባታቸውም የአማራ ሳይንት ራስ መሆናቸውን ነው ። ... በአበሻ ውስጥ ታላላቅ ከሚባሉት ሰዎች ዘር መወለዳቸውን ነው ያጣራሁት ።

“... አስተርን በንጉሡ ችሎት ቁሞ ቴዎድሮስ ሲያነጋግሩት የድፍረት ቃል እየመለሰ ጣቱን በማሰራሰብ በለው ብለው በሽ

እሁ ቴዎድሮስ ከእናታቸው ጋር

ሙሉ ሲመታ ከኪሱ የማስታወሻ ደብተሩ ወደቀች ። በዚያችም ደብተር ላይ “ ንጉሱ ገዳይ ናቸው ” የሚል ቃል በመገኘቱ ፅቃው ሁሉ ተፈትሻ ታሠረ ። ከዚህ በኋላ ሲለቀቅ ያን ቂሙን ለመወጣት ያዋገደ መስሎት የኮሶ ሻጭ ልጅ ብሎ ጻፈ ። ... ” ብሏል ። ይህ በዚህ ይበቃን ።

ካሣ በደጃች ከንፋ ቤት በነበሩበት ጊዜ አንድ ቀን ደጃች ከንፋ ለማህበረ ሥላሴ መነኮሳት “ አልጋዬ ከልጆቼ እንዳይወጣ እዘኔልኝ ። አትርሱኝ ” ብለው በዘመኑ በነበረው ልማድ መሠረት ሥጦታ አስይዘው ሁለት የሚሰጥ አሽከርቻቸውን ወደ መነኮሳቱ ላኩ ። መነኮሳቱም “ ከልጆቼህ አልጋህን የሚወርስ ሰው

የሰዎች ገዢው ከሣ ነውና አደራ ብለህ ንገረው" ብለው መልሰ ላኩባቸው = በዚህ ነገር ደጃች ክንፋ ካግኘን ጠሉዋቸው = ቴምም ያዙባቸው = ይህን የደጃች ክንፋን ቴም መያዝ የሰሙት ወይዘር አትጠገብም ልጃቸውን ወስደው ደንቢያ ውስጥ ካለው ቸንከር ተክለሃይማኖት ደብር ተደብቀው እንዲግሩ አደረጉ =

ይህ በሆነበት ጊዜ ጠቅላላው የቢጊያድር ገዢ ራስ ይግም ነበሩ = በደንቢያ ደጃች ግሩ በራስ ይግም ላይ ሸፈቱ = ራስ ይግምም ደጃች ግሩን ለመያዝ ወደ ደንቢያ በዘመቱ ጊዜ ከሣ ይግሩበት የነበረውን ቸንከር ገዳምን በጦር ወረው በዚያ ያሉትን ብዙ ሰዎች ገደሉ = ከተግሪዎችም መሐል 48 ልጃችን ስለበው ጥላዋቸው ሐዱ = ከሣ ግን ተሸሽገው ያለምንም ጉዳት አመለጡ =

ምንም ያህል ሳይቆዩ ደጃች ክንፋ ጥቱ = ደጃች ክንፋ እንደ ጥቱ ልጆቻቸው ልጅ ጋረድ : ልጅ መኩንንና ልጅ ይልግ በሥልጣን ውርስ ተጣሉ = ልጅ ከሣ ጋይሉ ስለጅ መኩንን ለመርዳት መጥተው ከልጅ መኩንን ጋር ሆኑ = መኩንንና ይልግ ሁለቱ ወንድማማቾች ዘንጊ በሚባል አገር ላይ ተዋገተው ልጅ መኩንን ክንፋ በወንድማቸው በይልግ ክንፋ ድል ሆኑ = ልጅ ከሣም ተግረኩ = ነገር ግን ከይልግ ክንፋ ጋር የቅርብ ወንድማማቾች ከመሆናቸውም ሌላ አብሮ አደጉች ነበሩና ምርኮኛውን ካግኘን ከነፈረላቸው ነፃ ስቀዷቸው =

ከሣ አቶ ቤተዋ ከሚባሉ መኳንንት ቤት እንደ ዘመኑ ልግድ ወታደር ለመሆን አሸከርኝት አደሩ = ከሣ ጋግው እጅግ የረዘመ ድንቅ ፈረስ ነበራቸው = አቶ ቤተዋ ዝሆን አደን ሲሐዱ ከሣም ጌታቸውን አቶ ቤተዋን ተከትለው ከዝሆን አደኑ ሐዱ = አቶ ቤተዋ እንደም ዝሆን ሳይገድሉ ከሣ በዚያ ፈረሳቸው ሆነው ሁለት ዝሆኖች ገደሉ = በዚህ ግዳይ አቶ ቤተዋ እንደተቆጠዋቸውና እንዳኮረፋቸው ባወቁ ጊዜ የገዳይነት ምልክት የሆነውን ሰለባ አውልቀው ጥለውላቸው ከእሉሃ ገስግሰው ወፍታ ከሚባለው ሠፈር ገቡ = ከእሉሃ እስከ ወፍታ ድረስ ሁለት ቀን ያስኪላል = ከሣ ግን እንደ ተናደዱ በዚያ ፈረሳቸው ባንድ ቀን ገቡ =

የደጃች ክንፋ ልጆች ተስማምተው ከታረቁ በኋላ ባንድነት ሆነው የጉጃሙን ገዥ ብሩ ጉሹን ሊወጉ ወደጉጃም ዘመቱ = ይህን የሰሙት ከሣም አብረው ዘመቱ = የሁለቱ ወገኖች ወታደር ሮም ቸንቲ በር በተባለው ሥፍራ ተጋጥሞ ሲዋጋ የደጃች ክንፋ

ልጆች ድል ሆኑ = ከሣም ከጦርነቱ በታ ሸሸተው ዘርጊ ከሚባለው አገር ገብተው ካንድ ባላገር ሰው ቤት ተደብቁ = ቀን ተን ከሚካ እየዋሉ ለሊት ለአዳራቸው ከዚያ ሰው ቤት እየገቡ እያደሩ ወር ሙሉ ተሸሸጉ = አገር ደህና ሲሆንም ከዚያ ወጥተው ወደ ዳጥት ሐዱ =

ከሣ ዳጥት ሐደው ለደጃች ጉሹ ሉሌነት አደሩ = ደጃች ጉሹ ከልጃቸው ከብሩ ጋር እንጋጣ ላይ በተዋጉ ጊዜ ከሣ ከደጃች ጉሹ ጉን ነበሩ = በጦርነቱም አንድ ሰው ግርከው ሁለት የጠላት ጦር ይዘው : ፈረሳቸው ቆሰሉ ተመሰሱ = ከጌታቸው ከደጃች ጉሹም ወንድ ተርበው በርክሩ ጊዜ ደጃች ጉሹ ተደስተው አንድ ፈረስ ሸልመው ቀይ ለምድ አለበሰባቸው = እየቆዩ ግን ደጃች ጉሹ ስለ ጠረጠሩባቸው ወይም ሥልጣን ይቀጥሉ ብለው ስለፈሩባቸው ለግሰር ሲያስቡ ይህን የሰሙት ከሣ ለምልጠው ወጡ =

ከሣ በጀግንነታቸው ምክንያት ሁሉም ይረገጉባቸዋል : ይጠቃቸዋልም = ከሣ መሐጃ አጡ = በኋላም አስበው ድር ከነበሩበት ቤት ከአቶ ቤተዋ ጋር ይሄን ያህልም ጠብ ስለሌላቸው ተመልሰው ካቶ ቤተዋ ዘንድ ሐዱ = አቶ ቤተዋ በቋራ ላይ የራስ አሊ እናት የእቴጌ መንን ምስለኔ ነበሩ = ከሣ አቶ ቤተዋ ዘንድ የሐዱት አቶ ቤተዋን ለመጠጋት ብቻ ሳይሆን ከተወሰዱበት አገር ከቋራ ለመግባት ብለውም ነበር = አቶ ቤተዋ የማይወዷቸውን ከሣን እንደገና በማግኘታቸው ተቆጥተው አሠሩባቸው = ከሣም ከአቶ ቤተዋ አስረኛነት ለምልጠው ቋራ ወደተወሰዱበት ሠፈር ሐዱ =

ከሣ ወደቋራ ለምልጠው በወረዱበት ጊዜ 12 ሰዎች ተከትለዋቸው ወረዱ = ይልግ ወሰን የሚባል ከእቴጌ መንን ተጣልቶ ሸፍቶ ቋራ ነበርና ከሣ ወደሱ ዘንድ ሐደው ተደባስቁ = መጠጊያ በታ አሳዳሪ ጌታ ያጡት ከሣ አሁን ሽፍትነት ጀመሩ =

ከሣ ከይልግ ወሰን ዘንድ በሐዱ ጊዜ በደስታ ተቀላቃቸው "አይዘህ የአውራጃ ልጅ = የእንጨት ፍሬ በልተን እንናራለን" ብሎ አበረታታቸው = ጫቆ በሚባለው በታ ላይ ሰባ የሚሆኑ ሽፍቶች ነበሩ = ከሣ ከእነኚህ ሽፍቶች ጋር አንድ ውል ተዋዋሉ = ውሉም አንደኛው ወገን ያገኘውን ከሌላው ቡድን ጋር እንዲካፈል የሚል ነበር = በዚህ ተስማምተው ከተለያዩ በኋላ ከሣ ከከራሆ ገቢያ የሚመ ሰሰውን ነጋዴ ዘርፈው በውላቸው መሠረት ስዚያኛው የሽፍታ ቡድን "ኑና ያገኘሁትን እንካፈል" ብለው ላኩባቸው = እነኚያም

የሰረቁትን ሠንጋ አርደው ብቻቸውን ይበሉ ነበርና የካሣ መልዕክተኛ መልዕክቱን በነገራቸው ጊዜ “ወንድሞቼ በግዛት ሲያሰጩን ቁን ኖሩ ። ደግሞ እሱ እሁን የሌባ አለቃ ሊሆን ነው?” ብለው “እንተም ለራስህ ቀማ፣ እኛም ለራሳችን እንቀማለን ብለህ ንገር” ብለው መልዕክተኛውን መለሱት ።

ልጅ ካሣም እነኛ ጓዶች ብቻቸውን መብላታቸውንና የላኩትንም መልዕክት ከመልዕክተኛው እንደሰሙ ወዲያውኑ ተነስተው ያሏቸውን 12 እሽከሮች እስከተለው ሔዱ ። እነኛም ዘንድ ሲደርሱ “የተማማልነውን መሐላ የከዳችሁት ለምንድነው?” ብለው ጠየቁቸው ። እነኛም “ለየራሳችን እንሥራ ብለን ነው” አሏቸው ። ልጅ ካሣም ተናደው እናንት ሐሰተኞች ብለው ጎራዴያቸውን መዝዘው ያዘው አሉ ። እነኚያም ሰባ ሰዎች ሲሸጡ ከመሀላቸው ሰባቱ ብቻ ተያዙ ። ልጅ ካሣም በል ቁረጥልኝ ብለው ሰባቱንም ሰዎች እግራቸውን ከጉልበታቸው ላይ እያስቆረጡ ጣሉዋቸው ። የመጀመሪያ የቆረጣ ተግባራቸው ይህ ነው ።

ከዚህ በኋላ ቱምሐ ወደሚባል ሥፍራ ሔዱ ። በዚያም ካለው የጉበዝ አለቃ ከሆነው ከእቶ ደረሰ እሱ ጋር በሕብረት ለመሥራትና ወዳጅ ለመሆን ተማማሉ ። ይህን ካደረጉ በኋላ መቀመጫቸውን ፈርሄ ላይ አደረጉ ። በዚያም ሆነው ጎረምሳውን በግባ በል ተጨማሪ 30 ሰዎች ተከታይ እገኙ ። ይህን ካገኙና ድርጅታቸውን ካጠናከሩ በኋላ 45 የሚሆኑትን ተከታዮቻቸውን ይዘው ገንዳዋ ቆላ ወረዱ ። ልጅ ካሣ ወደ ገንዳዋ ቆላ የወረዱት በጣም ብዙ የሆኑ የሩቅ እገር ነጋዴ በዚያ በኩል እንዲሚያልፍ አሰልለው ሰላወቁ ለመዝረፍ ብለው ነው ። ያሰቡትም አልቀረ ከቆላው እንደወረዱ ነጋዴዎቹን በጦር ኃይል መትተው ብዙ ሀብት ዘረፉ ። ብዙ ፈረስና በቅሎ፣ ገንዘብም በብዛት እገኙ ። ተከታዮቻቸውም በዚህ ድልና ዘረፋ በጣም ደስ አላቸው ።

ይህን ድልና ሀብት የቀመሱት ካሣ በነገሩ ለመግፋት ሠራዊታቸውን ያጠነከሩና ያበዙ ጀመር ። እያደርም ሠርቶ ከማግኘት ይልቅ የሌላውን ሀብት መዝረፍ ያማረው ሁሉ ይገባላቸው ጀመር ። ተከታዮቻቸው 300 ያህል በደረሱበት ጊዜ ወደወሰን ሔደው በሱዳን ግዛት ውስጥ ከሚኖረው እንድሪስ ከሚባለው ሻንቅላ (ግንጃር) ጋር ወዳጅነት መሠረቱ ። አብረው እየተዟዟ ለመዝረፍም ተሰማሙ ።

ከእንድሪስ ጋር ባደረጉት ስምምነት መሠረት እምባ እምባ ላይ ከሚባለው ሠፈር ጓብተው ለመዝረፍ ወሰኑ ። ዘጠኝ ቀናት ያህል ተጉዘው ከሥፍራው ሲደርሱ ካሣ የራሳቸውንና የእንድሪስን ጦር ባንድነት አሰለፉ ። ዘራፊው ሠራዊት ወደ ሚዘርፈው መንገድ ከመሔዱ በፊት የመንደሩ ነዋሪዎች ኃይለኛ ጦረኞች ስለነ ጳጳሩ ካሣ ብልሃት ፈለጉ ። ያሰለፉትን ሠራዊት መንደሩ አጠገብ አድርሰው ሁሉም ባንድነት ቆሞ እንዲጨምሩ ወደመሀል በሚገባበትም ጊዜ እየሞኸ እንዲገባ አዘዙ ። ወታደሩ በታዘዘው መሠረት እየሞኸ ወደ መንደሩ ሲገባ የመንደሩ ሰው ድንገተኛ ነገር ስለሆነበት ሠፈሩን እየለቀቀ ሸሸ ።

ካሣ ከእንድሪስ ጋር ባደረጉት ወረራ ብዙ ዘረፋ ተገኘ ። ፍየልና በግ፣ ሳምና በሬ በብዛት ተዘረፈ ። ከመንደሩ ነዋሪዎችም 600 የሚሆን ሰው ተያዘ ። በነካሣ ሠራዊት ላይ ግን ከሁለት ሰዎች መቁሰል በስተቀር የደረሰ አደጋ አልነበረም ። ከዚያ ተመልሰው ሠፈራቸውን እይማ ወንዝ ላይ አደረጉ ። ሠራዊታቸውን በእይማ ወንዝ ጥቂት ቀናት እንዲቆይና ከድካሙ እንዲያገግም ካደረጉ በኋላ ደለጉ ወደሚባል ሥፍራ ተዛወሩ ።

ደለጉ ላይ ሠፍረው ሳሉ የአገው ሰዎች መከረውና አድብተው ለሊት መጥተው አደጋ ጣሉባቸው ። የካሳም ሰዎች ይህ የለሊት አደጋ ድንገተኛ ነገር ስለሆነባቸው አብዛኛዎቹ ሸሹ ። ካሣም ቀን ቀን ከሥርዋ የሚቀመጡበት ዛፍ ነበረችና ከዚያች ሥር ሔደው ቆመው አሸከራቸውን እያሸለሉ፣ እሳቸው እየጨከሩ የሚሸሸውን ወታደራቸውን “ምን ተባብለን ነበርገጀግና” እያሉ አበረታተው ጎራዴያቸውን መዝዘው ከመጣባቸው ጦር መሀል ገቡ ። ወዲያውኑም ከፊታቸው ያገኙዋቸውን ሦስቱን ሰዎች ሲገድሉ ያየው ወታደራቸው ልቦ መሉ ሆኖ እየተመለሰ ከውጊያው ገባ ። ከዚህ በኋላ የካሣ ወታደር ማባረር፣ የአገው ሰው መሸሸ ጀመረ ። ካሣም በፈረሳቸው ላይ ሆነው እያባረሩ አራት ሰዎች ገደሉ ። 360 የሚሆኑ አገዎችም ተማረኩ ።

በማግስቱ ካሣ የተማረኩትን ሰዎች አስቀርበው “ምን ጭድላችሁ ነው የወጋችሁኝ?” ብለው ጠየቁ ። ምርኮኞቹም “እርሶ መኖርምን አላወቅንም ። የመጣነው እንድሪስ መስሉን እሱን ጭን ወጋ ነበር” ብለው መለሱላቸው ። ካሣም “እንድሪስ ሲሆን የኔ ሰው አይደለምን” ካሉዋቸው በኋላ እንዲጠበቁ አዘዙ ። ለእንድሪስም

“ቀንቶኛልና የምሥራች = እንተም መጥተህ እንገናኝ” ብለው ላኩ ቡት ።

እንድሪስ በዚያን ጊዜ የሠፈረው ከካሣ ሠፈር የእንድ ሰዓት መንገድ ያህል ከሚርቅ ሥፍራ ነበር ። እንድሪስ እንደመጣም መጀመሪያ በአረብኛ እናግረውት ቀጥለው በአማርኛ “ወንድሜ እንድሪስ ካንተ ጠላት እኔ ምርቱን አፈስሁ” ብለው ከምርኮኞቹ መቶ ለዎች መርጠው “ያውልህ ግዛቸው” ብለው ሰጡት ። 210 ሰዎችን ደግሞ አስቀርበው “እኔ ምርቱን እንዳፈስሁ አንተ ግርዶን አፈስ” ብለው ሰጡት ። እንድሪስም እነኚያን 210 ሰዎች በሙሉ በሰይፍ እያሰመታ ፈጃቸው ። የቀሩትን ለምሳ ምርኮኞች ደግሞ ካሣ አስቀርበው “እናንተስ ብትሆኑ ከኔ ደጅ ደርሳችሁ እንዴት እንዲሁ ትሐዳላችሁ” ። ንሣ እንዳንድ ጀርአቸውን እየቆረጥህ ስደዳቸው” ብለው አዘዙ ። ጀርአቸው እንዲቆረጥ ከተፈረደባቸው ሰዎች መሀል እንዲከመሩት በመዳኑ ተደስቶ “ከሞት እንዳን እንጂ እንኳንስ እንዲሁ ላይም ጀር ይቆረጥ” አለ ። ካሣም ይህን ሲሰሙ “እንግዲያው እንደተናገረው ሁለት ሁለት ጀርአቸውን እየቆረጥህ ስደዳቸው” አሉ ። ሁሉም ሁለት ሁለት ጀርውን እየተቆረጠ ተለቀቀ ።

በዚህ ጊዜ ካሣ የሚበላ እህል በማጣት ከፍተኛ ችግር ላይ ነበሩ ። ወታደሮቻቸውም የሚበሉት የእንጨት ፍሬና የዱር ግር እየፈለጉ ነበር ። ይህን የተመለከተው ወዳጃቸው እንድሪስ 200 ያህል ግመል እህል አስጭኖ አመጣላቸው ። ደለጉ ላይ ከአገዎች ጋር ባደረጉት ውጊያ ያለቀው ሠራዊት ሬሳ እያደር እየገማ አላስቀምጥ ስላለ ደለጉን ሰቀው ሻሆ ሔደው ተቀመጡ ።

አቶ እንግዳ ወርቅ የሚባሉ የታወቁ ታላቅ ሽፍታ ነበሩ ። ካሣ ከእሳቸው ተወዳጅተው ልጃቸውን አገቡ ። የለቶ እንግዳ ወርቅን ልጅ እንዳገቡም ወህኒ ወደሚባለው ለምባ ሔደው ለምባውን ሰጦር ወግተው ዘረፉት ። የወህኒን መወጋትና መዘረፍ የገዢው የራስ አሊ እናት እቴጌ መነን ሲሰሙ ተናደዱ ። ካሣን ከገባበት ገብቶ የሚይዝ ጦር ላኩ ። ከእቴጌ መነን የተላከው ጦርም ካሣ ካሉበት ሲደርስ ካሣ ወታደራቸውን አሰልፈው ጠበቁት ። ከእቴጌ ጌቱ የተላከው ጦር የካሣን ሠራዊት ተሠልፎ ባየ ጊዜ ሁኔታውን አመዛዝኖ ሳይዋጋ ተመለሰ ። እቴጌ መነን የካሣን መበርታት የሕዝቡን ማበር በሰሙ ጊዜ ከጦርነት ይልቅ በወዳጅነት መያዙ የሚጠቅም መሆኑን መዝነው ታረቁባቸው ። ቋራንም በምስሌነት እንዲያስተዳድሩ ተሾሙ ።

ካሣ በራስ አሊ ቤት ጥቂት ጊዜ እየታዩ ከቆዩ በኋላ እቴጌ መነን ዘንድ ሔደው ወደ ግዛቱ እንድሔድ ያሰናብቱኝ ብለው ጠየቁ ። እቴጌ መነንም እሺ ቆይ አሰናብትገለሁ ብለው በሌላ ቀን “ቋራ የደጃዝማች አገር ነው የበላይ ሆኖ የሚያስተዳድር እንድባለንጋረት ደጃዝማች ይዞ መሔድ አለበትና ንገሩት” ብለው ሰው ላኩባቸው ። ካሣም እምቢ ቢሉ ወዲያው ተይዘው እንደሚታሰቡ ስለሚያውቁ መልዕክተኛው መልዕክቱን ሲነግራቸው “እሺ መልካም ነው” ብለው እጅ ነሱ ። ወዲያውም ወደ ቤተ መንግሥት ሔደው ከእቴጌ መነን ዘንድ ቀርበው “የበላይ ሆኖ የሚመለከት ሹም ሰላደረጉልኝ አመሰግናለሁ ። በዚህም ተደስቻለሁ ። ምክንያቱም አገሩ ክፉ ስለሆነ በጅ ብሎ አይገዛም ። ለእኛም ቢሆን ታዛቢ ሆኖ የሚያይልኝ በማግኘቴ እቴጌን ከልብ አመሰግናለሁ ብለው እጅ ነሱ ። በማግኘቱም ቀርበው “አዲስ ሹም ይገዢ ስሔድ አስፈላጊውን ዝግጅት አድርገው እንዲቆዩኝ ለሕዝቡ ሰው መላክ ይገባልና እንድልክ ይፈቀድልኝ” ብለው አመለከቱ ። እቴጌም ፈቀዱላቸው ።

ካሣ ፈቃዱን ካገኘ በኋላ ፈጣን አሸከር መርጠው ለቋራ ሕዝብ ሁለት ዓይነት መልዕክት ላኩ ። እንደኛው ለሚያምኑዎቸው ሰዎች በሚሰጥር የሚነገር ሆኖ ሕዝቡ ከብትና ፍየሉን ወደማይገኝበት ቦታ እንዲያሸሹ ። እህሉንም ከጉድጓድ እየከተተ ሰውም እንዲሸሽ እንዲያደርጉና “... እኔ የወሎን ሕዝብ ይገዢ መምጣቴ ነውና የአሞራ ከቤን ተራራ ስንዘልቅ ተመልክታችሁ ቢታችሁን አላት ልቀቁበትና በየቦታው ቃጠሎው እንዲታይ ይሁን ። ከቃጠሎውም ጋር አሉታ እንዲሰማ አድርጉ ብለህ ንገር” አሉት ።

ሁለተኛው መልዕክት ደግሞ ሚስጥር ሳይሆን ሕዝብ በተሰበሰበ በት የሚነገር ነው ብለው “የእቴጌን ደጃዝማች ከብዙ ሠራዊት ጋር ይገዢ ልመጣ ነኝና እንጀራው እንደቅጠል ፣ ጠጁ እንደውሃ ሆኖ ይቆየኝ ። ብዙ ፍሪዳም እንዲቀርብ ፣ ሰፊ ዳሰም እንዲሠራ ይሁን ። ይህ ሳይሆን ቢቀር በምን ጠፋን እንዳትሉኝ ብለህ ንገር” ብለው ላኩት ።

ይህን መልዕክት ከላኩ በኋላ እቴጌ መነን ዘንድ ሔደው ከኔ ጋር የሚሔደው ለቋራ የተሾመው ሰው ማነው ብለው ጠየቁ ። እቴጌም ደጃዝማች በለው ነው አሏቸው ። ካሣም እጅ ነሱተው ወጡ ። እቴጌ መነንም ለደጃዝማች በለው ብዙ ጠመንጃ ሰጥተው እንዲሔዱ አደረጉባቸው ። ካሣም ሁሉን ነገር በሆዳቸው ይዘው

ለደጃዝማች በለው መንገድ መሪ ሆነው ይጓዙ ጀመር ከሣ ያደጁ ጃች በለውን ሠራዊት ለማድከም ቅርቡን መንገድ እየተው ሰሩ ቅ መንገድ እየመሩ ያጉዘዋቸው ጀመር ከመንገዱ ርቀትም ሌላ አድ ካሚና ገደላ ገደል በሆነው መንገድ እየመሩ ወሰዱዋቸው ። ያደ ጃች በለው ሠራዊትም ጉዞው ሰለደከመው በጉዞው ምክንያት እየ ተመረረ እየተበታተነ የትም ቀረ ። ፈረስና በቅሎውም ገደል እየ ገባ አለቀ ።

ደጃች በለው በመንገዱ መጥፎነትና ርቀት እየተመረሩ “ደህና የተሻለ መንገድ የለም ወይ?” እያሉ ሲጠይቁ ካሣ “ደርሰናል” እያሉ ያጉዘዋቸው ጀመር ። በብዙ ድካምና ችግር ተጉዘው ቋራ ደረሱ ። በቋራም ወታደሩ በያለበት እንዲሠፍር ታዘዘ ። ወታደሩ መሰፈር እንደጀመረ ሕዝቡ ቤቱን እያቃጠለ እራሱን ይሮህ ጀመር ። ይህን የሰሙት ካሣም ከደጃዝማች በለው ሠራዊት ጋር ሆነው እየተታኮሱ ከአገሬው መሐል ገብተው ሕዝቡ ወደ ቆላ ወደ አብ ተጋሆ እንዲሔድ ነግረው ተመለሱ ። ደጃዝማች በለው ዘንድም ቀርበው “እየልኝ ይሄን እርጉም አገር? ዘላለም እንዲሁ በጦርነት ነው የምንኖረው ። አመለኛ ስለሆነ ምንም ቢደረግለት እሺ ብሎ አይገዛም” አሏቸው ። ሰላማዊ ለመምሰልም የአራሳቸውን የአ ሀል ጉድጓድ ከፍተው ለደጃች በለው ሠራዊት አደሉ ።

የደጃች በለው ሹማምንትና መኳንንትም ካሣን “እቢህ የከፋ አገር እንዳመጡን ወደ ደህናው አገራችን ይመልሱን” አሏቸው ። ካሣም “ግድ የለም አሁን የተበታተነውን አገር በግድ እየያዝሁ አመ ጣዋለሁ ። አገሩም ደህና ይሆናል ። አንድ ሳምንት ያህል ተቀምጣ ችሁ ተመልከቱ” አሏቸው ። የደጃች በለው የወሎ ሠራዊትም ፈፅ መን አንከርምም ብለው እምቢ ስላሉ የጉንደር መመለስ ጉዞ ተጀ መረ ። የመልሱም ጉዞ ቢሆን ሰላማዊና ምቹት ያለው አልነበረም ። ካሣ ግማሽ ወታደራቸውን ከፍለው የአመፀ ሕዝብ በማስመሰል በየዱር እያደፈጠ የደጃች በለውን የወሎ ሠራዊት በብዛት ፈጀው ። ፈረስና በቅሎም እየማረከ ወሰደ ። በእንዲህ ዓይነት የመከራ ጉዞ የቋራን ግዛት አልፈው ደንቢያ ሲደርሱ ካሣ ደጃች በለው ዘንድ ቀርበው “እንዳይት አገሩ የዱር አውሬ ነው ። ዘላለም ለምንንና አቆላምጠን ነው የምንኖረው ። አሁንም ባላገሩ እሺ ቢለኝ በእ ርቅ እንዲገባ ለማድረግ ወደ ቋራ እመለሳለሁ ። ከእርሰዎ ጋርም ሆኜ የደረሰብኝን መከራ ሁሉ ለእቲኔ መነን ይገነሩልኝ” ብለው ተሰናብተው ተመለሱ ።

ደጃች በለውም ጉንደር ገብተው የደረሰባቸውን መከራና ግድግዳ ሁሉ ለእቲኔ መነን ነገሩ ። እቲኔም “ካሣ የት ቀረ?” ብሎ “ደንቢያ ድረስ ሽኝቶኝ ወደ ቋራ ተመለስ” ብለው ነገሩዋ ። እቲኔም በካሣ ወደ ቋራ መመለስ ተናደው ተቆጡ ። ወዲያ ግንም የካሣ እንደገና መሸፈት ተሰማ ። ይህ ሲሆን ራስ አሊ ደብረ ግብር ነበሩና የካሣን መሸፈት እንደሰሙ “እቲኔ በድለውሃል ። ገሪ እከሰሃለሁና ግባ” ብለው የታወቁ ታላላቅ ሽማግሌዎችንና ተሳውስትን ላኩባቸው ። ሽማግሌዎቹ ሁለቱንም ወገኖች በመሀላ አስታረቁቸው ። ራስ አሊም ለደጃች ካሣ ግዛታቸውን ቋራን መር ቆሎ ሰጡዋቸው ።

የጉንደር ተጠቃሚዎች (ጉንደር)

ካሣ የቋራ ግዛታቸውን ሰላማዊ ለማድረግ ሲያስቡ በወሰን የለው ግንጃር (ሸንቅላ) በመተማ በኩል ወሰን እያሰፋ አገር ውስጥ ለየገባ በመዝረፍ እስኸገረ ። ካሣ ይህን ግንጃር ለመምታት ዘጠና የሚሆኑ ምርጥ አሽከርኛቸውን ይዘው ወደ መተማ ዘመቱ ። አገሩ በገድ በኩል የወዳጃቸው የእንድረስ ዘመዶች ያሉበት በመሆኑ ነገ ሬን በጦር ሳይሆን በሰላም ለመጠራረስ አሰቡ ። መተማ እንደደረ ገም ወታደሮቻቸውን ሲመከሩ “ግንጃር ብዙ ሆኖ ተሰልፎ ለማ ማራራት ይመጣባችኋል ። አትፍሩ ። አትንቀጥቀጡም ። ዝም ቡሉት” አሉ ። ካሣ እንዳሉት ሁሉ ግንጃሩ በፈረስ እየሆነ ተሰልፎ መጣ ። የካሣ ሠራዊትም እንደታዘዘው አጠገቡ እስኪደርስ ድረስ ዝም ብሎ ቆሞ ጠበቀው ። ግራ የገባው የግንጃር ሠራዊትም ከፈረሱ እየወረደ በእግሩ ወደ ካሣ ሠራዊት ተጠጋ ። ካሣም ከሠራዊታ

ቸው ሙሀል ወተው በሰላም ከገንዘብ ጋር ተገናኙ = ወደ ሙተግ ከተገኙ አብረው በሰላም ገቡ = ጥቂት ቀናት አብረው በሙቁት ጉዳያቸውን በሰላም ጨርሰው ለሙሉ ሰኞ 12 የገሀን ጥርስ 200 ብር 8 ባርያ ሁለት ስንፍ ባርት (የጅ ግስታጠቢያ) አልጋ ፣ ምግባና ሌላ ፅቃ ገንዘብ ለካግ ሰጥተው በሰላም ተለያዩ = ካግ በደስታ ተሙሰው ይህን ያገኙትን ፅቃ ለአቴሪ ሙንን በሰጠታ ላኩላቸው = እቴሪ ሙንንም በሥጦታው ደስ አላቸው =

ካግ በሽናትነታቸው ዘመን በሱዳን ወሰን በኩል የግሪያስቸግ ረውን በአረቦች የግሪያስቸግ ሆራዊት እየደጋገሙ በሙጥታት የተደጋገሙ ድል እገኝተዋል = የካግን ዝና በኢትዮጵያ ሆነ በሱዳን በኩል በጣም ከፍ ያደረገው ይሄው የተደጋገሙ በሱዳን ወሰን በኩል ያሰገኙት ድል ነው = እንዲህ አይነቱንም ጀግና በጦርነት ላይሆን በወጻጅነት ለሙያዝ አስበው እቴሪ ሙንን የልጃቸውን የራስ አሊን ልጅ ሊደሩላቸው ረሰጡ = “የአቶ እንግዳ ወር ቅን ልጅ ትተህ የኒን ልጅ አገባ” ብለው ላኩላቸው = ካግም በነገር ተደስተው በ1840 ዓ.ም. የራስ አሊን ልጅ የአቴሪ ሙንን የልጅ ልጅ ወይም ተዋቦችን በሕግ አገቡ =

የአጼ ዮሐንስ 4ኛ ቤተ-መገኘሥት (ትጌሬ)

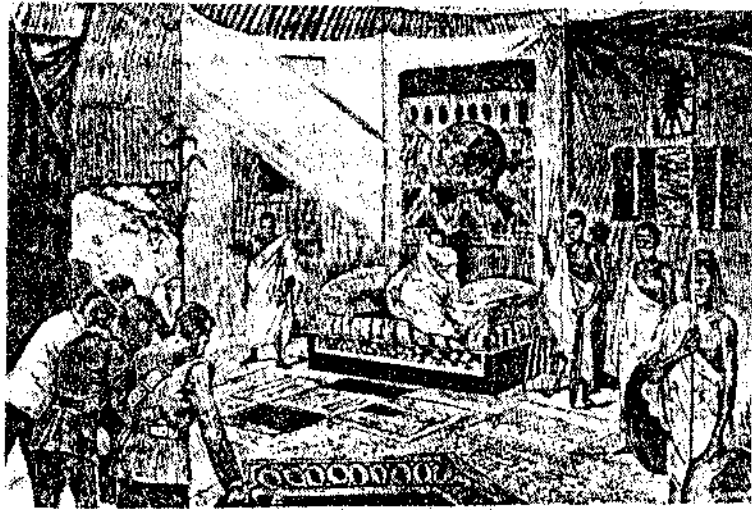
ካግም ምንም እንኳን የሙስናት የራስ አሊን የአጼ ዮሐንስ ባለቤት የአቴሪ ሙንን እግች ቢሆኑም ለሱቴም ታላላት ሙሪያቸው የካግ ጋብቻ የአኩያ ጋብቻ ስላልነበረ ካግን ይገዳቸው ነበር = ካግ ወይም ተዋቦችን ካገቡና ለሙሪያቸው ቤተኛ ከሆኑ በኋላ ባዙ ችግር ደረሰባቸው = ግሃታቸው እየተገነባ ፣ ፍርሳቸው እየተገለበጠ በሕዝብ ዘንድ ገተት ለሙግባቸው = በግሃታቸው ግንባ ምክንያት ገባረውም እያነሰ በሙሉ ካግ ለአሸባርቻቸው እንኳ የግሪያስቸግ በግግት እጅግ ተቸገሩ = ሰዎቻቸው ተራብ = በዚህ ሁኔታ ላይ እንዳሉ የካግን ሙዳከምና የሠራጊታቸውን ሙላት ያወቁት ገዢ ዎቻቸው ካግን እስከ ጭራቹ ለግስገዳ ስለግረገሉት ተዋቦችን ባገቡ በሁለተኛው ዓመት ካግ ወደወሰን ሕደው እንዲዋጉ አዘዙ የቸው =

ካግ ወደወሰን ሕደው እንዲዋጉ የታዘዙት ያለ ምክንያት አልነበረም = አረቦች በሱዳን በኩል እያሰተ በሙደጋገም ወሊት ቆያ ግሃት ውስጥ እየገቡ ቤት በግታጠል ፣ በሙዛሪናና በሙግደል አስቸገረው በልነበረ ነው = ይህንንም ጋይሌኛ ጦር የካግ ሠራጊት ያለረገጡ ባቻውን ሕደ እንዲጋጠም ታዘዘ = ካግ ለላገገራገራም = ዘመተ =

በዘመኑ ዘመናዊ ሙግሪያ ከታጠቀው የገብፅ ጦር ጋር የካግ ሠራጊት ወሰን ላይ ተጋጠመው = በጦር አወጋገና በጉራዴ ለሙታት ከፍተኛ ውጊያ ከተካሄደ በኋላ ካግ ድል አድርገው የገብጁ ችግ ምሽግ አረረረው በርከት ያለ የጦር ሙግሪያ ግሪኩ = ወሰን አልፈው ገብተው የሸሸውን የገብፅ ጦር ራገድ ከተባለ ወንዝ ላይ ደርሰውበት ያመለጠው ሲያመጥ የተገኘውን ረጅት =

በዚህ ጦርነት ላይ ካግ ቀበለው ነበር = ድሉን እንዳገኙ ወዲያው ገሰገሰው ሙጥተው ለበላይ ገርዎቻቸው እንደ ፅቃ ስተቀ ሙጥት ለአጼ ዮሐንስም ሆነ ወይም ለሙስናት ለራስ አሊ ፣ ህጃም ቢል ለአቴሪ ሙንን ግዳይ ገለው አልፈኩም = ምክንያቱም ቀበላቸው የበረታ በልነበረ ጨንገር ከተባለው ሙንደር ካንድ የባህል ሙደገኒት አዋቂ ቤት ተኝተው ይታከሙ ነበር = መድኃኒተኛውም ካግን በግንባ ሲያክም ከቆየ በኋላ “ቀበሉ በቶሉ እንዲደን በግንባ መተለብ አለብዎ” ስላላቸው ድህነት ያጠቃቸው ካግ ለገገሱ ለአጼ ዮሐንስ ፣ ለሙስናት ለራስ አሊ ፣ ለአቴሪይቲ እቴሪ ሙንን ግንግሪያ ስንቅ እንዲልኩላቸው ሙሉዕከተኛ ላኩ =

ንጉሱ አጤ የሐንሰ ይህን መልዕክት እንደሰጡ እንደ ሰንጋ ብዙ እንጀራና ጠጅ ላኩ ። እኔጌ መነን ግን እንደ ብልት ሥጋ 1 30 እንጀራና እንደ ገንቦ ጠጅ ይላክለት ብለው አዘዙ ። ይህን ትእዛዝ የሰሙት ሰዎችም “ ምነው እሜቱ ። የካሣን ጠባይ ሁላችንም እናውቀዋለን ። ኩሩ ነው ። ፍሪዳ አላጣን ፣ ምናላ ሲሆን እንደ ፍሪዳ ያሰዘያ እንደ የበግ ሙከት ቢላክላቸው እይሻልምን ” ብለው አግክሩዋቸው ። እኔጌይቱም “ ለፍየል ጠባቂ ቆላኛ እንደ ብልት ሥጋ አንሶት ነወይ ” አሉ ።

አጤ የሐንሰ 4ኛ በዙፋን ላይ

ይህን የእኔይቱን አነጋገር እንደ ወዳጃቸው ለካሣ ነገራቸው ካሣ ግን ያልሰሙ መሰለው ከሁለቱም የተላከውን ሥጦታ አመስ ግነው ተቀቡሉ ። ከንጉሱ ከአጤ የሐንሰ የተላከው ሰንጋ ታርዶ እንዲበላ ሲያዙ እኔጌይቱ የላኩት እንደ ብልት ሥጋ ግን በእገል ግል እንዲቀመጥ አደረጉ ። ወይዘሮ ተዋበችም ካሣ ከተኛበት ገብተው “ ሲሆን በቤተ መንግሥቱ እዳራሽ ፍሪዳው ታርዶ ፣ ማቶቱ በጠጅ ርሶ ፣ መጥኑ ተግበሰብሶ በተቀበሉን ነበር ። በቀረሰ ድልቡ ፍሪዳ ቀሚሰ ለብሶ ፣ ሥጋው በመልክኛ ፣ ጠጁ በገንቦኛ በተላከልን ነበር ። እንዴት እንደምን ብንናቅ ነው እንደ ብልት ሥጋ የተላከ ልንገጅግና ሰው እወዳለሁ ። ፈሪ ወንድን ግን እንቃለሁ ። ከፈሪ ሰው ጋርም አብሬ መኖር አልፈቅድም ” አሏቸው ። ይህን የሚሰ

ታቸውን ንግግር የሰሙት ካሣም ጥቅምት 5 ቀን 1842 ዓ. ም. ሸፈቱ ።

የካሣ መሸፈት እንደተሰማ በቤተ መንግሥቱ ታላቅ ድንጋጤ ፈጠረ ። ወዲያውም እኔጌ መነን ካሣ በሽፍትነት ሳይደራጃና ጋይል ሳያበጁ ቀድመው ሰማሰመታት እስቡ ። የተደራጀ ጠራቸውን አዘው ካሣ በሸፈቱ በሳምንቱ ማለት ጥቅምት 12 ቀን ካሣን የሚወጋ ጦር ተላከ ። የተላከውን ጦር እንደ አመጣጡ ለመቀበል የካሣ ሠራዊት ጫቆ በተባለ ሥፍራ መሸገጉ ቆየ ። የዚያን ጊዜ ካሣ የነበራቸው ሠራዊት 22 ጠመንጃ ያኾና 400 ጦርና ታሻ የያዙ ሰዎች ብቻ ነበሩ ። ጦሩ እንደመጣባቸው ያወቁት ካሣ ሠራዊታቸውን ሰብሰበው “ ... ጦርነት የምገጥምበት ጊዜው ተቃርቧል ። ቢሆንም እኔ የመለከትና የእምቢልታ ድምጥ ሳላሰማህ እንዳትንቀሳቀስ ። የመለከት ድምጥ በሰማህ ጊዜ ግን ወደ ዓለ ብትል ሰራሰህ እወቅ ብለው በአዋጅ ካስለፈቱ በኋላ ከድንኳናቸው ገብተው ተኙ ። ካሣ ጥቂት እንዳሸለባቸው የጠላት ጦር ፈታውራሪው (ቀዳሚው) ሲመጣ ባለቤታቸው ወይዘሮ ተዋበች አይተው ካሣ ዘንድ ገብተው ቀሰቀሱዋቸውና “ ጦሩ መጥቶልሃል ። ተነስ ታጠቅ ” አሏቸው ። ከዚህም በኋላ የካሣ የፈረሰ ስም ታጠቅ ተባለ ።

ካሣም ታጥቀው ወጡና የጠላት ሠራዊት ከእሳቸው ሠራዊት አቅራቢያ እስቲጠጋ ድረስ በፀጥታ ቆመው ቆዩ ። ከተጠጋጉ በኋላ መለከት ንፋ ብለው አዘዙና መለከቱ መነፋት ሲጀምር “ በለው እንግዲህ ” ብለው አዘዙ ። ከዚህ በኋላ የሁለቱም ሠራዊት ተደበላልቆ ጦርነቱ በጨበጣ ውጊያ ተጀመረ ። የካሣ ሠራዊትም በርትቶ በመዋጋቱና የእኔጌንም ሠራዊት ጥይት አላሰተኩስ በማሰቱ ያልጠበቀው የጦር መላ ስላጋጠመው የእኔጌ ሠራዊት ድል ሆነ ። ድሉ ያለማወላወል የካሣ ቢሆንም ከሁለቱም ወገን ብዙ ሰው ሞተ ። ብዙ መኳንንትና ተራ ሰዎችም በካሣ እጅ ተማረኩ ። እንደ መቶ ያህል ጠመንጃም በመማረኩ ደክሞና ወድቆ የነበረው የካሣ ሠራዊት እንደገና ተደራጀ ።

ጫቆ ላይ የተዋጋው የመነን ሠራዊት ወደ ካሣ ከመዝመቱ በፊት ከእኔጌ መኳንንቶች አንዱ ቀኛዝማች ወንድይራድ የሚባለው ጀግና ሰእኔጌ ሲጮር “ ይህን የኮሶ ሻጭ ልጅ እሁን እንደ ጭቆልጭላ እንገቱን እንቁ አመጣልሻለሁ ። አይዘሽ ” ብሎ ጮር ነበር ። ይህን ተከራውን ካሣ ስምተዋል ። ጫቆ ላይ በተደረገው

ውጊያ ድል ካገኘ በኋላ ወንድይራድ ተማርቲ በመያዙ ካሣ ደስ አላቸው ። ሠራዊታቸውን ሰብስበውም “ኮሶ የሚመገብ እንግዳ መጥቶ-በኛልና ኮሶ ሰብስበህ አምጣልኝ” ብለው አዘዙ ። ኮሶው መጥቶ ተደቀሶ ከተዘጋጀ በኋላ ካሣ የተዘጠበጠውን ኮሶ አስቀር በው ፣ ጦራቸውን ከሞናቸው ላይ አድርገው ፣ ሕዝቡን ሰብስበው ቀኛዝማች ወንድይራድን አስጠሩ ። ወንድይራድ እንደቀረቡም “እናቴ ከገበያ ላይሸጥላት የቀረ ኮሶ አለ ። አሁን እህል ታጥቷልና ይሄን ኮሶ ተመገብ” ብለው በትልቅ ጥዋ ሙሉ አሰጡዋቸው ። ቀኛዝማች ወንድይራድም ግማሹን ያህል እንደጠጡ አስታወካቸው ። ከዚህ በኋላ ኮሶ እያጠጣህ እሠርልኝ ብለው ሶስት መኳንንት ካላሰሩ በኋላ ሌላውን ምርኮኛ ዘምሕረት ሰቀቁት ።

የተላከው ጦራቸው ድል ሆኖ መበታተኑን እቴጌ መነን እን ደሰሙ እንደገና ሕዳር 12 ቀን ከፍተኛ ጦር ሰደዱ ። በአሁኑ ጊዜ የካሣ ጦር ቀደም ብሎ ባገኘው ምርኮ ተጠናክሮ ነበርና ከእቴጌ መነን የተላከውን ጦር ሰቀላ ወርካ ከተባሰ ቦታ ገዋም በቀላሉ ድል አድርጎ ብትንትኑን አወጣው ።

ይህን የካሣን ሠራዊት መጠንክር ያወቁት እቴጌ መነን ልጃቸውን እራስ አሊን ወገራ ላይ ትተው እሳቸው ራላቸው የጦር መሪ ሆነው ወደካሣ ዘመቱ ። እቴጌይቴ ልጃቸውን ራስ አሊን ወገራ ላይ የተውበት ምክንያት የሰማኑ ገዥ ደጃች ውቤ ጎንደርን ይዘው ሊነግሱ ነው እየተባሰ ይወራ ነበርና ሁለቱም ከወጡ ውቤ ጎንደር ይገባሉ በማለት ራስ አሊ ጎንደርን ለመጠበቅ ወገራ ላይ ቀሩ ። እቴጌ መነንም 20 ሺ የሚሆነውን ሠራዊታቸውን እየመሩ በሰኔ ወር ጉዞ ጀመሩ ።

በጉዞም ላይ እንዳሉ እቴጌይቴ “ይህ ቆለኛ ወደጌት አባቴ ይገባ ይሆን” ብለው ተናገሩ ። የካሣ ጦር ካለበት ሎሃ ከተባለው ቦታ ሲደርሱም የካሣ ሠራዊት ለጦርነት ተሰልፎ ቆይቶው ። እቴጌ ይቱም የካሣን ሠራዊት ተሰልፎ ሲያዩ “አያሩርም” እኮ ይሄ ቆለኛ ፣ ከኔ ጋር ሊዋጋ ተሰልፏል” አሉ ። ይህን ሁሉ ካሣ ስምተዋል ። ወዲያውም ጦርነቱ ተጀመረ ። የእቴጌ መነን ሠራዊትም የካሣን ሠራዊት ምስቅልቅሉን አውጥቶ በጦር ገረፈው ። በካሣ አበረታችነት ሠራዊታቸው እንደገና በርትቶ በሚዋጋበት ጊዜ ከጦሩ ጋር ሆነው ያዋጉ የነበሩት እቴጌ መነን በጦር ጭናቸውን ተወግተው ወደቁ ። በዚህ ጊዜ የካሣ ሠራዊት የቆሰሉትን እቴጌን አን

ስቶ ወደ ካሣ ሲወስድ ሌላው የካሣ ሠራዊት ደግሞ በጦሩ መሀል እየዞሩ የእቴጌይቴን መማረክ እየሰፈረ ይነግር ጀመር ። የእቴጌ ሠራዊት ድል ሆኖ ካሣ ድል አደረጉ ። ካሣ ቁስለኛዎችና ምርኮኛ ይቱን እቴጌን በእስረኝነት ወደ ቋራ ሰደዱዋቸው ። በዚያም የተሰደቡትን ብድር ለመመለስ ባቁላ ያስፈጠሩባቸው ነበር ይባላል ።

የእናታቸውን መማረክ ራስ አሊ እንደሰሙ ደነገጡ ። ያላቸውን ሠራዊት ይዘው ካሣን ወግተው እናታቸውን ለማስለቀቅ ተዘጋጁ ። በመሀሉ ግን ጦሩ ከመዝመቱ በፊት ይጠየቅ ስለተባለ ራስ አሊ “እናቴን ፈትተህ ቶሎ ላክልኝ” ብለው ላኩባቸው ። ካሣም ከጉጃም አድባራት ተውጣጥተው የተላኩትን 30 ቀላውስት በሚገባ ተቀብለው መልዕክቱን ከሰሙ በኋላ “የደጃች ከገፉ ግዛት የነበረውን ሁሉ ይልቀቁልኝና እኔም እናትዎን እለቃለሁ” ብለው መልስ ላኩ ።

ራስ አሊ ይህን ቀላውስቱ ያመጡላቸውን መልስ እንደሰሙ ካሣ በጠየቁት እርቅ አልስማማም ብለው እምቢ አሉ ። ከካሣ ጋር ከመታረቅ ይልቅ ከሌላው ጠላታቸው ከደጃች ውቤ ጋር መታረቅ ጅና ጦርን ባንድ አቅጣጫ መምራት የተሻለ መሆኑን ያወቁት ራስ አሊ ከደጃች ውቤ ጋር ታረቁ ። ለደጃች ውቤ ተሰልፎ የነበረውን ጦርም አቅጣጫውን አስለውጠው ወደ ካሣ አዞሩት ። ይህን የአሊን ጦር ማስከቀት የሰሙት እስረኛይቱ እቴጌ መነን “ከዚህ መጥፎ በታ በሰላም ካለወጣኸኝ በጦርነት ልታገኘኝ አትችልም” ብለው ለልጃቸው ላኩባቸው ።

ራስ አሊም በእናታቸው ምክር ተሰማጥተው ካሣ በጠየቁት የእርቅ ድርድር መሠረት ፈጸሙ ። ካሣም ደጃዝማች ተብለው የሙሉ ደምቢያና ቋራ ከፍርቃ በር አስከ ጻጥት ፣ በሰሚንም አስከ አርግጧሆ ድረስ ገዢ ሆኑ ። የራስ አሊንም እናት እቴጌ መነንንም ከአሥራት ፈትተው ላኩባቸው ።

ካሣ ይህን ጦርነት ከመጀመራቸው በፊት ራሳቸውን ለጦርነት በሚያዘጋጁበት ጊዜ ሴትና ጓዝ ለአንዲህ ዓይነቱ ጊዜ አስጠቁ መሆኑን ስላወቁ ግስታቸውን ወይዘሮ ተጥበችን ከወዳጅ ዘመድ ቤት ለግስቀመጥ አሰቡ ። ለዚህ አደራ ግስቀመጥ ጉዳይ ከሁሉም የተሻለ ሆኖ ያገኙት ታማኝ ወዳጃቸውን አይከል ኮልባን ነው ። አይከል ኮልባን አስጠርተው “ወዳጅ ሆይ ፣ ወደፊት ኃይለኛ ነገር እንደሚገጥመን አውቃለሁ ። የጀመርኩትንም ከመጨረሻው ለግ

ድረስ በርትቼ መዋጋት አሉብኝ ። አሁን የአደራ ዕቃ እንድታስቀም ጥልኝ አስጥላሁ ። ይህንንም በምድር የሰጠሁህን በሮማይ ትሰጠኝ ለሀና ከዛሬ ጀምሮ ይሄው ልጅህ ናት” ብለው እጅ ለጅ አዉላብጠው ተዋበችን በአደራነት ሰጧቸው ።

አይክል ኮልባ ሰው የማያውቃቸው ሁለት ዋሻዎች መቀነት ግርም ከተባለው ሥፍራ መኖራቸውን ያውቃሉ ። በነዚያም ዋሻዎች በአንደኛው ተዋበችን አስቀምጠው በሁለተኛው እሳቸው ለመቀመጥ ወሰኑ ። ይህን ከግድረጋቸው በፊት ልጃቸውን ዘውዴ የሚባለውን ጠርተው ጉዳዩን ላይገልጡ ምግባቸውን በየቀኑ በገመድ እንዲያቀብላቸው አዘው ተዋበችን ይዘው ከዋሻዎቹ ገቡ ። ልጃቸው ዘውዴ ምንም የሚያውቀው ነገር ላይኖር በታዘዘው መሠረት ብቻ በገመድ በየቀኑ ምግብ ሲያቀብል ኖረ ።

ካሣ በጦርነት እቲጌ መነን ድል አድርገው ለሚቀጥለው በሚዘጋጁበት ጊዜ ሚስጥር የሚያውቅ ወታደራቸውን ጠርተው የተዋበች ጤንነት እንዴት እንደሆነ ጠየቁት ። ወታደሩም “እሳቸው ምን አለባቸው ። የአይክል ኮልባን ልጅ ዘውዴ አይክልን ወዳጅነት ይዘው ይሸምነኞቹሉ ብሎ ነገራቸው ። ካሣ እንኳን ለራሳቸው ለሌላውም የሚቀኑ ሰው ነበሩና ተናደው አይክል ኮልባን የሰጠሁህን ዕቃ ይዘህ አለሁበት ቦታ ድረስ እንድትመጣ ብለው ላኩባቸው ።

አይክል ኮልባ ወይዘሮ ተዋበችን ይዘው ወደ ካሣ ለመሔድ ጉዞ ጀመሩ ። በዚህን ጊዜ ዘውዴ ከሠፈር አልነበረምና ከሔደበት ሲመለስ “አባትህ ወደ ካሣ ተጠርተው ሔዱ” ብለው ሰዎቹ ነገሩት ። ዘውዴም አባቱን ተከትሎ ለመሔድ ወዲያውኑ በግስጋሴ ጉዞ ጀምሮ ከመንገድ ደረሰባቸውና አብረው ወደ ካሣ ሔዱ ። ከካሣ ዘንድ ሲደርሱም ካሣ ግብር አገቡላቸው ።

ግብር የተዘጋጀው ለሰላምና ለፍቅር አልነበረም ። ካሣ በግብሩ ጊዜ ጣምራ (ሁለት) ጦር በጭናቸው ላይ አድርገው ተቀምጠዋል ። አስተያየታቸውና አነጋገራቸው ሁሉ የቁጣ ነው ። ሁሉም በፍርሃት ተመስጦ በሚመገቡበት ጊዜ ካሣ በድንገት ወደ ወይዘሮ ተዋበች ዞር ብለው “ተነሺና አንድ ዋንጫ ጠጅ ለዘውዴ አይክል ሰጧቸው” ብለው አዘዙ ። ወይዘሮ ተዋበች ከቴዎድሮስ ቁጣ ለመገን ለዘውዴ የሚሰጡትን አንድ ዋንጫ ጠጅ አስቀድተው ይዘው ከመቀመጫቸው ተነሱ ። ተዋበች ፈርተው ይነሱ

እንጂ ዘውዴ የቱ እንደሆነና የትሰ እንደተቀመጠ አያውቁም ነበርና ከመሀል ቆመው ጻይናቸው ይንከራተት ጀመር ። ካሣ ግን ጦራቸውን እየነቀነቁ የተዋበችን እርምጃ ይከታተላሉ ።

ግብር የገባው ሰው ሁሉ ፈርተና ደንግጦ እርጭ ብሎ ሲያይና ሲያዳምጥ ተዋበች የባለ ተደናግጠው ዙሪያውን እየዞሩ ዘውዴ የተባለው የቱ እንደሆነ ይፈልጉ ጀመር ። ዘውዴ አይክል ግን የተቀመጠው ከዚያው ከአጠገባቸው ነበር ። በሁኔታው ግራ የገባቸው ካሣም የተዋበችን ሁኔታ አይተው “ዘውዴ አይክልን አታውቁውም እንዴ ?” ብለው ጠየቁቸው ። ተዋበችም “አኔ አላውቀውም” ብለው መለሱ ። ካሣም “ዘውዴ አይክል ግለት ጸሱ አጠገብሽ ያለው ነው” ብለው ለላይኞቻቸውና የተነገራቸው ውሸት መሆኑን አውቁ ። ወዲያውም ያን የነገራቸውን ወታደር በጻይናቸው ከግብሩ መሀል ቢፈልጉ አጡት ። ወታደሩ ቀደም ብሎ ተሾልኮ ጠፍቶ ነበር ። ካሣ ጠቅላላ ታሪኩን ከሰጡ በኋላ ለዘውዴ አይክል የአዛዥነት ማዕረግ ሰጥተው ከርብ በላይ ያለው የበጌምድር ገዢ አደረጉት ። በሕመም በሞተ ጊዜም ለተዘካሩ ሃገውጫ ብለው በግዛታቸው ውስጥ ካሉ ገበያዎች ሁሉ ያንድ ቀን ቀረጥ እንዲሰጥ አዘዙ ።

እዚህ ላይ የቴዎድሮስ የምርመራ ዘዴ የሚደነቅ ወይም የሚመሰገን አይደለም ። ሚስታቸውን ወይዘሮ ተዋበችን አደራ የለጡት ለአይክል ኮልባ ነው ። ዘውዴ ደግሞ አባቱ ቤት የሚኖር የአይክል ኮልባ ልጅ ነው ። ዘውዴ በአባቱ ዘንድ ታማኝ ሆኖ አባቱ ሚስጥሩን ሲነግሩት ይችላሉ ። በታማኝነቱም ወይዘሮ ተዋበችን ሊያስጠብቁት ይችላሉ ። አልተደረገም እንጂ አይክል ኮልባ ለልጃቸው ሚስጥሩን ገልጠው ቢሆን ኖሮ የንፁሆቹ የወይዘሮ ተዋበችና የዘውዴ አይክል ደም በከንቱ ሊፈስ ነበር ። ቴዎድሮስ ሁለት ጦር ይዘው የተቀመጡትም አንዱ ለተዋበች ሌላው ደግሞ ለዘውዴ አይክል መሆኑ ነው ። ተዋበች በመንገድ ላይ እንኳን ዘውዴ አይክልን ተዋውቀውት ቢሆንና ያን ዋንጫ ጠጅ ለዘውዴ ቢሰጡ ኖሮ የንፁሃናቹ ሕይወት በከንቱ ሊያልፍ ነበር ።

ካሣ ከራስ አሊ ጋር ተራርቀው ደጃዝማች ከተባሉ በኋላ አዲሱን ግዛታቸውን ማስተዳደር ጀመሩ ። ከግዛታቸውም ሌላና ሽፍታን አጥፍተው ፍፁም ሰላማዊ ግዛት ለማድረግ ተነሱ ። በደም ዲያ ሸፍተውባቸው የነበሩትን ተቀዋሚዎቻቸውን ሁሉ እያስያዙ

እጅና እገራቸውን አስቀረጡ = በግጥታቸው ላይ የበላይ ሳይኖርላቸው ረላጭና ቆራጭ ሆኑ = ይህን እድራጉታቸውን የሰጡት ራስ አሊ እንድትመጣ ብለው ላኩባቸው = ደጃች ካሣም “አሁን ጊዜው ከረፍት ሰለሆነ ለመምጣት እያመቸኝም” የሚል ሙሉ ላኩ = ከረፍቱ እንደወጣም ራስ እንደ ገና እንድትመጣ ብለው ላኩባቸው = ደጃች ካሣ ከራስ አሊ ጋር የነበረው እርቅ በሁለቱም በኩል ካንገት በላይ ለጊዜው የተደረገ መሆኑን ያውቃሉ = ይህም ብቻ ሳይሆን እቲጊ መነንን ግርክው በነበረ ጊዜ በእቲጊይቱ ላይ የሠሩትን በደል ያውቃሉና ለራስ አሊ “አልመጣም” ብለው ላኩባቸው =

ከዚህ በኋላ ራስ አሊ ደጃች ካሣን ከሹመታቸው ሽረው ግዛታቸውን ለጉጃው ገዥ ለደጃች ጉሹ መበጠታቸውን በሕጻር ወር 1845 ዓ.ም. በአዋጅ አናገሩ = ወዲያውም ራስ አሊና ደጃህግች ጉሹ በእንድነት ሆነው ደጃች ካሣን ሲወጉ ዘመቱ = ካሣም እነዚህን ሁለቱን ታላላቅ መኳንንት በእንድነት ለመውጋት እንደግይቶሉ ራሳቸውን ገምተው ደንቢያን ለቀው ወደ ትውልድ በታቸው ወደ ቋራ ሐዱ = ራስ አሊም የደጃች ካሣን መሸሽ እንዳይደንቢያ ላይ የደጃች ጉሹን ገርነት አውጀውና አደላድሰው ተመሰሉ =

ደጃህግች ጉሹም በነበራቸው የጉጃም ግዛት ላይ ደንቢያ በመውጣት በጣም ተደሰቱ = ከደንቢያም ሆነው ጠራቸውን በየግዛቱ ያደላድሉ ጀመር = ራስ አሊ ርቀው ሲሐዱላቸው ደጃች ካሣ ከተደበቁበት ወጥተው ወደ ጉርአምባ መጡ = ይህን የካሣን መነቃነት የሰጡት ደጃች ጉሹም ጠራቸውን ሰበሰቡ = ጣፋጭ የሚባል የደጃህግች ጉሹ እዝግሪም ከተሰበሰበው ሠራዊት መሐል ገብተ

- ለያችሁትን የኛን አብድ፤
- ለምስት ጋዎች ሆኖ ጉር አምባ ሲወርድ፤
- ያንጋብባል እንጂ ሙች ይዋጋል ካሣ፤
- ወርደህ ጥመድበት በሽንብራው ግሳ፤
- ወዶ ወዶ
- በሴቶቹ በነጉንጭት ለምዶ እያለ ተሳደቡ፤

የደጃች ካሣና የደጃች ጉሹ ጦር ሕጻር 19 ቀን ጉርአምባ ላይ በጦርነት ተጋጠመ = ሠራዊቱ እንደተጋጠመ የደጃህግች ጉሹ ሠራዊት አጠቃ = የደጃህግች ካሣ ሠራዊትም መሸሽ ሲጀምር ከሣ ከጥቂት ወታደሮች ጋር ሆነው ከጦሩ መሀል ገብተው ይዋጉ

ጀመር = ደጃህግች ጉሹም በረረሰ ሆነው ከሠራዊታቸው ራት ተደመው ሲያጥኑ በደንገት በጥይት ተመትተው ወደቱ = ደሴም ባለግወላወል የደጃህግች ካሣ ሆነ = ደጃህግች ካሣም የደጃች ጉሹን ረባ አስነስተው በአሸከርነት እድረውላቸው የነበረ ጊዜ የውላቸውን ውለታ በግሰብ በክብር አስቀበሩባቸው =

በዚህ ጦርነት ካሣ ብዙ ሀብትና ጥርኮ አገኘ = ከተገረኩትም ሰዎች መሀል ጣፋጭ የሚባለው እዝግሪ ተረዳት እንዲመጣቸው እድርገው “እንዴት ብለህ ነው የሰደብኸኝ?” ብለው ወደቱት = እሱም ቢወጣቸው በቀልድ እንዲያሩት ረዳት

“አወይ የእገዘር ቆጣ፣ አወይ ያምላክ ቆጣ፣
እኛ ወዳጁን ያግል ሥራ ሲያጣ፣
ብትር ይገባል የእዝግሪ ቀልባጣ?” ብሎ ገጠመ =

ካሣም በረረደው ኖርድ በሽመል አሰደብድበው አስገደሉት =

ደጃች ካሣ ተቀምጠው ገዳይ እየጣሰ የሚከርሳቸውን ሲሰጡና ጥርኮ ሲቀበሉ ባላምባራስ ገልጥ የሚባሉት ጀግና አሸከራቸው ቀሰለው መጡ = ባላምባራስ ገልጥ በጦር የተወገት ከጉን ጫቸው ላይ ነበር = ጦሩም ባንደኛው ጉንጫቸው በኩል ገብተ በሌላው ጉንጫቸው የወጣ ስለነበረ ባላምባራስ ገልጥ የጦሩን ያንገ በጥርሳቸው ነክሰው በረረሰ እየጋለቡ መጡ = ደጃች ካሣም ይህን ሲያዩ ከመቀመጫቸው ቀነስተው ባለሀበት ቀም ብሰው ወደ ገልጥ ሐዱ = ከዚያም ከረረሰ አውርደው ደግቸውን ጦር ገው ጦሩ ተሰብር ጉንጫቸው እየተቀደደ ጅንርው ወጣላቸው = እንዲህ ዓይነቱ ድርጊት ምን ዓይነት ጀግኖች እንደነበሩን ያሳያል =

ባላምባራስ ገልጥ ከደጃች ጉሹ ጋር የሚደረገው ጦርነት ተግባራዊ የጉሹ ሠራዊት እያጠቃ ለድል በተቃረበበት ጊዜ ሸሸ ተዋል ተብሎ ተወርቀባቸው ነበርና እንዲት ዘፋኝ ከደጃች ካሣ ራት ተርባ ስታጫውት “አይሸሸም ያልከው ገልጥ እንኳን ሸሸ የደንቢያን ግራ እያሰላሸ”

ባላ ገጠመች = ደጃች ካሣም ይህን ገልጥን የሚያሰርበውንና ረሪ የሚያደርገውን ገጥም እንደሰጡ = “አብለሻል እንጂ አውነቱን አላልሸም፣ በዙባት እንጂ ገልጥስ አይሸሸም”

ባለው መለሱ =

ይህ ጦርነት በተደረገ ጊዜ ራስ አሊ ጉጃም ነበሩ ። የጉሹ ሠራዊት ድል በመሆኑና ጉሹም በመሞታቸው አዘት ። ደጃች ካሳም ይህን ድል በማግኘታቸው ቢደሰቱም በድሉ ሳይኩራሩና አሊንም ሳይንቁ ካህናትን ሰብስበው ከራስ አሊ አስታርቋች ብለው ወደ ራስ አሊ ላኩ ። ቀሳውስቱም እንደተላኩት ሔደው ራስ አሊን “ይታረቁልን” ብለው ቢጠይቁ እምቢ አሉ ። የአሊን እንቢታ የሰሙት ካሳ የራስ አሊን ሰዎች እየሻሩ በነሱ ቦታ የራሳቸውን ሰዎች ይሾሙ ጀመር ።

ራስ አሊ የአርቁን ጉዳይ እምቢ ብለው ካህናቶቹን ከመለሱ በኋላ አዲስና ያልተነካ ጦር ያደራጁ ጀመር ። ለዚህም ለሚቀጥለው ውጊያ የላስታው ደጃዝማች ብሩ አሊጋዝ ፣ ደጃዝማች በለው ደጃዝማች አቤ ፣ ደጃዝማች ያዘው እነኚህ አራት ደጃዝማች ተመረጡ ። እነዚህም ጦራቸውን አሰልፈው በሁዳዴ ጦም የካቲት 8 ቀን ደጃዝማች ካሳን ለመውጋት ሔዱ ። ለዚህ ጦርም ከሰሚን ከደጃዝማች ውቤ ጦር በሶስት እምበል የሚመራ ሠራዊት እንዲጨመርላቸው ተደርጉ ሁሉም ጉዞውን ወደ ደንቢያ አመራ ።

ለዚህ ለሚዘምተው ጦር የካሳ ሠራዊት ተወዳዳሪ እንደማይሆን የታወቀ ነው ። ሆኖም ካሳ ከ800 እስከ እንድ ሺ የሚገመት ጠመንጃ የያዘ ጦር ነበራቸው ። ካሳ ያላቸውን ጦር እዘጋጅተው ብችኝ ከተባለው ሥፍራ ሲጠባበቁ ሚያዝያ 5 ቀን ገጣሚያቸው ጦር ደረሰና ብርቱ ጦርነት ተደረገ ። በሁሉም ወገን ብዙ ሰው ካለቀ በኋላ ደጃዝማች ካሳ ድል አደረጉ ። የተላኩት መኳንንትም በሙሉ አልቀው ካሳ ብዙ ምርኮ እገኙ ።

ለዚህም ውጊያ ከትግራይ የመጣው የደጃች ውቤ ወታደር ድል ሆኖ እገሩ ሲገባ “ራስ አሊ ለቆቆ በለሳ
ፍሩይ ሰብአይ እንከብ ተወልደ ካሳ ።
ደጅያት ውበውን ልቀቁ የፀገደ
ፍሩይ ሰብአይ ካሳ እንከብ ተወልደ”
አያሰ ዘፈነ ።

ደጃዝማች ካሳ ይህን ድል ካገኙ በኋላ ገሰገሰው ሔደው የራስ አሊን ከተማ ደብረታቦርን አቃጠሉት ። የሠራዊታቸውን ድል መሆንና የከተማቸውን መቃጠል ተደራርቦ የሰሙት ራስ አሊ አሁን ፍርሃት እደረባቸው ። ከእንግዲህ ወዲያም ካሳ በጦር ኃይል እንደ ግዴታሉ ተገነዘቡ ። ስለዚህ የሚሻለው መንገድ እርቅ በመሆኑ

ከጉጃም አድባራት 30 ካህናትን አውጣተው “አንታረቅ ። ከአ ባይ ወዲያ ላንተ ይሁን ። ከአባይ ወዲህ ለኔ ይሁንና እንታረቅ ። አባትና ልጅ እንሁን” ብለው ላኩባቸው ።

እነኚህ አስታራቂ ካህናት ደብረ ታቦር በደረሱ ጊዜ ደጃዝ ማች ካሳ ሥራ ላይ ነበሩ ። በበጌምድር ያሉትን ብረት ሠራተኞች ሰብስበው እንድ ሺ ማረሻ አስቀርበው አረር ያስቆርጡ ነበር ። የድሮው ጠመንጃ ባሩድና ብረት ባንድነት በጨርቅ እየተጠቀለለ ይጉርስና በሚተኩስበት ጊዜ የባሩዱ የማስፈንጠር ኃይል አረር የተባለቸው ብረት አስፈንጥሮ ስለሚወረውራት ስታለመበት ግብ እደጋ ታደርሳለች ። ይህንንም አተኳኮስ እንዴት እንደሚሠራና እንደሚተኮስ የጥንቱን ጠመንጃ በውርስ ያገኙ ባላገሮች አሳይተውኛል ። ይኛን ተስፈንጣሪቷን አረር ነው ካሳ ከማረሻ በየ ትንንሹ እያስቆረጡ ያሠሩ የነበረው ።

ለማላጅነት የተላኩትን ቀሳውስት ካሳ የተቀበሉዋቸው ከዚያው አረር ከሚያሰሩበት ቦታ ሆነው ነው ። አማላጆቹም ከራስ አሊ የተላኩትን መልዕክት ነገሩዋቸው ። ካሳም መልዕክቱን በሙሉ ካዳመጡ በኋላ “ከእስላም ጋር እገር አልከዳም (አልካፈልም) ። እችላለሁ ስትል የአይሻልን ሚዳ የቀበሮውን ጉድጓድ ደልደለህ ለሳምረህ ቆየኝ ። አልችልም ስትል ቅዱስ ጊዮርጊስን መስጊድ አታድርገው ። ጀበናህንና ብረት ምጣድህን ፣ እርኮትህን ይዘህ ሰማይ ግንባርህን እስቲመታህ ሸሽ ። አትቆየኝ በሉት” አሏቸው ። ወዲያውንም ከተናገሩት ቃል መንገር ፈርተው እንዳይቀንሱ ቁስ አስመጥተው አስገዝቷቸው ።

ቀሳውስቱም ከራስ አሊ ዘንድ ተመልሰው በቆይታ (በሚስ ጥር) ያመጡትን መልስ ነገሩዋቸው ። ራስ አሊም በመልሱ ደነገጡ ። ዘመዶቻቸውን ወረረሙኛችን ሰብስበው “እንሸሽ ወይስ እንዋጋ” ብለው ምክር ጠየቁ ። ወረረሙኛችም በሰው አገር ከምን ሞት በእገራችን ብንሞት ይሻላል ። እሁንም በረንታን ተሻግረን አገራችን እንግባ ። ከዚያ ቢመጡ ብዙ ረዳት እለን ብለው እማከሩዋቸው ። ራስ አሊ የጉጃምን መኳንንት ደግሞ ሰብስበው እንዲያማከሩዋቸውና የወረረሙኛችንም ሐሳብ ነገሩዋቸው ። ጉጃሞችም “ሲገዛ የኖረ ባለአልጋ ጥቂት እንኳ ሳይዋጋ አይሸሸም ። ለሰጠው ይስጠው ። እንዋጋ” አሏቸው ። ራስ አሊም በጉጃሞች ምክር ተስግሞ ። ከዚያም ጦራቸውን አስከትተው ወደ አይሻል ሚዳ ሔዱ ።

ደጃዝማች ካሣም በዳሞት አድርገው በናዝሬት ወረዳና አይ ቫል አካባቢ ሲደርሱ የራስ አሊ ጦር ተሰልፎ አዩት ። ሠራዊታቸውንም ዙሪያውን እንዲሰብ አዘው የራስ አሊን ጦር ዳር ዳሩን አስከበሩ ። የራስ አሊም ጦር የካሣን ሠራዊት አይቶ በማነሱ አዘነ ። ያዘነበትም ምክንያት በብዛት ለተሰለፈው ለራስ አሊ ሠራዊት ምርኮው እንደማያዳርስ ገምቶ ነው ። ለአስር ሰው አንድ ሰው ምርኮኛ አይደርስም እያለ ይጫወት ጀመር ። የደጃዝማች ካሣም ሠራዊት ዳርዳሩን ገደብረ ሳይጋጠም በመቆየቱ ፈርቶ ሊመለስ ነው እየተባለም ተወራ ። ለምርኮ የተቻከለው የራስ አሊ በው “እግዚአብሔር ይፍታህ” የሚለውን የጦርነት መጋጠሚያውን ትእዛዝ ተቻከሎ ይጠብቅ ጀመር ።

ሰኔ 23 ቀን 1845 ዓ.ም. ጧት ጦርነቱ ተጀመረ ። ወዲያው ለምርኮ ያሰፈሰፈው የራስ አሊ ሰው እየተቻከለ ገብቶ የካሣን ሠራዊት ይጠርገው ጀመር ። እንደተመኘው ምርኮም እየማረከ መያዝ ሲጀምር የራስ አሊ ጀግና ግራኝ ወልደ ኪዳን ተመትቶ ወደቀ ። ግራኝ ወልደ ኪዳን የአሊን ሠራዊት እያበረታታ ቀድሞ የሚዋጋ ታላቅ ጀግና ሰው ነበር ። ግራኝ ወልደ ኪዳን ተመትቶ እንደወደቀ ወዲያው ሞተ ። በዚህ ጊዜ የራስ አሊ ሠራዊት ተደናገጠ ። የሠራዊቱን መደናገጥ ያዩት ደጃዝማች ካሣ ሠራዊታቸውን እያደፋፈሩ ከጦሩ መሃል ሲገቡ የድሉ አዝማሚያ እየተለወጠ ይሔድ ጀመር ። የተገባቢጦሽ ሆነና የራስ አሊ ሠራዊት በተራው እንደ ቅጠል ይረገፍ ጀመር ። የሰውም ራሳ እየተነባበረ ወደቀ ። ደም እንደ ጉርፍ ፈሰሰ መራቱን አጨቀየው ። ደጃዝማች ካሣ ድል አደረጉ ። ወዲያው ከፍተኛ ዝናብ በመዝነቡ ከጦር የተረፈውን ቁስለኛ ሁሉ ብርድና ቆፈን ጨረሰው ።

ራስ አሊም መውጫ ቀዳዳ አጥተው በሚጨነቁበት ጊዜ ደጃዝማች ተሰማ ጉሹ ደርሰው የከበባቸውን የካሣን ሠራዊት እንደ በር አስከፍተው ይዘዋቸው አመሰጡ ። የራስ አሊን ግምለጥ ያየው የካሣ ሠራዊት ለመያዝ ያባርር ጀመር ። ጀግናው ደጃዝማች ተሰማ ጉን አሊን አስቀድመው እሳቸው ከኋላ በመከተልና እየዙ አባራሪውን እየወጉ ይዘዋቸው የጁ ለመድረስ አበቁዋቸው ።

ደጃዝማች ካሣም እያከታተሉ ራስ አሊን የሚይዝ አባራሪ ቢልኩም የራስ አሊ አድራሻ ስለጠፋ መከታተሉን ተዉት ። የአይሻል ላይ ጦርነትም የመሳፍንት አገዛዝ የመጨረሻው ሆነ ።

በታላቁ አሊ የተጀመረው የምሥፍንና ዘመን በትንሹ አሊ ዘመን ተፈጸመ ።

ደጃዝማች ካሣ ከአይሻል ድል በኋላ በደጋ ዳሞት አድርገው ሲመለሱ የደጋ ዳሞት ሕዝብ ወጥቶ ከደከመው የካሣ ሠራዊት ፣ ፈረሰና በቅሎ ይማርክ ጀመር ። በየጥሻው እየተደበቀና አፋፍ ላይ እየሆነ “የጉሹን ደመኛ፣ የአሊን ወደረኛ ትሰቀዋለህን” እያለ ብዙ አስቸገረ ። ብዙ ሰውም ገደለባቸው “የባላገሩን መዘርታትና መዝረፍ ያየው ተራው ባላገር ሁሉ ፈረሰና በቅሎ ለመማረክ በብዛት ይወጣ ጀመር ። ያላሰቡት ችግር ያጋጠማቸው ደጃች ካሣ ሁሉን ነገር ቸለው በሰላም አልፋለሁ ሲሉ የዳሞት ባላገር አላሳልፍ ሰላላቸው ሰገድ ከሚባለው ቦታ ሲደርሱ ሠራዊታቸውን በለው ብለው ለዘዙ ። የደጃች ካሣም ሠራዊት ትእዛዝ በማግኘቱ ብዙውን ባላገር ፈጀው ። ከዚህ በኋላም ሰላም አግኝተው ጉዞአቸውን ጀመሩ ። እንዲት የደጋ ዳሞት ሴት ባልዋ ለዘረፋ ወጥቶ በመገደሉ ስታለቅስ ።”

“አመጣለሁ ብሎ የካሣን ፈረሰ ሳያርመው ሞተ የዘራውን ገብስ” ብላ አንጉራጉረች ።

ራስ አሊ - እቴጌ መነን - ደጃች ጉሹ ዘውዴ

ራስ አሊ አሉላ

ኢትዮጵያ በመሳፍንት አገዛዝ ሥር በነበረችበት ጊዜ ራስ አሊ አንደኛው መስፍን ነበሩ። የራስ አሊ ምስፍንና ከአያት ቅድመ አያቶቻው ጀምሮ የመጣ እንጂ እንደ አንዳንዶቹ አምባ ገነኖች ምስፍንናውን ከራሳቸው የጀመሩ አይደሉም። የጉንደርን የመሳፍንት አገዛዝ የጀመሩት ትልቁ ራስ አሊ ልጃቸው ወይዘሮ ከፈይ፣ ሙርሳ በሪንቱን አግብተው ጉግሣን ይወልዳሉ። ጉግሣ በአባታቸው የምሥፍንና አልጋ ተቀምጠው ራስ ተብለው 28 ዓመት ገዙ። በዚህ 28 ዓመት የምስፍንና የግዛት ዘመናቸውም ሶስት ጉጉሦችን አለዋውጠዋል። ያለዋውጠዋቸውም አጤ ጊጋር፣ አጤ ኢዮአስ እና አጤ ጓሉ ናቸው። ራስ ጉግሳ አራት ልጆች ነበሩዋቸው። እነሱም ይማም፣ ማርዬ፣ ዶሪ፣ አሉላ ይባላሉ። ራስ ጉግሳ ሲሞቱ በአልጋቸው ልጃቸው ይማም ተተክተው የአባታቸውን አጤ መልሰው በአጤ ጊጋር ተቀማጭነት ሶስት ዓመት ገዙ። ራስ ይማም ሲሞቱ ወንድምየው ማርዬ ራስ ተብለው የወንድማቸውን አልጋ ወረሱ። ራስ ማርዬ ሶስት ዓመት ገዙት ሲሞቱ ወንድማቸው ዶሪ ራስ ተብለው የምስፍንናውን አልጋ ያዙ። ራስ ዶሪ ለስም መጠሪያ ያህል የሚቀመጡትን አጤ ሰለሞንን በግንብ አስቀምጠው ሶስት ወር ከገዙ በኋላ የራስ ጉግሳ የልጅ ልጅ የሆኑት የአሉላ ልጅ አሊ ራስ ተብለው የምስፍንናውን ቦታ ያዙ።

ራስ አሊ በ1822 ዓ.ም. የምስፍንናውን ቦታ ሲይዙ ምዕርሐ አምባ በአሥር ከተቀመጡት የነገሥታት ልጆች መሀል ገብረ ከር ስተሰን አስመጥተው አጤ ገብረ ከርስቶስ አሰኝተው አንግሰው እሳቸው ሥልጣንን ያዙ። ራስ አሊ ምንም እንኳን ጉጉሱን ለስም አስቀምጠው እሳቸው ሥልጣን ቢይዙም እናታቸው ወይዘሮ መነን ደግሞ ራሳቸውን እቴጌ አሰኝተው የሥልጣን ተካፋይ ነበሩ።

ራስ አሊ አሉላ

በራስ አሊ የምስፍንና ዘመን የእንግሊዝ መንግሥት ከኢትዮጵያ መንግሥት ጋር ለመጀመሪያ ጊዜ የዲፕሎማቲክ ግንኙነት የፈጠሩበት ዘመን ነበር። በአጤ ቴዎድሮስ ዘመን ስሙ የገነነው ፕላውዲን በኢትዮጵያ የመጀመሪያው የእንግሊዝ መንግሥት ቆን ሲል ሆኖ የተሾመው በራስ አሊ የምስፍንና ዘመን ነው። በፕላውዲን ትረካ ውስጥ ወደፊት እንደምናገኘው ፕላውዲን ከኢትዮጵያ ወደ አገሩ ሄዶ የእንግሊዝ መንግሥት ከኢትዮጵያ ጋር በወዳጅነት እንዲተሳሰር ባመለከተው መሠረት የእንግሊዝ መንግሥት የጉዳዩን አሳሳቢ ፕላውዲንን በኢትዮጵያ መንግሥት ዘንድ የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል ብሎ ሾመው።

ፕላውዲን ተሹሞ ወደ ኢትዮጵያ ከተመለሰ በኋላ የሹመቱን ደብዳቤ ለማቅረብ ሔዶ በራስ አሊ ቤት ስላየውና ስለራስ አሊም ሰውነትና ጠባይ ሰፊ ያለ ታሪክ ጽፏል። ፕላውዲን ከገፈው ትረካ በመጠኑ እናንብ። “... ከራስ ቤት ውጪ የተለያዩ ማዕረግ ያላቸው ሰዎች ይቀመጣሉ። አንዳንዶቹም በአገሪቱ ውስጥ ከፍተኛ ሥልጣን ያላቸው ሰዎች ናቸው። በድንጋይ ወይም ከመሬት ላይ ከጠሀይ መከለያ ጥላ በሌለበት ቦታ ይቀመጣሉ። ጉዳዮቻቸው እስኪፈፀሙላቸው ድረስም ለብዙ ሳምንታት ይቆያሉ። ... በዚያ ላይ አጋፋሪዎች ማንንም ሳይመርጡ በዘንግ እየመቱ ያባርሩዋቸዋል።... ከሰዎቹም አንዳንዶቹን ስለማውቅ ጉንጭ ለጉንጭ

አየተሳሳምን በሩን አልፎ ከውስጠኛው የኛሎት ቦታ ገባሁ ። በዚያም ቦታ የማውቃቸውን ታላላቅ ሰዎችን፣ መልዕክት ተላላኪዎችንና ሥራ ቤቶችን ሁሉ አገኘሁ ። ከከፍታ ሰገነት ላይ አፈ ገጉሱ ከሁለት ይሁን ከሶስት ሽማግሌዎች ጋር ሆነው ከበታቻቸው የሚንጫጫውን የሕዝቡን አቤቱታ ይሰማሉ ። አልፎ አልፎም አንዳንድ ሁኔታዎችን ለራስ ይነግራሉ ። ከሁለት ይሁን ከሶስት ደቂቃ በኋላ እኔና ቤል ገብተን እጅ ነሳን ። ከመሬት በተነጠፈ ቆዳ ላይ አንድ ትልቅ አለቃ ተቀምጠው አየሁ ። ... ጥቂት የጋላ ልጆች ይጫወታሉ ። አንድ አሽከር ቆሞ ትእዛዝ ይጠባበቃል ። ራስ እኔን በማየታቸው መደሰታቸውን ገሰጡልኝና ወዲያውኑ ምን እንዳመጣሁላቸው ጠየቁኝ ። ይህም የተለመደ ጥያቄ ነው ። እኔም በጊዜው እንደሚያየት ነገርኳቸውና ማረፊያ ቤት እንዲሰጡኝ ጠየቅኳቸው ። እላቸውም ወደ እላቸው ቤት እንድመጣ ነገሩኝ ። እኔ ግን አልፈልግም አልኳቸው ። አብረን ቁርስ ከበላን በኋላ 200 ያርድ ያህል ከሚርቀው ከአንድ እስላም ባለሥልጣን ቤት እንድገባ ታዘዘልኝ ። ይህም ቤት ኮረብታ ላይ ሆኖ ደስ የሚልና ዙሪያውን በደሀና አጥር የታጠረ ነው ። በጣም ደስ አለኝ ።

“ራስ ቀንን ሙሉ መልዕክተኛ እየላኩ ያመጣሁላቸውን ጠመንጃ ወይም ሌላ ነገር እንዳሳያቸው ይጠይቁኛል ። በማግስቱ ፅቃዬን ተሸክመው የመጡትን ሰዎች ሂሳባቸውን ከፍቶ አለናበትሁና ከሰዓት በኋላ ለራስ ያመጣሁትን ስጦታና ለንጉሱ የተገፈውን ደብዳቤ ይዠሩኝ ። ... ቆሜ ከንግሥታችን የተላከውን ደብዳቤ አነበብኩላቸው ። ነገሩ ምን እንደሆነ አልገባቸውም ። ከዚህ በኋላ የተላኩላቸውን ስጦታ አቀረብሁ ። ተመሰጡ ። ... ከዚያም ወጥቼ ሔድሁ ። ...

“በሌላ ቀን እንኳህን ስጦታዎች ለመቀበል ያሳፍረኛል ። ምክንያቱም የዚህን ስጦታ መልስ ለንግሥታችሁ የምሰጠው የለኝም ። ድሃ ነኝ አሉኝና ሁለት መንደሮችን ሰጡኝ ። ሲሰጡኝም ፈረስና በቅሎህን የት ታስቀምጣለህ ። እነዚህ ከሌሎህስ ማርና ቤት የት ታገኛለህ አሉኝ ። ... እውነታቸውን ስለሆነ ... እሺ ብዬ ተቀበልኩ ። ... መሰንበቻቸውን ራስ በቀን ሶስቲና አራቱ መልክተኛ እየላኩ ያለኝ እየመሰላቸው ተጨማሪ ጠመንጃና ሽጉጥ እንድሰጣቸው ይልኩብኛል ። ... በመጨረሻም ያለኝን ጠመንጃና ሽጉጥ ዋጋ ያላቸውን ፅቃዎቻችንና ድንኳኔን ጭምር እንድሰጣቸው ጠየቁኝ ።

“ በ1848 ዓ.ም. ታላቁ የአበጃ ገዢና በኛ መንግሥት የታወቁትን ራስ አሊን ሁለት ፈውዳል መኳንንት አስቸገሩዋቸው ። የትግሬው መስፍን ወቤ በሰሜን አመፀባቸው ። የጉጃሙ መስፍን ብሩ ደግሞ በደቡብ በኩል ሸፈቱባቸው ። ይህም አዲሱ ተዋናይ (አከተር) በሰገነቱ ላይ እስቲታይ እስከ 1853 ዓ.ም. ድረስ ቆየ ። በ1853 ዓ.ም. የቋራው ደጃች ካሣ ተነሳ ። ...

“ራስ አሊ ልዩ የሆነ ጠባይ አላቸው ። ከእላቸው ጋር ተነጋግሮ አንድ ነገር ለመወሰንም በጣም አስቸጋሪ ናቸው ። ሥልጣን የያዙት በ12 ዓመት ፅድሜያቸው ገና ልጅ ሆነው ነው ። ... ሰውን ሁሉ የሚንቁና ራሳቸውን የሚወዱ ሰው ናቸው ። ... በራሳቸው ላይ በሚደርስ መጥፎ አጋጣሚ እንኳ የሚሰቁ፣ ከግግታቸው ተቀንሶ አገር ቢወሰድ፣ በጦርነት ድል ቢኮን፣ የጦር አዛዦቻቸው ቢሞቱ እንኳ ጥቂትም የማይቆሙቸውና የማያናድዳቸው ናቸው ። ... በተንኮልና በሰላይ መጠቀምን የሚወዱ ናቸው ። ጨካኝ ባለመሆናቸው መቅጣት በለማይወዱ በግታዛቸው ውስጥ ብዙ ከሰነ ሥርዓት ውጪ የሆኑ ሰዎች አሉ ። መበቀልን አይወዱም ። ጠላቶቻቸውን እንኳ እየናቁ የሚተዉ ሰው ናቸው ። ... በቅርብ ከሚያውቋቸው ይልቅ በሩቅ ሆነው በጥቂቱ የሚያውቁዋቸው ይወዱዋቸዋል ። ... በአካል መካከለኛ ቁመት ያላቸው፣ ጋይለኛና ፈጣን ናቸው ። ... ጥሩ ተኳሽ፣ ጥሩ ፈረስ ጋላቢ፣ የታወቁ ጦር ወርዋሪና ሯጭ ናቸው ። በእበሻ ውስጥ አሉ ከሚባሉት ጥሩ ፈረስ ጋላቢዎች አንዱ እላቸው ናቸው ። ለአለባበስ ወይም ለማንኛውም ጊጣጊጥ ማድረግ ግድ የለሽ ናቸው ። ጎፅሕናን ግን ይወዳሉ ። ከጥሩ ጠባዮቻቸው አንዱ፣ አንዴ ሰውን ከወደዱ ፈጥነው የሚለወጡ (የሚጠሉ) አይደሉም ። ለጠላቶቻቸው እንኳ ቢሆን ችርና ደግ ሰው ናቸው ። ...” በማለት ፅፎላቸዋል ።

ራስ አሊ ቀደም ብሰን አንዳንበብነው አይቻል ላይ ከደጃች ካሣ ጋር ተዋግተው ድል ከሆኑ በኋላ መውጫ አጥተው ቢጨነቁ የደጃች ጎጆ ልጅ ደጃች ተሰማ ደርሰው ከዚያ ተግባሩ ሽብር አውጥተው ከሚያባርራቸው ጋር እየተታኮሱና እየተከላከሉ ደን በጫ አደረሱዋቸው ። በደምበጫም እረፍት አድርገው ከአደሩ በኋላ በማግስቱ አመዳሚት ከሚባል ቦታ አደረሱዋቸው ። ደጃች ተሰማ እስከ አመዳሚት ድረስ አድርሰው ለመሰሱ ሲሉ ራስ አሊ “... አልጋህን ለባዕድ አይበለው ። ከከፋ እሚታደግ ከጭንቅ የሚያወጣ የተባረከ ዘር ይሰጥህ ። እኔ የመረቅሁህ ዛሬ ብቻ አይደለም ።

ፊትም በአባትህ ለንለለት ተለውጠህ የታሠርክ ዕለትም ነው...” ብለው ደጃች ተሰማን መርቀቀቸው ተሰሰው ተለያዩ ።

ከአመዳሚት ደግሞ ይመር ጣሹ የሚባል ሰው እስከ አባይ ወንዝ ድረስ ሸጋቸው ማህደረ ማርያም አደሩ ። ከማህደረ ማርያም ተነስተው ዋድላ ገቡ ። ከዋድላም ደራ ገብተው ከደራው ገዥ ከዋቆ ዲቦ ዘንድ ተደብቀው መኖር ጀመሩ ። ደጃች ካሳ አገር እያሳሙ አመዳሚት ሲደርሱ ዋቆ ዲቦ ፈርቶ “ራስ አሊ ከኔ ዘንድ ናቸው” ብሎ ለካሳ ላከ ። ራስ አሊም ይህን ሲሰሙ አዝነው ለሸዋው ንጉስ ለኃይለ መለኮት “አምኛው ብመጣና ከእሱ ዘንድ ብጠጋ ዋቆ ዲቦ አላልፎ ለጠላት ሊሰጠኝ ነውና ታደገኝ” ብለው ፈጣን መልዕክተኛ ላኩባቸው ። ንጉሥ ኃይለ መለኮትም ጠራቸውን ይዘው ወደ ደራ ሔደው ዋቆ ዲቦን ወግተው ራስ አሊን አውጥተው ወደ የጁ ሰደዱባቸው ።

ራስ አሊ ከትውልድ አገራቸው የጁ ይግቡ እንጂ ካሳን በመፍራት ተዘናንተው አልተቀመጡም ። ራያ በረሃ ወርደው በዋሻ ውስጥ ተደብቀው የመከራ ኑሮ መኖር ጀመሩ ። 48 ነጋሪት በአደባባያቸው አብጂር ሲል ይውልበት የነበሩት ታላቅ ጌታ የአውሬ ድምፅ ከሚሰሙበት ዋሻ ገቡ ። ባንድ ጉዞ 55 ሺ ወታደር አጅቧቸው ይገዙ የነበሩት ራስ አሊ በአሁኑ ጊዜ አንድ ታማኝ አሽከር ብቻ ቀራቸው ።

ራስ አሊ ጥንቱንም ቢሆን በገና መደርደር (መምታት) ይችሉ ነበርና በዚያ በመከራ ዘመን በዚያ ጭር ባለ ቦታ በዋሻቸው ውስጥ በገና እየመቱ ራሳቸውን ያጽናኑ ጀመር ። አንድ ቀን

“የጣቴን ቀለበት እንተ አድርገው ካሳ
“በኔማ ጣት ገብቶ አስጨነቀኝላ” ብለው አንጎራጎሩ ።
ቅኔው ሲፈታም “በኔ ማጣት ችግር ገብቶብኛል” ማለታቸው ነው ። በሌላ ቀን ደግሞ በገና እየደረደሩ ሲያዝኑ

“የውቤን ደመኛ የጉሹን ገዳይ ፣
ያሊን መንግሥት አፍራሽ ያን ዘበናይ ።
አደባባይ ቆሞ አበጀሁ ቢላችሁ

ይህን ባለ ጊዜ ምን ትሉታላችሁ” አሉ ። በኋላ ታሪኩን የምናመጣው ካሳ የደጃች ጉሹን ልጅ ደጃች ብሩንና የሰሚኑን ገዥ ደጃች ውቤን ድል አድርገው ማሰራቸውንና መንገሳቸውን

ከሰሙ በኋላ ተሰፋ ቆርጠው የበፊት የበገና ግጥማቸውን በማሻሻል “የብሩን አላረ ፣ የጉሹን ገዳይ ፣
የኔን መንግሥት አፍራሽ ፣ የውቤን አባታይ ።
አደባባይ ቆሞ አበጀሁ ቢላችሁ
ይህን ባለ ጊዜ ምን ትሉታላችሁ” ብለው አለቀሱ ። ከግጥሙ መዝጊያ ላይ “ይህን ቢላችሁ ምን ትሉታላችሁ” ያሉ መሰለው ምስጢሩ ግን “ይህን ጊዜ የሰጠውን ሰው ጊዜ ያነሳውን ለው” ማለታቸው ነው ።

በበረሃው ዋሻ ሆነው ከፍተኛ ረሃብና ችግር ደረሰባቸው ። አንድ ቀን ራስ አሊ ከተደበቁበት ዋሻ ብቅ ሲሉ በዋሻው አጠገብ ያለውን የማሽላ ዘር ከወፎች ይጠብቅ የነበረ አንድ ገበሬ ዝንጀሮ መስለውት ድንጋይ በወንጭፍ እያወነጨፈ ይወረውርባቸው ጀመር ። ራስ አሊም ያን አሽከራቸውን ልከው “እኔ አሊ ነኝና ተወኝ ። ይልቅስ እባክህ የማሽላ እሸት ስደድልኝ” ብለው ላኩበት ። ይህን የአባታቸውን መቸገር የሰሙት ልጃቸው የካሳ ሚስት ወይዘሮ ተዋበች ከባላቸው እየደበቁ ምግብም ልብሰም ይልኩላቸው ጀመር ። በዚህን ጊዜ ኑሮአቸው በመጠኑ የተሻለ ቢሆንም እኝሁ የሚረዱቸው ልጃቸው ሞቱ ። አሊም የልጃቸውን መሞት ሲሰሙ በድንጋጤ ታመሙ ። ስለልጃቸው ሞትም በገናቸውን እየደረደሩ

“ጠጅ አማረኝ ሰላት ማሩን ታሰጭናለች ።
ራብኝም ሰላት እህሉን ትልካለች ፣
በረደኝም ሰላት ሸማ ትሰዳለች
ሌባዬ ተይዛ ባልጋ ትሔዳለች ።” በማለት አለቀሱላቸው ።

ራስ አሊም ሕመማቸው እየጠና ሔደ ። ይህን ያየው ያገለግላቸው የነበረው አሽከራቸው ድርም በገና ደርዳሪ ነበርና በገናውን እየደረደረ “አንተንም አፈር ይበላሃላ ፣
እኔንም ጉንደር ይሸጡኛላ ።
ከእሊ በፊት
እኔ ልሙት ።
አሊ ሲሞት ያለብኝ እሣር
የግማሽ ማጭድ የአዋሌ ምላር ።
አሊ ሲሞት
መጠጤ አተላ መብሌ ጉበት ።
ከአሊ በፊት እኔ ልሙት” እያለ አንጎራጎረ ። ራስ አሊም

ከልጃቸው ሞት በኋላ ምንም ያህል ሳይቆዩ ሞተው ወሎ ውስጥ ሐይቅ ደሴት ተቀበሩ። በሥልጣን ላይ የቆዩት 22 ዓመት ነበር።

እቴጌ መነን

መነን የራስ አሊ እናት መሆናቸውንም በጦርነትም ምን ያህል ተዋጊ ሴት እንደነበሩ እንብብናል። ማርክሃምም “... ዝነኛ የሴት ጦረኛ ነች። እሻንጉሊቱን ንጉስ ሽማግሌውን አጤ የሐንሰን አግብታ በልጅዋ ስም ደንቢያን ትገዛ ነበር...” ይላል። እቴጌ መነን የበሬት ስማቸው ሐሊማ ነበር ይባላል። ራስ አሊ ሥልጣን ከያዙ በኋላ የእናታቸው ስም ሐሊማ መባሉ ቀርቶ መነን እንዲባሉ በአዋጅ አባነገሩ። ሐሊማ የሚል ሰው ቢገኝም አይቀጡ ቅጣት እንደሚቀጣ እሰነገሩ። ጉንደሮች በግጥም አመሰጋኝ መስ ሰው መሳደብን፣ የሰደቡ መስለው ማመስገንን ወይም ደግሞ ግልፅ ባልሆነ መንገድ ሚስጥር ማውጣትን ይችላሉ። በዚህም ቅኔያቸው ጉንደሮችንና ጉጃሞችን የሚስተካከል የሰም ራስ አሊ የእናታቸው ስም መነን እንጂ ሐሊማ እንዳይባል ባወጁበት ጊዜ በራስ አሊ እዳራሽ ሕዝቡ ግብር ገብቶ ሲበላና ሲጠጣ በመሀል ሆኖ ያሟውት የነበረው አዝማሪ

“አሊ ማን ይላታል እናቱን

እኛስ የምንላት እቴጌ መነን” ብሎ አንጉራጉሪ ይባላል። የቅኔው ትርጉም ያልገባቸው ራስ አሊም ተደሰተው ሸለሙት ይባላል። አዝማሪው ግን “ሐሊማ ይላታል እናቱን” ማለቱ ነው።

ሲቭን ሮቢንሰን እንደጻፉት እቴጌ መነን ኢትዮጵያን እየከፋ ፈሉ ሊሸጡ ካለማሙ ባላባቶች እንደኛይቱ ናቸው። በአሌክሳን ድርያ የቤልጅግ መንግሥት ቆንሶል የነበረው ኤድዋርድ ብሎን ዲል ከእቴጌ መነን ጋር በመነጋገር እጋሚያንና እንጣሎን በ15,000 ማርትሬዚያ ብርና በሶስት ሺ ጠመንጃ ለመግዛት ተሰማምተው ነበረ። ለዚህም ጉዳይ ኢትዮጵያዊው አባ ገብረ ማርያም ለኢትዮ ጵያ መንግሥት ኃላፊ ሆነው ለሸያጩ ተግባር ዋና ደላላና ተዋዋይ ነበሩ።

አባ ገብረ ማርያም ካይሮ ውስጥ ከቤልጅግ ቆንሶል ከብሎን ዲል ጋር የተዋዋሉት ውል እንዲህ የሚል ነበር። “በአብ በወ

ላድ በመገፈስ ቅጽብ ስም = እኔ ገብረ ማርያም የኢትዮጵያ እጩጊ፣ በኢትዮጵያ ነፃ በራስ አሊ ስም የሚከተለውን ተሰማምቻለሁ። ለቤልጅግ ንጉሥ ግርማዊ ቀዳማዊ ሊዎፖልድና ለአላቸውም ወራሾች ሁሉ እንዲሆን የእጋሚያን አውራጃ በሙሉ ከአዲግራት እስከ ባህሩ ድረስ ሰጥተናል” የሚል ነበር። አባ ገብረ ማርያም በመስ ፍጉ በራስ አሊ ስም ውሉን ይጻፉ እንጂ ጉዳዩን የፈፀመት እቴጌ መነን ናቸው ይባላል።

ነገሩን ከሥሩ ለማምጣት ያህል በግብፅ የቤልጅግ ቆንሶል የነበረው ኤድዋርድ ብሎን ዲል እ.ኤ.አ. በ1837 ዓ.ም. ለቤልጅግ መንግሥት አንድ ሪፖርት ልኮ ነበር። ሪፖርቱም ብዙ መንግሥታት የቀይ ባህርን እካባቢ ሲሻሙበት የቤልጅግ መንግሥት ስምን ዝም እንዳለ የሚገልፅ ነበር። በኋላም የእንግሊዙ ብሪ ትሽ ኢስት እንዲያ ካምፓጊ ዘይላን ይዞ ሬቱን ወደ አርጊጉ ባዞረ በት ጊዜ ብሎንዲል ደግሞ የአገሩ የቤልጅግ መንግሥት ከዙላ ምሥራቅ ያለውን እንግሊዝ እንዲይዝ መክረ = እ.ኤ.አ. በ1842 ዓ.ም ወደ ቤልጅግ መንግሥት ባስተላለፈው ሪፖርትም የፈረንሳይ መንግሥት ኢድ የተባለውን ቦታ ከገዛበት ዋጋ ትንሽ ጨመር አድርጎ በሁለት ሺህ ብር ከኢትዮጵያ መሬት ቦታ ለመግዛት እንዲችል ከ25,000 እስከ 30,000 ድረስ የቤልጅግ ፍራንክ ግብፅ ድረስ ቢላክለት ለቤልጅግ የመጀመሪያውን የምሥራቅ አፍሪካ ቅኝ ግዛት ለማስገኘት እንደሚችል አስታወቀ። ኢድ በዛሬው ጂቡቲ ውስጥ ያለች ሥፍራ ስትሆን በዚያን ጊዜ ለፈረንሳይ የተሸ ጠችው በ1800 ማርትሬዚያ ብር ነበር።

የቤልጅግ መንግሥትም እንግሊዝ ቢገዛ ምን ጥቅም እንደሚያገኝ እንዲገልፅለት ቆንሶሉን ብሎንዲልን ጠየቀ። ብሎንዲልም በሰጠው መልስ “... ሃሪ ከምፅዋ ወደብ በያመቱ ሁለት መቶ ሺ ፍራንክ ያህል ገቢ ይገኛል። የእንግሊዝ የባህር ዳርቻ ገዝተን ወደቡን በናስፋፋው በምፅዋ የሚገኘውን ገቢ ወደ እንግሊዝ ማዞር ይቻላል።...” ብሎ አሳወቀ። ቀጥሎ ባስተላለፈው ሪፖርትም ኢትዮጵያ በምሥራቅ በኩል ጤናማ አገር መሆኑን፣ ሀብታምና ሀብቷም ያልተነካ ሕዝቡም ዘመናዊ መሣሪያ ስለሌለው አገሪቱ በቀላሉ የምትያዝ መሆንን ገልጾ “... አንድ አጥኚ ወዚህ ወደ ቀይ ባህር ቢላክ የእንግሊዝ ሁኔታና ጠቅላላውን ኢትዮጵያን ሊያጠና ይችላል። የእንግሊዝ ገዢዎችም በቀላሉ በጥቃቅን ድላላ የሚዋዋሉን ናቸው። በዳርቻው ላይ ተቆናጠን መብታችን የሆነ

መራት ከያዝን በኋላ የሚያስፈልገው ነገር 500 የታጠቁ ሰዎች ወደ ሥፍራው ብንልክ በቁ ይሆናል = እንኳም የሚላኩት የታጠቁ ሰዎች ይሁኑትንን ለማጠናከርና ጠረፋን ለመጠበቅ በቁ ናቸው = ... እንግሊዝ ደግሞ የኢትዮጵያን ደጋ በታዎች ለመያዝ አመቺ ሥፍራ ነው = ... እንግሊዝን የምጠቁመው በኔ አስተያየት ለመጀመሪያ ጊዜ ለመቆናጠጫ ጠቃሚ መሆኑን በማወቁ ነው = እሱ ከተያዘ መላውን አገር በትኝ ግዛት ለመያዝ መንገዱ ቀላልና ክፍት ነው የሚሆነው ...” ብሎ ምኞትና ዓላማውን ገሰፀ በዚያው ላይ ደግሞ ሪፖርቱ በሚሰጥር እንዲያዝ ይጠይቃል =

የቤልጅግ መንግሥት ጉዳዩ እንዲጠና አደረገ = በጥናቱ መሠረት የቤልጅግ ቅኝ ገዢነት የቀይ ባህርን አካባቢ መያዝ እንደማይጠቅም ታወቀ = የማይጠቅምበትም ምክንያት ያኔ የሰዊዝ ቦይ አልተቆረረ ስለነበረ በመርከብ ወደ ቀይ ባህር ለመምጣት በደቡብ አፍሪካ ዞር በመሆኑ ብዙ ወጪ እንደሚያስወጣና ጉዞውም ረጅም በመሆኑ አያስፈልግም ተብሎ ተወሰነ = ከወጭ በእንዲህ ያለሁኔታ እንዲቀር ሲደረግ በአገር ውስጥ ደግሞ የቴዎድሮስ መነሳት የአቴጌ መነንንም ሆነ የአባ ገብረ ማርያምን ምኞት አጨናገረው =

ጉሹ ዘውዴ

ቀደም ብለን እንዳነበብነው ከካሳ ጋር ሲዋጉ የሞቱት ደጃች ጉሹ የጉጃሙ የደጃች ዘውዴ ሥልጣን ልጅ ናቸው = አለቃ ተክለ አያሱስ ስለ ደጃች ጉሹ አወላለድ ሲተርኩ፣ የሮርድ “... የእህቱ የድንቅነሽ ባል የዳሞቱ ደጃች ዘውዴ ጉልበት ተሰምቶት በዳሞት ላይ ጉጃምን ደርቦ ሊገዛ ከጅሎ ነበረ = ግን ራስ መርድ ቶሎ ነቃ በትና በምክንያት ይዞ ሲያስር እቴጌ ድንቅነሽን ልያት ይዘ ሃት ና ብሎ ምላሽ ጠራው = ደጃዝማች ዘውዴም የተንኮል መሆኑን ሳያውቅ ወይዘሮ ድንቅነሽን ይዞ ገባ = ራስ መርድም ደጃች ዘውዴን ይዞ በቀራንዮ ዋሻ አስር እቴጌ ድንቅነሽን እጅ አደረገ = ከብዙ ቀን በኋላ ምሽቱ ለትናፍቀው ጊዜ ደጃች ዘውዴ መድኃኒት ታጠጣች ብሎ ወደ ራስ መርድ ላከ = ራስ መርድም ታማኝ ገረድ ስደጅላት ብሎ አዘዘ = ደጃች ዘውዴም በሌላ እጅ አልጠጣም ብሎ እምቢ አለ = ራስ መርድም ዘበኛ ጨምሮ ምሽቱን ሰደደለት = ደጃች ዘውዴም መድኃኒት ይጠጣ መስሎ እንደታሰረ ተገናኘ = ያን ቀን ደጃች ጉሹ ተፀገሶ አደረ...” ይላሉ

ደጃች ዘውዴ ከደጃች መርድ ጋር ታርቀው በሥልጣናቸው ጠቅላይ ሰርድ ደጃች ዘውዴ ሲሞቱ ጉሹ በአባታቸው ሥልጣን ተተኩ = ራስ ጉግሳም ጉሹን ገብር በሊቸው ደጃች ጉሹ አልገቡም ብለው እምቢ አለ = ራስ ጉግሳ ሲወገቡ ወደ ጉጃም መጡ = ጉሹ ሸሽተው ንብረታቸውን ከጀብላ ዋሻ ከትተው እሳቸው ወደ አሞሮ ሔደው ተደበቁ = ራስ ጉግሳም በጉጃም ላይ ለደጃች ጉብናን ሾመው ወደ በጊምድር ተመለሱ = የራስ ጉግሳን በመመለስ ጉሹ እንደሰሙ ከአሞሮ ጦር ይዘው መሞተው የደጋ ዳምትን ጦር ጨምረው ደብረዘይት ውስጥ አምስት ደ ዘሚባል ቦታ ከደጃች ጉብና ጋር ጦርነት ገጥመው ጉሹ ድል አደረጉ = ለራስ ጉግሳ አልገቡም እንዳሉ ሳይገብሩ በጉጃም ግዛታቸው ላይ ተቀመጡ =

ከራስ ጉግሳ በኋላ የምስፍንናውን ቦታ ራስ ማርዬ ሲይዙም ጉሹ አልገቡም ብለው እምቢ አለ = ራስ ማርዬም ሊወገቡ ወደ ጉጃም ሲመጡ ጉሹ እንደተሰመደው ከጅብላ ገቡ = ራስ ማርዬም የጅብላ ምሽግ ጠንካራ መሆኑን አይተው በአገሩ ላይ ደጃች ማጠንቀቅ ሾመው ተመለሱ = ራስ ማርዬ ወደ ጉንደር እንደተመለሱ ጉሹ ከምሽጋቸው ወጥተው ማጠንቀቅ ሊወጉ ወደ ቤቡኝ ሔዱ = በዚያም ሆነው

“ተጠናክር ጉጃም ተጠናክር ዳሞት፣
ለይተንም አናውቅ በአረፋ ነጋሪት”

ብለው ለአዝማሪ ግጥም ነገሩ = ይህን ለአዝማሪ የተነገረውን ግጥም ደጃች ማጠንቀቅ እንደ ሰሙ እሳቸውም አዝማሪ አቁመው

“በል አንዳችም እስቲ በል አይጉዳም፣

እግዚአብሔር ከሰጠ የሰው ልጅ አይነሳም” ብለው ነገሩ = ሁለቱም ደጃዝማቾች በግጥም ከተመላሰሱ በኋላ በቤቡኝ ቀበሌ ሰበዝ ሚዳ ከሚባለው ቦታ ጦርነት ተጋጥመው ጉሹ ድል ሆነው ተያዙና ቋሚ ጨርቅ ከሚባለው ቦታ ታሠሩ = ከደጃች ጉሹም ጋር የታወቁት ጀግኖቻቸው ፊታውራሪ ገሰታ እና ፊታውራሪ ባርያው አብረው ተይዘው ታሰሩ = ከዚህ ድል በኋላ የደጃች ማጠንቀቅ ገረድ ስትዘፍን፣

“ከተያዘ ገለታ፣
ደሞዜን የኔታ =
ከተያዘ ባርያው፣
አገሪን ልየው” አሉት =

የደጃች ጉሹ ልጅ ደጃች ብሩ የአባታቸውን የደጃች ጉሹን መታሰር እንደሰሙ ሠራዊታቸውን አስከትተው መጥተው ሰጉዲት ከሚባል ቦታ ከደጃዝማች ግጠንቱ ጋር ጦርነት ገጠሙ ። በዚህም ጦርነት ደጃች ግጠንቱ ድል ሆነው ሸሸተው ከደጃች ውቤ ዘንድ ገቡ ። ደጃች ብሩም አባታቸውን ደጃች ጉሹን ለሥልጣናቸው መለሱ ። ደጃች ጉሹ ለጉንደር የመሳፍንት መንግሥት አልገብርም ብለው ራሳቸውን ችለው ሲኖሩ ራስ ግርዶ ሞቱ ። ከራስ ግርዶ በኋላ ራስ ዶሪ በምስፍንናው ቦታ ተተክተው አጤ ስለሞንን በግምብ እኑረው በሚያስተዳድሩበትም ዘመን ደጃች ጉሹ አልገብርም አሉ ። ራስ ዶሪም ሠራዊታቸውን አስከትተው ጉጃምን ለመውረርና ደጃች ጉሹን ለማስገበር ዘመቱ ። ደጃች ጉሹ ከልጃቸው ከደጃች ብሩ ጋር ሆነው አመዳሚት በተባለ ቦታ ላይ ጦርነት ገጠመዋቸውና ራስ ዶሪን ድል አድርገው መሰሉዋቸው ።

ራስ ዶሪ ሞተው ሥልጣኑን ራስ አሊ ሲይዙ ጉሹን ገብር ብለው ላኩባቸው ። ጉሹም እንደተለመደው እምቢ አሉ ። ራስ አሊ በጉጃም ላይ ግለት በደጃች ጉሹና በደጃች ብሩ ግዛት ላይ ሌሎችን ሸመባቸው ። የየጃውን አዶዮ ባቡን በአገው ፣ መሸሻ ባቡን በዳሞት ፣ ሥዩም በቃሽኝን በጉጃም ሸመው ግዛታቸውን እንዲይዙ ሰደዱዋቸው ። ይህን ሲሰሙ ጉሹ የዳሞትን ጦር ፣ ደጃች ብሩ ደግሞ የጉጃምን ጦር አስከትተው ደረቤ ሚዳ ስኩት ከሚባል ሥፍራ ጠበቋቸው ። እዲስ ተሸሚዎቹም የበጌምድርንና የየጃን ጦር ይዘው ደጋ ዳሞትን እየዘረፉ መጡ ። ስኩት ሲደርሱም የሁለቱ ወገን ጦርነት ተጋጠመ ። ጦርነቱ ተፋፍሞ ብዙ ሰው ከአለቀ በኋላ የደጃች ጉሹ ጦር ድል አደረገ ። ሥዩም በቃሽኝ በጀግንነት ተዋግተው ፊቱን አዙራ አልሸሸም ብለው በዚያው በጦሩ ሚዳ ላይ ሞቱ ። መሸሻ ባቡና አዶዮ ባቡ ግን ሸሸተው አጋምና ጊዮር ጊስ ቤተክርስቲያን ገብተው ምህረት እንዲደረግላቸው ተግዕዙ ። ደጃች ብሩ ግን ተከትለው ቤተክርስቲያኑ ውስጥ ገብተው ሁሉንም እያረዱ ፈጅዋቸው ። አልቃሽም ።

“መሸሻ ባቡ ፣ አዶዮ ባቡ ያስነሱበቱ ፣
ሥዩም በቃሽኝ የሞተበቱ ፣
ኅር አላበቀለም ስኩት መሬቱ ፣
የውሃም አይደል የሥዩም ደም ነው ፣
የስኩት መሬቱ ሳሩ ለምለም ነው ፣
ሥዩም በቃሽኝ የወረደበት ።

እምስት መቶ ሳም የተነዳበት ።
ሥዩም በቃሽኝ የሞተው ዝሆን ፣
ጦር መጣ ባሉት ይነሳ እንደሆነ ” ብላ ገጠመችላቸው ።

ለደጃች ጉሹም “ጉሹ የኢያሱ ልጅ ዓለም የሚያውቀው ፣
ዘወዴ አባቱ ነው ቢነግስስ ምንው ”
እየተባለ ተዘፈነላቸው ።

ይህን የሹማምንቶቻቸውን ግለት ራስ አሊ ሲሰሙ ደነገጡ ። የጉሹንም የኋላ ታሪክ አጥንተው በወዳጅነት መያዙ እንደሚሻል አውቀው በመሐላ ተራርቀው ወዳጅ ሆኑ ። ወዳጅነታቸውን ለማጠናከርም ራስ አሊ ልጃቸውን ወይዘሮ የውብዳርን ለደጃች ጉሹ ልጅ ለብሩ በሚስትነት ዳሩላቸው ።

ደጃች ጉሹ ከጉንደር መሳፍንት ጋር በጀግንነት እየተዋጉ ናረው በራስ አሊ ዘመን ወዳጅ ሆነው አርይ ብለው ለመኖር ሰባማዊ ኑር ሲጀምሩ ልጃቸው ደጃች ብሩ ተነሱባቸው ። ደጃች ብሩ ሠራዊታቸው እየበዛና እየደረጀ በመሔዱ ኩራትና ጉልበት ተስማቸው ። የአባታቸውን ግዛት ዳሞትን በጉጃም ላይ ደርበው ለመያዝ ስለፈለጉ “ግዛቱን ለኔ ልቀቅልኝና ዝም ብለህ ተቀምጠህ ተጠባ (ተጦር)” ብለው ላኩባቸው ። ወደ ደጃች ጉሹ የተላኩት መልክተኞች መልሱን ይዘው ሳይመለሱና አሺም እምቢም ግለታቸው ሳይታወቅ ደጃች ብሩ በአባታቸው ግዛት በደገሞና በመቻክል ፣ በፈጠበዶኝ የራሳቸውን ሰዎች እየሾሙ የጉሹን ሹሞች አባረሩ ።

ይህን ጥንስስ የፈሩ ያገር ሽግግሎቻች በነገሩ መሀል ገብተው አባትና ልጁን ለማስታረቅ ጥረት አደረጉ ። ደጃች ብሩ “እስታሁን የገዛው ይበቃዋል ። አገሩን ለኔ ለቆልኝ ለኔ እየገዛሁ አሉን እጦረዋለሁ ። በዚህ እምቢ ካለ ተዋግቼ በጉልበቴ ግዛቱን እወስዳለሁ እንጂ ምንም ቢሆን እንደ ጥንቱ ይሁን ብዬ አልታረቅም ” አሉ ። ሽግግሎቻቸው ወደ ደጃች ጉሹ ሔደው “እርስዎ ይሸነፉ (አሺ ይበሉን) እሱ ጉልበቴ እንደመራው ይያዝ ” ቢሏቸው ጉሹ “ወልጄው እርስዎ አልል ። ጋሻ አንግቤ አንተ አልል ። ሰው ካልሳቀበት ያሰበውን ያድርግ ” ብለው እርቁን እምቢ አሉ ። ከዚህ በኋላ ሁለቱም አባትና ልጅ ሊዋጉ ለጦርነት ተሰላለፉ ። ደጃች ብሩ ለጦርነት ከተሰለፈው ሠራዊታቸው መሀል ተገኝተው “አባቴን ግርኩ እንጂ እንዳትገድሉ ? ” ብለው በአዋጅ አስ

ነገሩ ። የሁለቱም ወገን አንጋጣ በሚባል ሜዳ ላይ ተጋጥሞ የደጃች ብሩ ሠራዊት ድል አድርጎ አባትየው ደጃች ጉቹ ድል ሆነው ሸሹና አጋምና ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን ገብተው ምሕረት ጠየቁ ። ከዚህ በኋላ እንደገና የሁለቱም ወገን መኳንንቶች አባትና ልጁን አስታርቀው በሰላም መኖር ጀመሩ ።

ይህን የአባትና ልጁን መዋጋት ራስ አሊ እንደሰሙ ከደብረ ታቦር ወደ ጉጃም መጡ ። አዴት ከሚባል ቦታ ሠፈር ስድርገ ውም ደጃች ጉቹንና ደጃች ብሩን እንዲመጡ ላኩባቸው ። ደጃች ብሩ አልመጣም ብለው ሰማ አምባ (ምሽግ) ገቡ ። ደጃች ጉቹ ግን “ በሬት የማልኩትን መሀላዬን አላፈርስም ” ብለው ወደ ራስ አሊ ሔደው ተገናኙ ። ራስ አሊም የበፊቱንና ያሁኑን ጦርነት ተርከው ተቆጡና ጉቹን አሠሩባቸው ። የደጃች ጉቹ ሌላው ልጃቸው ተሰማ ጉቹ የሚባሉት የአባታቸውን መታሰር ሲሰሙ ራስ አሊ ዘንድ ቀርበው “ በአባቴ ሰንሰለት እኔ ተለውጫ ልታሠርና አላቸው ይፈቱ ” ብለው ለመኑ ። ራስ አሊም ተሰማ ጉቹን አመሰግነው በአባታቸው ምትክ አሰሩባቸውና አባታቸውን ደጃች ጉቹን ፈተው ለቀቁላቸው ።

አዝማሪም “ እኛ የተማርነው ሊቃውንቱ ላናውቅ ተሰማ ለአባቴ ተሰዋ እንደ ይሰሐቅ ። ” ብሎ ገጠመላቸው ። ራስ አሊም ጥቂት ቆይተው ተሰማ ጉቹን ፈትተው ለቀቁባቸው ። ደጃዝማች ብለውም በቡሬና በአገው ላይ ሸሙቀ ችው ። በኋላም ራስ አሊ ከደጃች ካሳ ጋር ተዋግተው ድል ሆነው ማምለጫ ቀዳዳ አጥተው በተጨማሪ በት ጊዜ ከዚያ ጭንቅ አውጥተው የጁ ድረስ ሸኙባቸው ።

ጉጃሞች በአስማት ተግባር እውቅ ነበሩ ይባላል ። አለቃ ተክለ ኢየሱስ እንደጻፉት በጉቹ ዘመን የተፈፀመ ለማመን የሚያስች ግር እንድ አሰደናቂ ታሪክ አለ ። አለቃ አርአያ የሚባል አስማ ተኛ ይልማ አማኑኤል ከሚባል አገር ጉጃም ውስጥ ይኖር ነበር ። የውላ ከሚባል አገር የአንድ ሰው ሚስት በውሽምነት ይዞ አስማት እየደገመ ማታ ማታ ወደ ቤቱ ያመጣት ነበር ። አንድ ቀን አውሬ እንዳይበላት የሚከላከለውን ድግምት ሳይደግምበት ቀርቶ በጭለማ ወደ አለቃ አርአያ ዘንድ ስትመጣ ሳሴ ከሚባል መን ደር ስትደርስ ጅብ በላት ። አባትና እናትዋ ሳይገኙ ሆነው ደን በጫ ሔደው ለደጃዝማች ጉቹ አቤት አሉ ። ደጃች ጉቹም “ ተጨ

ሆነሃልና መጥተህ መልስ ስጥ ” ብለው ወደ አለቃ አርአያ መል ዕክተኛ ላኩ ። አለቃ አርአያም በአስማታቸው ኮርተው “ አልመ ጣም ” ብለው መልስ ሰጡ ።

ደጃች ጉቹም “ አስማቱ ሲያድነው አያለሁ ” ብለው እጃች ውጋ ይዞ የሚያመጣ ጭፍራ ላኩባቸው ። ይህን ነገር አለቃ አር ሊያ በሰሙ ጊዜ በቤታቸው አጥር ዙሪያውን አፀመሰውር መድ ፍነ ዓይን ደገሙና ረጨ ። ከደጃች ጉቹ የተላኩት ወታደሮችም የአለቃ አርአያን ቤት ማየት እቅቷቸው በላገሩን ሁሉ አሳዩን አያሉ ሲገርፉና ሲያምታቱ ቆይተው ቀኑ ሲመሽ ወደ ደጃች ጉቹ ተመለሱ ። “ ከነቤቱ ተሰውሮ ጠፋብን ” ብለውም ነገሩ ። ደጃች ጉቹም “ እርስ በእርሳችሁ እየተሰማማችሁ ነው እንጂ ቤቱ ተሰውሮ አይደለም ” ብለው ራሳቸው ለመሔድ ተነሱ ።

“ የደጃች ጉቹ መኳንንትም “ ያዋርደናልና አንሐድ ። በይሆን ባይሆን ታማኝ ሰው ሔዶ ይያዘው ” ብለው ቢያማክሩባቸው “ አይሆንም ። ሰውም አላምንም ” ብለው ጉዞ ጀመሩ ። አማሬ ኢየ ሱስ ከሚባል ቦታ ሲደርሱ አለቃ አርአያ እንደመጡባቸው ሰምተው የደጃች ጉቹ ነጋሪት እንዳይሆኑ ድምጥ የሚዘጋ አስማት ደገሙ ። ነጋሪት እያሰመቱ መለከት እያሰነፉ የሚጓዙት ደጃች ጉቹ ድንገት ነጋሪቱም የመለከቱም ድምጥ ዝም አለ ። ሠራዊ ታቸውም ደነገጠ ። መኳንንቱም ደጃች ጉቹ ዘንድ ቀርቦ “ ይህን ጉድ ኦየን ። ሌላ ሳይመጣ ይህን ጊዜ እንመለስ ። በሌላ ቀን በድን ገት እዘንግተን ለሊት እንይዘዋለን ” ብለው መክረው ተቆጡና ደጃች ጉቹ ተመለሱ ። እንደተመክረውም በሌላ ቀን ድንገት ሌሊት አስይዘው ገርፈው የሚት ዋሻ ከሚባለው ቦታ አሰሩባቸው ። አለቃ አርአያም በዚያ በታሰሩበት ቦታ ሆነው የሰው ሚስት ቀምተው አውሬ ባስበሉበት ተፀፀቱ ። የአስማታቸውንም መዝገብ በእ ሳት አቃጥለውት ሞቱ ። “ ... የአለቃ አርአያ ደቀ መዛሙርት አለቃ አስረስ ፣ ደብተራ ሕፃነ ማርያም የሚባሉ ብዙ አስማተኞች ተቀዘተው ይልማ አማኑኤል ነበሩ ... ” በማለት አለቃ ተክለ ኢየሱስ ይተርካሉ ።

በዚህ በደጃዝማች ጉቹ ጊዜ ብላታ እይክል ዲዱ የሚባሉ ሀብታም ሰው ነበሩ ። እኚህ ሰው ሞገስ የሚባል ሥልጡን አሽከር ነበራቸው ። አንድ ቀን ሞገስ ከውጭ መጥቶ ምሳውን ሊበላ ሊል ጌታው ብላታ እይክል ጠሩትና ምሳውን ሳይበላ አፍጥነው ወደ

ደጃች ጉቹ ወደቡራ ላኩት = ሞገስም ምሳውን ባይበላ በመላኩ ተናዶ ጌታውን ሲገዳ ራሳን = ደጃች ጉቹ ዘንድ ሲደርስ ያልተላ ከውን “ መጥተው ደግሴን ይብሉልኝ ብለዋል ” ብሎ ነገረ = ደጃች ጉቹም እውነት መስጧቸው “ ምን አሳሰበው = እሺ እመ ጣሊሁ ” ብለው መስቡሰት = ሞገስም ወደ ጌታው ተመልሶ “ ደጃች ጉቹ ሊመጡ ነውና ተሰናዶ ” ብሎ ነገረ = ብሳታ ላይ ከሌ ያላሰቡትን ነገር ሲሰሙ ደነገጡ = የሞገስም ተንኮል አው ቀው “ ሞገስ? አንድ አንጀራ ብነፍግህ ሺ አንጀራ ልታስከፍልኝ ነው? ” ቢሉት ሞገስ ተንኮልኛ ነበርና “ የላኩኝን ነው የተናገርሁት እንጂ ሌላ አልተናገርኩም ” አለ = ብላታ አይከልም ቢቆጡትም ሆነ ቢገርፉት ደጃች ጉቹ የሰሙ እንደሆነ እንደሚጣሉቸው አውቀው “ ሲበሉ የላኩት ማለት አንተ ነህ = ፍርድ የለብህም = በደብኛው እኔ ነኝ = ምሳህን ሳላበላህ መላኬ ጥፋቱ የኔ ነው ” ብለው ለደጃች ጉቹ ግብዣ ደግሳቸውን መደገስ ጀመሩ =

ደጃች ጉቹ እመጣሊሁ ያሉት በቅርብ ቀን ስለሆነ ብላታ አይከል ጠላም ሆነ ጠጅ ለማስጠመቅ ጊዜው አጭር ሆነባቸው = ከዘ መድ ከወዳጅ መላከተኛ እየላኩ ጠላና ጠጅ አሰባሰቡ = በቤታቸውም አምሳ ምጣድ አሰጥደው ቶሉ ቶሉ እየተባለ አንድ ሺ እን ጀራ ተጋገረ = የተሰበሰበውም ጠጅ ሶስት ጋን ሞላ = አምስት ሰንጋ አሳርደው ደጃች ጉቹ ሲመጡ ታላቅ ግብር አበሉ = ደጃች ጉቹም ከዚያው ከብላታ አይከል ቤት እድረው በማግስቱ ሊሔዱ ሲነሱ “ ምን ረላገህ ነው እንዲህ አሰበህ የጠራኸኝ? ” ብለው ብላታ አይከልን ጠየቁ ብላታ አይከልም የሞገስን ተንኮል አጫወቷቸው = ደጃች ጉቹም ሰቀው በድንገት ይሂን ያህል ደግሰ በመገኘቱ ተደንቀው ብላታ አይከልን ሸልመው ሔዱ =

ደጃች ጉቹ ደግ ሰው ስለነበሩ አዝግሪ
“ የደጃች ጉቹ ሞገዚት ፣
እህል አታቀምስ በጊዜያት =
ይተዋት ትቅርብዎ ፣
አናትም አጎህንም = ” ይላቸው ነበር =

ፆ ፈ ፍ 3

የጉጃምና የሱሜን ጦርነት

ወደ ላላማችን ወደ ደጃች ካሣ ትረካ እንመለስና ካሣ አሁን የቀሩዋቸው ጠላቶች የሱሜን ደጃች ውቤ ፣ የጉጃም ብሩ ጉቹ ፣ የሸዋው ኃይለ መለኮት ናቸው = እነኚህም ታላላቆቹ ጠላቶቻቸው እንጂ ሌላው ትናንቹ ሸፍታ በብዛት ነበር = ካሣ አይሻል ላይ ራስ አለን ድል ካደረጉ በኋላ ብሩ ጉቹን ግባ ብለው ላኩባቸው = ደጃች ብሩም ሰቀው ከዚያ በፊት በደጃች ካሣ ላይ የደረሰውን መጉላላት ያውቃሉና “ ለካስ ተዘንብሏል ይሄ ሁሉ ጠጅ ” የሚል አንድ መስመር የግጥም ስንኝ ወደ ደጃች ካሣ ላኩ =

ደጃዝማች ካሣም የግጥሙን አንድ መስመር እንደሰሙ “ እኔ ተጠጥቷል መሰሉኝ ነበር እንጂ ” = ማለቱ ነውቅ ብለው ባለፈው ተግባር ያለመፀፀታቸውን ለመግለጽ ጭምር ፡

“ አይዋጋም እንጂ ጠመንጃ ተኩሶ
አይዋጋም እንጂ ዘብ ይዞ ገስግሶ
ወትርም ልማዱ ነው ጉጃሜ ስለቅሶ ” ብለው ወደ ደጃች ብሩ ላኩ =

ከዚህ በኋላ ብሩ ጉቹን ለመፈለግ ወደ እነብሴ ሔዱ = ቋሚ ጨርቅ ከተባለ በታ ሠፍረው ባለ አንድ ቀን ግብር ላይ ደስታ የሚባል አሸከራቸው ተነስቶ ሮከረ ደስታ በብዙ የጦር ሚዳ ሾች ብዙ የጀገንነት ተግባር የሠራ ነው = ሲሮከርም “ እንኳን ያንተን ፊት የኛን የአሸከርኝህን ፊት የሚያይ አለን? ” ባለ ጊዜ ደጃች ካሣ በአነጋገሩ ልባቸው ተነክቶ ጠጅ ይጠጡበት የነበረውን ብርሌ ወረውሩት ብርሌዎም ከፈታቸው ካለ የአንጨት ገበታ ጋር ተጋጭታ ሳትሰበር ዳነች ገበታው ግን ተሰበረ = ወዲያውኑ ተነስተው “ እኔ የክርስቶስ ባርያ = ክርስቶስን ከያዘሁ ማን ከፊቴ ይቀጥል ” ብለው ሮከሩ = ቶከራቸውን ጨርሰው ሲቀመጡም አሸከር ብርሌ እንስተ ጠጅ ሞልተ ሰጣቸው =

ደጃች ካሣ የብርሌይቱን ያለመሰበር አይተው ከተቀመጡ በት ተነስተው “ማዳን ይቻልሃል፡ ጌታዬ ሆይ ቸሩ እግዚአብሔር የሚሰበረውን አድነህ የማይሰበረውን ሰበርክ ኃያል አንተ ነህ” ብለው ሰግደው ተቀመጡ ። በብርሌዎም የተቀዳላቸውን ጠጅ ጠጡ ። ይህን የብርሌዎን ያለመሰበር ያዩት ካሣ የኃይል ብዛት ዋጋ እንደሌለው አስበው ሠራዊታቸውን እየመሩ ወደ ደብረ ፋራን ተሻገሩ ። ደብረ ፋራን ሲደርሱ ደጃች ብሩ ጉሹ ሸሽተው ሔዱ ። ደጃች ካሣም ጉጃም ገብተው ሁለት ወር ያህል ተቀምጠው የብሩን ሁኔታ ይከታተሉ ጀመር ። ደጃዝማች ብሩ ጉሹም ስንቃቸውን አዘጋጅተውና ይዘው ሰማ ገቡ ።

ደጃዝማች ካሣ ሰማን ከበው ተቀመጡ ። አንድ ቀንም አሽ ከራቸውን ወደ ደጃች ብሩ ልከው “የፈረሰምን ስም አባ ዳም ጠውን ለኔ ይተውልኝ ። ይህ ባይሆን ደግሞ ሌላ መልካም ስም ለፈረሰም ያውጡልኝ” ብለው በአክብሮት ላኩባቸው ። ደጃዝማች ብሩም ትዕቢተኛ ነበሩና “ተንጓሏል በለው” ብለው መልሱን ላኩ ። ካሣ ይህን ሲሰሙ ተናደዱ ። ጠጉራቸውንም ነጩ ሰማ የገቡትን ደጃች ብሩን ሰመደዝም ሆነ ጦርነት ለመግጠም ሥፍራው ፈጽሞ የማያመች ስለነበር ካሣ ሰማን ትተው ወደ ሚጫ ሔደው ይጠበቁ ጀመር ። ብሩ ጉሹም የካሳን መራቅ እንደሰሙ ከሰማ ወጡ ። የብሩ ጉሹን ከሰማ መውጣት የሰሙት ካሣ ሌሊት በጨረቃ እየገሰገሱ ሲደርሱባቸው ደጃች ብሩ አምልጠው በጫቃታ ተሻግረው በደራና በጃርሶ አድርገው ኩታይ ገቡ ። ደጃች ካሣም ተከታትሰው በድብቅ አልባሶ ደረሱ ።

ደጃች ብሩ በኩታይ ወዳጃቸው የሆነ አንድ እሮሞ ነበርና “ደጃዝማች ካሣ የት እንደደረሱ ስልሊህ ንገረኝ” ብለው ላኩ በት ። በዚያ ያለው የእሮሞ ብሔረሰብ በሙሉ በካሣ መወረሩን ፈርቶ ነበርና የደጃች ብሩ ወዳጅ የነበረው እሮሞ ከደጃዝማች ካሣ ጋር ተባብሮ ለተላከበት መልዕክተኛ “ጦርም የለ ። ደጃች ካሣም አልመጣም” ብሎ መልስ ላካላቸው ። ደጃች ብሩ ይህን ሲሰሙ አገር ሰላም ነው ብለው ሲዝናኑ ደጃች ካሣ ድንገት ደረሱባቸው ። ደጃች ብሩ የሠፈሩት ጀንዳና ጨንገር መሀል ነበር ። ካሣ ምርጥ የሆኑ ጥቂት ወታደሮች ይዘው ባካባቢው ካለው የበቆሎና የማሽለ ሰብል ውስጥ ገብተው ተደበቁ ። በዚያም አድፍጠው ሲጠባበቁ የደጃች ብሩ የጦር መኮንን (አዛዥ) አምባው ሰላም ነው ብሎ

የማዕረግ ልብሱን ለብሶ በፈረሰ ሆኖ ታጅቦ ካሣ በተደበቁበት ሰብል አጠገብ ሲያልፍ ካሣ በድንገት ከተደበቁበት ወጥተው በሽጉጣቸው ጥይት ራሱን መትተው ጣሉት ። የጦሩ አዛዥ እንደወደቁ ካሣ ቶሎ ብለው የአዛዥን በደም የተነከረ ልብሰ ገፍፈው በጠራቸው ላይ ስክተው ይዘው በደጃች ብሩ ሠራዊት መሀል ገብተው “አዛዥህ ሞቷልና ተማረከ” እያሉ አሸበሩት ። ሠራዊቱም የአዛዥን በደም የተነከረ ልብሰ በማየቱና አዝማቼ መሞቱን ባወቀ ጊዜ አብዛኛው ሳይዋጋ ሲሸሽ የተቀረውም ተማረከ ። በተለይም የደጃች ብሩ ድል መሆን ዋና ምክንያት የሆነው የደጃች ብሩ ሠራዊት ከደጃች ካሣ በሙሽሽ ጌታውን እየተከተሉ ለገር ለአገር መዞሩ ስልችቶት ነበርና ከካሣ ጦር ጋር ምንም ሳይዋጋ ግንቦት 19 ቀን ጌታውን አስይዘ ።

ደጃች ብሩ እንደተያዙ ካሣ ወደ ጉጃም ተጓዙ ። የብሩ ጉሹ ሚስት ወይዘሮ የውብዳር ጅብላ ከሚባለው አምባ ሙሽገው ነበርና ካሣ የየውብዳርን ወንድሞች ደጃች ሀይሉን ደጃች ይማምን ባላቸውን ደጃች ብሩ ጉሹን ከፈት አስቀድመው “አምባውን ልቀቁ አስቅም ካልሽ ያው ከፊት ናቸውና ወንድሞችሽን ገደ ያቸው” ብለው ላኩባቸው ። ወይዘሮ የውብዳርም “ለባሌ ሰብሩ አይሰጡኝ እንደሆነ አምባውን ይቀበሉኝ” የሚል መልስ መሰሉ ። ካሣም በየውብዳር ዋያቂ ተለማምተው አምባውን ተረከቡ ። ከአምባውም ብዙ ጠመንጃና ምንጣፍ ብርሌና ሌላም ዕቃ ሁሉ ተገኝቶ ተማረከ ። ደጃች ካሣም በአምባው ብላታ ደስታን ሾመው ደጃች ብሩን ይዘው ጉዞ ጀመሩ ። አምባ ጫራ ሲደርሱም ደጃች ብሩን ሣር አምባ እንዲታሰሩ አደረጉ ። በጉጃምም ተደላ ጓሉን የጦር አዛዥ ባላምባራስ ወልታን ምስለኔ አድርገው ሾሙ ። ይህን ካደረጉ በኃላ ካሣ ወደ ደብረ ታቦር ጉዞ ጀመሩ ። በጉዞውም ጊዜ የጉጃም ባላባት ልጆች የሆኑትን የደጃማቶ ጉሹን ልጆች የሌሎቹ ጉሹን ይልማ ጉሹን ንጉሴ ጉሹንና ተሰማ ጉሹን በዘ በኛ እያስጠበቁ ፈት ፈት አስቀድመው ይጓዙ ጀመር ። ይህን ጉዞ የተመለከተው ሸናሻ አብጠው የተባለ አቅራቢ

“አምባ ቢጠበው ሰንለለት ቢያንሰው
አንድ አርጉ አጓዘው የጉጃምን በው ።
ብሩን ጫው አድርገህ ከመነዘርከው ፤
ውቤን ጫማ አድርገህ ሸዋን ከፈተው” ብሎ አቅራቢ
ይህ ግጥም ውቤን ረገጠህ ጣልና ወደ ሸዋ ዝመት ሰማለት ነው ።

ምክንያቱም በእሁኑ ጊዜ የቀሩት ታላላቅ ጠላቶች የሰሜን ወይም የትግራይ ገዢ ደጃች ውቤና የሸዋው ኃይል መለኮት ብቻ በመሆናቸው ነው።

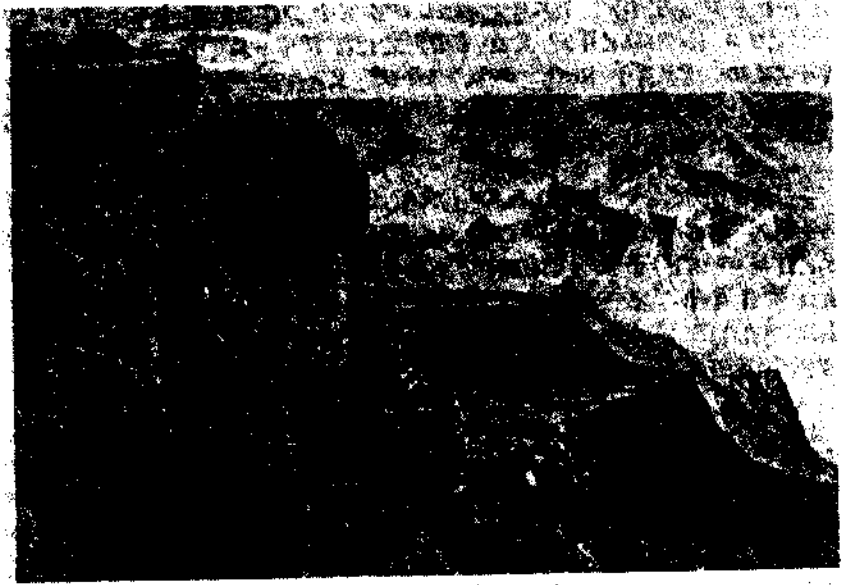
ደጃዝማች ካሣ ወደ ደጃች ውቤ ለመዝመት በሐሳብ ላይ ሳሉ በጉጃም የሸመዋቸው ደጃዝማች ተደላ ጓሉ የካሣን መራት አይተው ሸረቱባቸው ተደላ ጓሉ የሸረቱበት ምክንያት ካሣ የጉጃምን የባላባት ዘሮች ሁሉ ሲያሰሩ ነው የሚባል ወራ ስለተሰማ ነው። በዚህ ባልተረጋገጠ ወራም ተደላ ጓሉ ሊሸፍቱ አላለቡም ነበር። እንደ ቀን ግን በመኳንንቶች ዘንድ ሁሉ በአዝማራቱ ታዋቂ የሆነው ጉጃሜው ሊተ መኳስ መርሻ ከደጃዝማች ተደላ ጓሉ ሠፈር ሌሊት ገብቶ

“እናንተ የጉጃም መኳንንት፣
 ጭቃ አይነካችሁ በክረምት።
 በአገራችሁ በወንዞችሁ
 ወየው ወየው በራችሁ።
 አልተከለከሉ እንኳ ተጓደዩ

ዱብ አለ መከራዬ” እያለ በማሲንቆ በማዝመሩ ተደላ ጓሉ ጉዳዩ ገብቷቸው ከዱ “ወየው በራችሁ” ግለቱ እንደ ጧፍ ልትነዱ ነው ግለቱ ነው። ተደላ ጓሉም ዛሬ ደብረ ግርቆስ ከተባለው ከተማ መንቆረር ገብተው ሠፈሩ። ዕድሌን ልዋክር ብለውም ራሳቸውን ደጃዝማች ብለው በጉጃም የበላይ የሌላ ባቸው መሆኑን አላወቁ። ደጃች ካሣ የሸመዋቸውንም ሹምች እየሻሩ የራሳቸውን ሰዎች ሸሙ።

ደጃች ተደላ ሸፍተው በጉጃም ሹም ሽር ቢያደርጉም የደጃዝማች ካሣ ድንገተኛ አመጣጥ የማይታወቅና አደገኛም ስለሆነ በግሣ ታቸው ዙርያ በየቦሩ ጠባቂ አስቀምጠው ነበር። እነኚህም ጠባቂዎች ከካሣ ጋር እንዲዋጉ ሳይሆን የካሣን መምጣት ጠብቀው እንዲነግሩ የተዘጋጁ ነበሩ።

ካሣ ግን የተደላ ጓሉን መሸፈትና የጉጃምን መያዝ ቢያውቁም ተደላን አቆይተው ትልቁን ተቀናቃኛቸውን ደጃች ውቤን ለመምታት አለቡ። ደጃች ውቤን መጀመሪያ በሰላም መንገድ ለመጠየቅ ብለው ጉንደር ላይ እንደሆኑ እንዲገብሩላቸው አስጠየቁቸው። ደጃች ውቤም “አረ እንተ ማነህና ነው እኔ የምገብርላሁ” ብለው መልስ ላኩባቸው። ደጃዝማች ካሣም ለተላከባቸው

የአጼ ቴዎድሮስ ምሽግ (መትደላ)

“መልዕክት ሲመልሱ “የጉልያድንና የዳዊትን ታሪክ ይመልከቱ። ጥጋብዎንም ለማብረድ በቅርብ ቀን እመጣለሁ” ብለው ላኩ።

ደጃዝማች ካሣ ሠራዊታቸውን በሚገባ ካደራጁ በኋላ የግዛት ወሰናቸው ወደሆነው ወደሰሜን ተራራ ተጓዙ። ደጃች ውቤም ጀግና የሆነ ሠራዊታቸውን አስከትለው ሰሜን ተራራን ወጥተው ኃይለኛ ብርድ ካለበት ቧሊት ተራራ ላይ ሠፈሩ። ደጃዝማች ካሣ የካቲት 3 ቀን 1845 ዓ.ም. ሰሜን ተራራ ደርሰው ሠፈር እንደተደረገ ባጠገባቸው ያለውን ጆን ቤል የተባለውን እንግሊዛዊ “እስቲ በመነጥር አይተህ የሚታይህን ንገረኝ” አሉት። ቤልም “የሸማ ድንኳን ተተክሎ ይታየኛል” አላቸው። ደጃዝማች ካሣም “አያላድረኝ ባላድረረው” ብለው ፎክረው ተነስተው ሠራዊታቸውን ተነስ አሉ። ሠራዊቱም ተነስቶ ሲለበሰብ ካሣ ከፍ ካለ ሥፍራ ቆመው “እንኳን ይህን ቁርጥማታም፣ ወሎን መትቾ ተሻ ግራ የሸዋውን ንጉሥ እይዘዋለሁ። ሰሜን ለሚን እንግርሃለሁ ያልሁህ ሰሜ ቴዎድሮስ ነው አይዘህ፣ የውቤ ነፍጥ ቢሉህ አትፍራ። የተለገመው ጨርቅና ባሩድ ነው። አይነካህም። እኔ የክርስቶስ ባርያ ሁሉንም አላይሃለሁ።” ብለው ሠራዊታቸውን

ሸጉት ለሠራዊቱም ከደጃች ውቤ ሠራዊት ጋር ገጥሞ ከፍተኛ ውጊያ ተደረገ። በመጨረሻም ድሉ የቴዎድሮስ ሆኖ ደጃች ውቤ ተያዙ። የተረፈው የደጃች ውቤ መኳንንትም ደረሰጌ ማርያም ገብቶ ተግጦጦ። ቴዎድሮስም “ደረሰጌ ማርያም የገባውን የደጃች ውቤን ሰው ምሬዋለሁ” ብለው አዋጅ ነገሩ።

ይህ ጦርነት ከተካሄደ በኋላ የደጃች ውቤ ልጅ ደጃዝማች ጓጉጉ ሠራዊቱን አሰልፎ ነጋሪቱን እያስመታ አባቱን ለመርዳት ደረሰ። መኳንንቶቹ ቀርበው “አሁን ሁሉም ነገር አልጻፍና እንመሰስ” ቢሉት “የጫንኩትን አረር እንደበረደ ባለግፍበት ረርቼ አልመለስም” ብሎ ጦርነት ገጠመ። ግን ውጊያው ብዙም ሳይቆይ ጓጉጉ ድል ሆኖ ሸሸ።

ቴዎድሮስ ደጃች ውቤን አሰረው “ገንዘብን ያምጡ” ቢሏቸው “ገንዘቤን ሁሉ የደረሰጌ ማርያምን በመሥራት ጨርሻለሁ ከየት አመጣለሁ።” አሏቸው። ቴዎድሮስም የደጃች ውቤ ዕቃ ወዳለበት ህይወት ወደተባለው አምባ ሔዱ። የደጃች ውቤ ዕቃ የተቀመጠው ቤቱ ለሚባለው ሥፍራ ነበር። ከዚያ ሲደርሱ የውቤ ልጅ ደጃዝማች ጓጉጉ በአባታቸው መታሰር ምክንያት አህነው በሰነበር ቴዎድሮስ መምጣታቸውን ባወቁ ጊዜ “አባቱን ከእስራት ይፍቱልኝ እንጂ ገንዘባቸውን አስረክባለሁ” ብለው ቀርበው አመለከቱ። ወዲያው ዕቃውም የተቀመጠበትን አምባ አስረከቡ። በዚያም “እጅግ በጣም የበሃ ወርቅና ብር፣ ብርጭቆ፣ ብርሌ፣ ሁለት መድፍ ከነጥይቱ፣ 500 ጠመንጃ፣ ሁለት ጋን ሙሉ የልብስ መስፈያ መርፌ ተገኘ” ብለው አለቃ ወልደ ማርያም ሲጽፉ ዱፍተን ግን 40,000 ጥሬ ብርና 7,000 ጠመንጃ መግረኩን ጽፏል። ከዚህ ከተገኘው ገንዘብ ስመኳንንቱና ሰውታደሩ እንደየግዕዝ ስሌት ለብር እስከ ሺህ ብር እየገዳገዱ ተሰጠው። ደጃች ውቤ “ገንዘቤን ሁሉ የደረሰጌ ማርያምን በመሥራት ጨርሻለሁ” ያሉት እውነታቸውን ነው። ቤተ ክርስቲያኒቷን ያሠሩዋት ሹምፐር በሚባል ጀርመናዊ ነው። የውስጡን ስዕሎች የሳለው ዛንደር የሚባል ጀርመናዊ ሰዓሊ ነው።

ምዕራፍ 4

ደጃዝማች ብሩ ጉሹ — ደጃዝማች ውቤ

ብሩ ጉሹ

በሰ ደጃዝማች ብሩ ጉሹ ፕላውዲን ሲጽፍ “... እፍንጫው እንደ ሮማውያን ቀጥ ያለ ሲሆን ጠጉሩ ከግንባሩ ገለጥ ብሎ መሀል ራሱ ድረስ በራ ነው። እንደሚሉትም እንዲህ ያደረገው ሽቶ ነው። ሌላው ጠጉሩ ግን ጥቁር ሆኖ ያጉረረና ውበት የሚሰጥ ነው።... አመለካከቱ ኃይለኛ ነው... ሲናገርም ረጋ ብሎ ነው። ፈቱ ጥቁር ሆኖ ጨፍጋጋ ነው።...” ይላቸዋል።

ፕላውዲን ከእገሩ እንደመጣ ከብሩ ዘንድ ደርሶ በዚያ ከርሞ ነበር። ከእሳቸው ዘንድ በነበረበት ጊዜ ያየውን ሲጽፍ “... ከድንኳኑ ውስጥ ስገባ ብሩ ከመራት ቁጭ ብሎ አየሁት። ከእርሱ ጋር አንድ ጠጉራቸው ነጭ የሆነ ሽግግሌ ሰው አሉ። አጠገቡ ለመድረስ አምስት ያርድ ያህል ሲቀረጹ አጋፋሪው በያዙት አጭር በትር እንድቆም አመለከቱኝ። ብሩም እንደተቀመጠ በፀጥታ ይመለከተኝ ጀመር።”

“... ስለንግሥታችን እንዳንድ ነገር ጠይቆኝ ስመልሰለት በጣም ሳቀ። የሳቀውም በተሰባበረው በእግርኛ እነጋገሪ ነው። እንድቀመጥም ጋበዘኝ።... ስሱ ያመጣሁለትን አርጌ የፈረሰኛ ሰይፍ፣ ያሰያዘኩት አሽከሬ እንዲያመጣ አዘዘሁት። ብረቱ ግን በጣም ጥሩ ብረትና የተወለወለ ነበር።... ሲያየው ተደሰተ። በእጁ ግን አልነካውም።... ምግብ ቀርቦልኝ ስበላም ብሩ አበላሌ ደካማ መሆኑ ገባው። ጠጅ መጥቶልኝ ስጠጣ አይቶ እንደ በው ትጠጣለህ አለኝ።... ለሌሊት የሚሆነኝም አንድ ገንቦ ጠጅ አዘዘልኝ።... ሁለት ባልደረቦችም ሰጠኝ። እንደኛው ባልደረባዬ አዛዥ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ አጋፋሪው ነው። እሳገጥ ለምግብና ስለስፈላጊዬ ነገር ሁሉ እንዲሆን የተሰጠኝ ሲሆን አጋፋሪው ደግሞ ወደሱ ዘንድ ስሔድ ለማስገባትና መልዕክት ስልከውም እንዲነግርልኝ ነው።”

“... በማግስቱ ተጠርቼ ወደ ድንኳኑ ሔድሁ = ድንኳኑ 70 ሜግ ያህል ርዝማኔ አለው = ያ የሰጠሁት ሰይፍ ተመዝዞ ተቀምጦ አየሁ = ... እንደተቀመጠሁ አንድ ብርሌ ጠጅ ተሰጥቶኝ፣ ስመለከት ጥበበኛው ሠራተኛ አሳት አያይዞ የሰይፍን እጅታ አወሰቀው = የተሻለ ከአውራረስ ቀንድ የተሠራ እጅታም አገባለት = ይህ ሁሉ ተግባር የተከናወነው በአምስት ደቂቃ ውስጥ ነው = ... በሳምንቱም በፈረስ ጉግሰ ጨዋታ ላይ ያን ሰይፍ ይዞ ለሕዝብ ሁሉ አሳየ =

“አረብ ወይም ቱርክ አለመሆኔንና እንግሊዛዊ መሆኔን ነገር ኩት = አሉም ይህን ባለማወቁ ይቅርታ ጠየቀኝና ‘ታዲያ ስምህን ግን ብዬ ልጥራህ’ አለኝ = እኔም ስሜን ነገርኩ = በትከክል ለመጥራት ስሜ አስቸጋሪ መሆኑን ነገረኝና እንዲያው “እንግሊዝ” እንዲለኝ ተሰማግን =

“... አንድ ቀን ግታ በጭላማ ተጠራሁ = ደርዘን ከሚሆኑ ሹማምንቶች ጋር ተቀምጦ መጠጥ ሲጠጣ ደረሰሁ = ተራራ ላይ አስርት የነበረው ደጃች መርሶ (የአሊ ሹም) ከታሰረበት ከተራራው መጥተዋል = ... መርሶ ወጣትና ቆንጆ መልክ ያለው ነው = ቁመናውም ደስ የሚል ነው = ቀኝ አጁን በሰንሰለት ታስሮ ግራ አጁን ከታሠረ ከአንድ ታማኝ አሸከር ጋር አንድ ያርድ ያህል ርዝመት ባለው ሰንሰለት ተቆራኝተዋል = ይመር ሳህሉንም ከዚያው አገኘሁት = ሆኖምና በአገሪቱ ያለ መልክ ጥፋ ከፋ ሰው እሱ ብቻ ነው = የድንኳኑ ውስጥ መብራት ደብዛዛ በመሆኑ ብዙም አይታዩኝም = የሚበራው ሁለት ጧፍ ነው = እያንዳንዳም ባንዳንድ ሰው ተይዞአል = ... ጥቂት ቆይቼ ቀስ ብዬ ሹልክ ብዬ ወጣሁ =

“በማግስቱ ብሩ በደህና መንፈስ ነበር = በዕለቱ የጉግስ ጨዋታ ነበርና በዚያ በታ ሁላችንም ተገኝተን ነበር = ብሩ በፈረስ እንደሆነ ወደ ድንኳኑ ሲሂድ ሌሎችም ተከትለውት ሔዱ = በአላራሽ ግብር ተዘጋጅቷል = በብሩ ድንኳን ውስጥም ገበታ ተዘርገቷል = በገበታዎቹ ላይ በሺ የሚቆጠር የጤፍና የሌላም እህል እንጀራ ተደርጓል = እኔ ስገባ ታላላቅ መኳንንቶች ከመስፍኑ አጠገብ ከመሬት ተቀምጠዋል = እሱ ግን የተቀመጠው ድንክ አልጋ ላይ ነው = ጉራዴውን የያዘው አሸከር ከኋላው ቆሟል = ሌላው አሸከር ደግሞ ጋሻውን ከጣምራ ጦሮች ጋር ይዞ አሉም ከብሩ ኋላ ነው =

“እምስት ይሁን ሰድስት የሚያማምሩ የመኳንንት ልጆች በአገንታቸው ዙሪያ የብር አሸንክታቸው ያደረጉ ዙሪያውን ቆመዋል = አንድ ትልቅ ሰው ብሩ ከተቀመጠበት አልጋ አጠገብ ሆኖ ዝንቦች እንዳያርፉበት ጭራ ይዞ ይከላከላል = ብርሌውን የሚቀበልና ትእዛዙን የሚነግር አንድ አሸከር ደግሞ ከአጠገቡ አሉ = ሁለት ይሁን ሰስት አለቆች ዘንጋቸውን ይዘው ግብር በይውን ያጋፍራሉ = በትልልቅ ጋን የተቀመጠውን ጠጅ ሴቶች አየቀዱ ይሰጣሉ = እሳላፈዎች በብዙ መቶ የሚቆጠሩ መጠጫ ዕቃዎች ያድሳሉ = ከጉሽና ከሌላ ቀንድ የሚሠራው ዋንጫ ለወታደሮች ይሰጣል = ለታላላቅ ሰዎች የሚሰጠው ግን ብርሌ ነው = የወጥቤት ሴቶች እያንዳንዳቸው ድስት እየያዙ ገብተው ለማቅረብ ተዘጋጁ = ሥጋ ቤቶችም 30 ይሁን 40 ከብት አርደዋል =

“ በግብሩ ላይ መጀመሪያ የደረሰው ሥጋ ለመኳንንቶች ቀረበ = ቢለዋም ሁሉ ተሰጠ = እያንዳንዱ ሰውም ሥጋውን ይዘው ከቆሙት አሸከሮች ላይ የቻለውን ወይም የሚያስፈልገውን ያህል ይቆርጣል = እንጀራውና ጥሬ ሥጋው ተበልቶ እንዳበቃ ጥብስ ሥጋ ቀረበ = ተበልቶ ሲጠገብ ወይም ሊጠገብ ሲል ጠጅ ታደለ = ... ይህም የወታደሩ የመግቢያ ጊዜ መድረሱን ማሳወቂያ ነው = ... ወታደሩ በተራው ገባ = ለወታደሩ ሥጋ መብሊያ ቢለዋ አይሰጥም = ጥሬ ሥጋ የሚበሉት ወታደሮች በያዙት ሾተል ወይም ጉራዴ ነው = ሥጋ የሚቆርጡት የሚያስገርመው ነገር ሥጋውን በአፋቸው ይዘው ሲቆርጡ እናንጫቸውን ያለ መቁረጣቸው ነው =

“ በዚህ ጊዜ ሁሉ ቀላቂል የሆኑ አጫዋች ሰዎች አየገቡ ታላላቆቹን ያስቁ ነበር = አዝማሪዎችም ራቅ ብለው ከዳር ሆነው ያጫውታሉ = ከውጭ ነጋሪት ይጉሸማል = የእምቢልታና መለከት ድምፅም ይሰማል = ፈረሰኞች ጦራቸውን ይዘው የጦር ልብሳቸውን ለብሰው በፈረስ ላይ እንደሆኑ እየሸለሉና እየሮከሩ ድንኳኑ በር ድረስ እየጋለቡ ደርሰው ይመለሳሉ =

“ ፈረሰኞች ድንኳኑ ድረስ እየጋለቡ መመለስ ሲጀምሩ የድንኳኑ በር በሰፊው ተገለጠ = ፈረሰኞቹም እየጋለቡ ድንኳኑ ውስጥ ይገቡና ጦራቸውን ወርውረው አለቃቸው ፊት ከመሬት ይተክሉ ታል = ከዚያም ፈረሰኞቹ ላይ እንደሆኑ ጉራዴያቸውን መዘዘው ፈረሰኞቹን እያንጉራደዱ ወይም ከውጭ ወደ ውስጥ፣ ከውስጥ ወደ ውጭ እየጋለቡ ድንፋታ (ቱከራ) ይጀምራሉ = ሮካሪው ሮከሮ

ሲያበቃም እጅ ነበቶ ይመላላል ። እንዲህ እያለም ተራ በተራ ይካሄዳል ። በእንዲህ ዓይነት ጊዜ የጦር አለቆች የሚቀመጡት ከውጭ ነው ።

“እንደ ቀን ጧት ግለድ ብዬ ወደ ብሩ ዘንድ ሔድሁ ። ቀኔ የጦም ቀን ነበር ። ብሩ ፊትን አካላትሮ አየሁት ። አልተደሰተም ። የጅራፍ ድምፅ እለግለሁ ። ጅራፉ በገድ ጥፋተኛ ጀርባ ላይ እንደ ሽጉጥ ይራሃል ። ጥፋተኛውም የቤት ውስጥ ሠራተኛ ወጣት (በርያ) ሲያመልጥ ሲል ተይዞ ብሩ ዘንድ ቀርቦ 40 ጅራፍ እንዲገረፍ ተፈርዶበት ነው ። . . . ግርፋቱን የሚቆጥረው ራሱ ብሩ እያየ ነው ። . . . የተፈረደው ግርፍ እንዳለቀም ወጣቱን ከብሩ ፊት አቀረቡት ። ብሩ ከወጣቱ ጀርባ ላይ ያለው ሰንጠቅጥ በቂ በላል መሰለው እንደገና እስር ጅራፍ በተጨማሪ እንዲገረፍ አዘዘ ። . . . ይህም ሲያልቅ በኩርኩምና በጡጫ እየተደበደበ ከድንኳኑ ውስጥ ተባረረ ። . . . ብዙ ብዙ የጭካኔ ሥራዎችን ይሠራል ። . . .

“ነገ ጉዞ እንደሚጀመር ተነገረን ። ወዴት እንደምንሔድ ግን አልተነገረንም ። እኩለ ለሊት ሲሆን የብሩ ሚስት በብዙ አጀብ ታጅባ ዓይነ ወገኖችን ለመከላከል ፊቷን በልብሷ ተሸፍና ጉዞ ጀመረች ። የእሷም ድንኳን መነቀል ለሌላው ሁሉ የጉዞውን መጀመር የሚያበስር ነበር ። ከመንጋቱ በፊት ፈታውራሪዎች ነጋሪት እያሰጉሽሙ ጉዞ ጀመሩ ። ከእነሱ በኋላ ብሩ ቀጠለ ። ጓዙ በሙሉ ከተነሳ በኋላ ደጅን የሚሆነው ሠራዊት ተነሳ ። ወታደር፣ ሴቶች ልጆች፣ ሽማግሌዎችና በጣም ብዙ የሆኑ ከብቶች ሁሉ በእንድነት መንገዱን ይዘው ይጓዛሉ ።

“ማረፊያችን ቦታ ለንደርሰ ትተነው ከመጣነው መንደር ጀምሮ እስከ አዲሱ መንደራችን ድረስ ተጓዥ የተቀጣጠለ ነበር ። እኔም ከቀዳሚው ተጓዥ ጋር ነበርኩ ። ከመንገዱ ጸር እንዲሳ ጥሩ ምንጭ አየሁና ሰጥቂት ደቂቃዎች ቆም አልኩ ። ዓይኔን አሻግረ ላይ አምስት ወይም 600 የሚሆን ከጧቱ ፀሐይ ጋር እያብሰጠሰጠ አየሁት ።

“የብዙ በቅሎዎች ኮቲ ይለግ ጀመር ። የነጋሪቱም ድምፅ እየቀረበኝ ሲሔድ በልዑሉ ዙሪያ የሚመታ መሆኔን አወቅሁ ። ወዲያውም ልዑሉ መጣ ። ግሩም የሆነ ሐር ቀሚሰ ለብሰሏል ። በራሱም ላይ ሻሽ አስሯል ። ጉዞው ረጋ ያለ ነው ። ሌሎች በቅሎዎች ከፊት ይሄዳሉ ። አራቱ ተወዳጅ ፈረሶች ከኋላው ይከተ

ላሉ ። . . . ዙሪያውን መኳንንቶች ጀግኖችና የሚያቀርቡት ወዳጆች አሉ ። እንዳንዶቹ ፈረሶቻቸውን ከራሳቸው እያላቡ እነሱ በሚያማምሩ በቅሎዎች ተቀምጠዋል ። እንዳንዶቹ ደግሞ በፈረስ ሆነው ጋሻ የያዙ አሸከሮቻቸው በየበቅሎአቸው እየሆኑ ይከተሏቸዋል ። አብዛኛው ጋሻ ከብር በተሠራ ጌጥ ያጌጠ ነው ። ጊዜው የዓመቱ ጥሩ ወራት በመሆኑ አየሩ ግሩም ነው ። ቀኔ እጅግ በጣም ጥሩ ቀን ነበር ። ጧት ስለሆነ አልፎ አልፎ ከላሩ ላይ ጤዛ ይታያል ። . . .

“ከሠፈራችን ደረሰን ። ከኛ ቀደም ብለው የደረሱት በሥራ ላይ ናቸው ። ሁሉም የጌቶቻቸውን ድንኳን ይተከላሉ ። እንዳንዶቹ ጉጂ መሥሪያ የሚሆን ሣርና እንጨት ያግዛሉ ። የእያንዳንዱ ሹም ድንኳን የብሩን ድንኳን ከብሩ ከተተከለ በኋላ እያንዳንዱ ጭፍራ ሠፈሩ የት እንደሆነ ያውቃል ። ሁሉም የየጌታውን ድንኳን የእከበበ ጉጂውን ይሠራል ። በአካባቢው ያለው እርያና አውሬ ሁሉ ይባረራል ። ለእሳት ማንደጃ የሚሆን እንጨት ይመጣል ። ከጥቂት ሰዓታት በኋላ አዲሱ ሠፈራችን ልክ እንደ አርጌው ሠፈራችን ሆነ ።

“ሴቶችና ልጆች የያዙዋቸውን ድብቶች ምጣዶች የውሃ መቅጃ እንስራዎች ወፍራሞችን እየያዙ ደረሱ ። ወታደሮችም እንደ ታላላቅ አዳራሽ የሚያበዙዋቸውን ጉጂአቸውን ቁርበት በማልበስ ሠሩ ። እንደ ደረሰን ከልዑሉ ጋር ቁርስ በላሁ ። እንደ ተለመደው ቁርሱ ጠጅና ጥሬ ሥጋ ያለበት ነበር ። ከዚያ በኋላ የኔ ሠፈርም ሶስት ጉጂዎች ተሠርተውባት አገኘኋት ። ትልቁን ጉጂ መርጫ ያዘኩ ። እትኛና እግራን ስዘረጋው ግን እግራ በቤሩ ከውጭ ይወጣ ነበር ። . . . ማታ በየትናንሷ ሠፈራችን እሳት እያነደደን አደርን ። በነጋታው በዚያው ሁኔታ ጉዞው ተጀመረ ። ጉዞአችንም ወደ ደቡብ አቅጣጫ ነበር ። ስንጓዝ ቆይተን አባይ ወንዝ አጠገብ ካለ መንደር ሠፈር አደረግን ። ብሩ በአካባቢው ላለ የጋላ አለቃ መልዕክተኛ ላክ ። በላምንቱም በላላ ፈረሰኛ እምጥተው ገበሩለት ። . . . በጉዞ ላይ ትልቁ ድንኳን ከተተከለ በዚያ ቦታ ጥቂት ቀናት እንደሚቆይ ምልክት ነው ። . . .” ብሏል ።

ደጃች ብሩ ያደጉት ራስ አሊ ቤት ነው ። አባታቸው ደጃች ጉሹ ከራስ አሊ ጋር ወዳጅ ነበሩና ብሩን በልጅነታቸው ለራስ

እሊ ሰው = በዚያም በጥሩ ይዘታ ተይዘው ሳለ ጉርምሰና ሲሰማ ቸው ራሳቸውን ነፃ ለማውጣት ይመኙ ጀመረ = ጥላውዲን እንደ የፈው በዚህ አላባቸው "...ንደኛቸው ሁሉ ይሰቁባቸው ነበር = ..." ብሩን የራስ እሊ እናት እቴጌ መነን ይወዱዋቸው ስለነ በር ወይዘሮ የውዳርን ዳሩላቸው = የባለነጋሪቱንም አገር ነፍሴን በግዛትነት ሰጡዋቸው =

አንድ ቀን በራስ እሊ ሠፈር ከራስ እሊ ጋር ጉግሰ ሲጫ ወቱ ዘንግ ወርውረው ራስ እሊን በዘንጉ ወጉዋቸው = በጉግሰ ጫዋታ ደንብ በዘንግ መወጋት የሚችለው አኩያ ወይም የበታች ሲሆን እንጂ በማዕረግ የበላይ ከሆነ ወጋሁ ለማለት ዘንግን ዝቅ አድርጎ ማባየት ነበር = ደጃች ብሩ ግን ዘንግ ወርውረው መሰፍ ኔን ራስ እሊን ስለወጉ ራስ እሊ ተቆጡ = ብሩም ከቤታቸው ሔደው ታምሚአለሁ ብለው ተኙ =

ብሩ ታምሚአለሁ ብለው የተኙት ለምክንያት ያህል ስለነ በር ማታ የሚያምኑዋቸውን ጓደኞቻቸውን አሰጠርተው ሁሉም ባንድነት ለመጥፋት ተስማሙ = 21 ዓመት ዕድሜ የነበራቸው ብሩ ሌሊቱን ከጓደኞቻቸው ጥቂቶቹ የብሩን ሚስት ይዘው በሌላ መን ገድ ሲሔዱ ብሩ ደግሞ በሌላ መንገድ ወጥተው አመለጡ = በዉ ረቃ እየገሰገሱ ሔደው ከግዛታቸው ነፍሴ ገቡ = የብሩ መጥፋትና መሸፈት እንደታወቀ ራስ እሊ ሠራዊታቸውን አሰከትለው ተከት ሉዋቸው = ብሩ ግን ወደ አርጥ አገር ገብተው ተደበቁ = ራስ እሊ ሲመለሱም ብሩ ጉጃም ገብተው ለግንም የግደግብሩ የጉጃም ገዢ መሆናቸውን አወጁ =

ራስ እሊም ጉጃም ድረስ ተከትለው ሔዱ = የራስ እሊን መምጣት ብሩ እንደሰሙ ከአባታቸው ምሽግ ሰማ እምባ ገቡ = የራስ እሊ ሠራዊትም ሰማ እምባን ከብቦ የብሩን ሠራዊት መው ጫና መግቢያ አሳጣው = በዚህ መሀል የደጃች ብሩ አሽከር የነበሩት ጀግናው ረምሐ ከንፋ ከሰማ እምባ ወርደው ከራስ እሊ ሠራዊት ጋር ገጠሙ = በጦርነቱም ከራስ እሊ ሠራዊት ብዙ ሰው አለቀ = ጀግናው ረምሐ ከንፋም በዚያው በጦርነቱ ሚዳ ላይ ጥቱ = ራሳ ቸውንም የሚያነሳው ጠፍቶ በዚያው በጦርነቱ ሚዳ ላይ ስላደረ ሌሊት ራሳቸውን ብዙ ጅብ ተሰብስቦ ሲበላው አደረ =

ይህን የጀግናውን የረምሐ ከንፋን መሞትና በጅቦች መበላት ደጃች ብሩ ሲሰሙ አዘኑ = እምርረውም አለቀሱ = በገናቸውን እንስ ተውም እየደረደሩ (እየመቱ) በለቅሶ ዜማ ቅኔ ተቀጥላቸው =

"ትናንት በገናው እየደረደረ

ረምሐ ከንፋ በጅማት አደረ" ብለው እንጉራጉሩ = ቅኔው በጅብ መግት ተበላ ለግሰት ነው = ሰማ እምባ ምሽግ ጠንከሮ የተሠራ ስለነበረ የራስ እሊ ሠራዊት እንደ ዓመት ያህል በከበባ ቆይቶ ያለምንም ውጤት ወደመጣበት ተመለሰ = የራስ እሊ ሠራ ዊት እንደተመለሰ ደጃች ብሩ ከምሽጋቸው ወጥተው ሕዝቡን ግብር ፀግብላት ሠራዊት እየሰበሰቡ ማደራጀት ጀመሩ = ጉልበታ ቸው የበለጠ እየተጠናከረም ዝናቸው ገነነ =

ራስ እሊ ይህን የብሩ ጉጃን መጠናከርና ጉልበት ማበጀት እንደሰሙ የምርጥ መኳንንቶቻቸውን ጦር አዘው እንዲወጉዋቸው ላኩ = በውጊያው ደጃች ብሩ አሸንፈው የራስ እሊን ለባት መኳን ንት ማረኩ = ከእነዚህ ተማሪዚዎች ውስጥ አንዱ የራስ እሊ ወንድም ነበሩ = በዚህም በተደረገው ውጊያ ደጃች ብሩ 2000 ጠመንጃ በምርኮ ስላገኙ ጉልበታቸው የበለጠ በረታ = የግዛት ወሰናቸው ገም አባይ በመለስ አደረጉ = ከዚህ በኋላ ካሣ ተነሱ =

ደጃች ካሣ አልበገር ብለው ያሰቸገሩዋቸውን የጉጃሙን ደጃች ብሩን ከያዙ በኋላ ጭልጋ ውስጥ ካለው አርባ ከሚበለው ቦታ በእስር አስቀመጡዋቸው = ደጃች ብሩ አርባ እምባ ታሰረው ከቆዩ በኋላ ሚስታቸው ወይዘሮ የውበዳር ከአልፍኝ አሸከሮች እንዲን መርጠው ወሽምነት ያዙ = ይህን የአልፍኝ አሸከራቸውን ወሽም ነት መያዝ ደጃች ብሩ በእስር ላይ እንዳሉ በሰሙ ጊዜ አዘኑ ፤ በገና እየመቱም እንጉራጉሩ =

"መከራን በሰው ላይ እንዲያ ሳቀለው ፤

ምንኛ ከበደኝ እኔ ብይዘው ፤
መከራ ሲመጣ አይነገርም አዋጅ ፤
ሲገሰግሰ አድር ቀን ይጥላል እንጅ ፤
ዘሃው ለሰለሰ ሸማኔው ተቆጣ ፤
እስተወዲያው ድረስ መጠቅለያው ታጣ ፤
የኔታም አይምጡ እኔም አልመለስ ፤
ዋ ቢቸና ቀረ እስተወዲያው ድረስ ፤
ከአልፍኝ ሰው አይግባ ሚስቴን ሰው አይያት አይሉም አይሉም ፤
ፈረሴን ሰው አይጫነው ፤ በቅሉዩን ሰው አይጫነው አይሉም ፤
አይሉም ፤

ጠጁ ቀጠነብኝ ፤ ሥጋው ጉረየብኝ አይሉም አይሉም ፤
ቀን የጣለ ለታ ፤ የጨነቀ ለታ ይደረጋል ሁሉም ፤" እሉ ፤

ይህን የደጃች ብሩን ገዘንና እንገርጉር አጤ ቴዎድሮስ በሰው ጊዜ “ሉሌዎ በደሉታል ብለዋልና ልቅጣልዎ” ብለው ለደጃች ብሩ ላኩባቸው = ደጃች ብሩም “መንግሥትዎን ያበርክት ልኝ = ቃልዎ ደረሰኝ = ግን የራሱለት ሰው አለና የዚያን ቁርጥ ሳውቅ ይሁን” ብለው መለሱላቸው = ይህን መልዕክት የያዘው አሸከር መልዕክቱን ይዞ ቴዎድሮስ ዘንድ ሳይደርስ ያን የወይዘሮ የውብዳርን ውሽግ መብረት ገደለው = ደጃች ብሩም ይህን ሰምተው ተደሰቱ = ለአጤ ቴዎድሮስም “ክርስቶስ ሰግኝ = ፍርዱን ፈረደ = ባላጋራዬ ሞተ” ብለው ላኩ = ቴዎድሮስም በነገሩ ተደነቁ =

አጤ ቴዎድሮስ የደጃች ብሩን ግዘንና በወይዘሮ የውብዳር ውሽግ ላይ የደረሰውን ተአምር አመዛዝነው ፈታችሁ አምሉልኝ ብለው አዘዙ = ደጃች ብሩም ከታሠሩበት ተፈትተው መጥተው ከቴዎድሮስ ፊት ቀረቡ = ከቴዎድሮስ ፊት በሚቀርቡበት ጊዜ ራሳቸውን ተከናኝበው ነበር = በዘመኑ ይደረግ እንደነበረው ይግሩኝ ለማለትም ሎሚ የምታህል ድንጋይ በትከሻቸው ላይ ይዘው ቀረቡ = አጤ ቴዎድሮስ ይህን ሲያዩ ተቆጥተው “አሁንም ትዕቢትዎ አለቀቅዎትምሳ” አሏቸው = ደጃች ብሩም “ከንጉሱ እንደሆነ የጭልጋ በረሃ ጠጉራን ጨርሶት ባፍር ነው” ብለው መለሱላቸው = ቴዎድሮስም “ከበራዳው ሥፍራ ከመቅደላ ይቆዩ = እኔ ልፈታዎ ነበር = ነገር ግን ክርስቶስ ግቆያ የትዕቢት ምክንያት አመጣ ብዎ = ፈቃዱ ሲሆን ይፈታሉ” ብለው በ1846 ዓ.ም ወደ መቅደላ ሰደዱዋቸው =

አንድ ጊዜ እንግሊዞች ለአጤ ቴዎድሮስ ሱላድ የሚባል ጠመንጃ በስጦታ ላኩላቸው = ቴዎድሮስ ጠመንጃውን ተቀብለው ተኩሰው ለመሞከር ሲሉ ጠመንጃው ባሩዱ በዝተበት መጉረሱን የተመለከቱት ጳጳሱ አቡነ ሰላማ “አይሆንም = አንተ መጀመሪያ አትተኩሰው = በፊት በሌላ ሰው እጅ ይፈተን” አሏቸው = አጤ ቴዎድሮስም እተኩሳለሁ ብለው ሲነሱ ጳጳሱ አትተኩስ ብለው ገዘቱዋቸው = አጤ ቴዎድሮስም ጠመንጃውን ለጋሻ ጃግሬአቸው ሰጥተው ተኩስ አሉት = ሲተኮስም ከባሩዱ ብዛት የተነሳ ጠመንጃው የጳልዮሽ ተራግጦ ጋሻ ጃግሬአቸውን ገደለው = አጤ ቴዎድሮስም በጋሻ ጃግሬአቸው መሞት በጣም አዘኔ = ለደጃች ብሩም “የምወደው አሸከራ ሞትበኛልና የሰቅሶ ግጥም ያበርክቱልኝ” ብለው ላኩባቸው = ደጃች ብሩም ቅን የግይዮነሩ ትእቢተኛ ነበሩና ለተላከባቸው መልዕክት ሲመልሱ ፡

“አቡን ባይገዛቱ ያ ባርያ ባይኖር ፤
ያበሻ መከራ ያልቅለት ነበር = ብለዋል ብለህ ንገርልኝ” ብለው መለሱ = አጤ ቴዎድሮስም “ዕድሜዬ ይፍታዎ” ራሱም ጉዳት እንጂ እኔን አልጉዱኝም” ብለው ላኩባቸው =

ደጃች ብሩ በመቅደላ እንደታሠሩ እስከ ቴዎድሮስ ዕድሜ ግለት ድረስ 14 ዓመት ቆይተው የእንግሊዝ ጦር የመቅደላን እስረኞች በፈታበት ጊዜ ተሰቀቁ = ግርካም ስለ መለቀቃቸው ሲጸፍ “... ከታሠረበት ሲፈታ አጉንብሶ እጅ ነሳ = ... ወዲያውንም ፈጥኖ ወደ አገሩ ሔደ”...” ይላል = ስቴዎድሮስ አጉን ብሰው እጅ ነስተው ሲሆን ኖሮ 14 ዓመት የእስራት ምርቃት (ተጨማሪ) አያገኘም ነበር =

ደጃች ብሩ በሥልጣን ላይ በነበሩ ጊዜ ሚስታቸው ወይዘሮ የውብዳር ቤተ ክርስቲያን በሚሰሙበት ቀን ከቤተ ክርስቲያን ቀድሞ ሰው የገባ እንደሆነ ያ ሰው ተደብድቦ ይወጣ ነበር = ለዚህም ነው በበገና ያንጉራጉሩ ጊዜ “ከእልፍኝ ሰው አይግባ ፤ ሚስቴንም ሰው አይያት አይሉም አይሉም” ያሉት =

ደጃች ብሩ በሥልጣናቸው ዘመን ሕዝብ አይወዳቸውም ነበር = በሚሠሩት ግፍ ምክንያት የጉጃም ሕዝብ እንዳለቀሰ ነበር የሚኖረው = አለቃ ተክለ ኢየሱስ እንደጻፉት ብዙ ግፍ የሠሩ ሰው ናቸው = አንድ ጊዜ በምሽጋቸው በሶማ አምባ ምስጥ አሰቸ ገረ = “ጉንዳን ቢኖር ኖሮ ምስጥ አይኖርም ነበር” የሚል ወሬ ደጃች ብሩ ሲሰሙ በደረቤ ሕዝብ ላይ የጉንዳን ግብር ጣሉበት = በየወረዳው ያለው የደረቤ ሕዝብ አስር እንስራ ጉንዳን እንዲያመጣ ብለው አዋጅ አሰነገሩ = ይህ አዋጅ የተነገረበት የደረቤ ሕዝብም በሥጋ ላይ ጉንዳን እየሰበሰበ በእንስራ ሲከት ከረመ = እንስራው ሲሞላም በቅጠል እየወተፈ በትከሻው እየተሸከመ ባላገሩ ወደ ሶማ ይጓዝ ጀመር = ጉንዳንም ከእንስራው ውስጥ እያፈተሰከ እየወጣ ተሸካሚውን እየነከሰ ቢያስቸግርም የባሰ ቅጣት የሚመጣበት ባላገር እንደምንም እያሰ ሶማ አደረሰ =

ባላገሩም “ከመክራው ሁሉ የጉንዳኔ ባሰ ፤ የተሸካሚውን ጀር ፤ እየተናከሰ” አለ =

አንድ ጊዜ ደግሞ የደጃች ብሩ በቅሎዎች በሆድ ቁርጠት በሽታ እየታመሙ በሠፈር የበቅሎ በሽታ ገባ = “ለዚህ ለበቅሎ የሆድ ቁርጠት መድኃኒት የሴት ብልት ጠጉር ነው” ብለው ለደ

ጃች ብሩ ነገሩዎቸው ። ደጃች ብሩም “ እምቦቶ መቶ ጉንዲ የሌት ብልት ጠጉር አግባ ” ብለው በግዛታቸው ሁሉ አዋጅ አሰነገሩ ። ባላገር የሌት ብልት ጠጉር ከሌቱ እያሰሰሰ ከርዎ ሚዛን አልዋለ ቢለው የራሱን ጠጉር እየላገገ ሚዛን እየዋለ ይወሰድ ጀመር ። የሌት ብልት ጠጉር ግብር ተቀባዮችም “ ይሄ የራስ ጠጉር ነው አንቀበልም ። የሌት ብልት ጠጉር አምጣና ሙሉ ” እያሉ ድሃውን እስለቀሱት ። ድሃውም ጠጉር ስለማይገኝለት ገንዘብ እየሰጠ ያመልጥ ጀመር ። በዚያን ዘመን ሲሳ ዘመድ የሌለው ተችግር እንደነበረ አለቃ ተከላ አያሱስ ጽፈዋል ።

አንድ ጊዜ ደግሞ ደጃች ካሳ ወደ ጉጃም ለመዝመት ግብባቸው እንደተሰማ ደጃች ብሩ የሰማን ምሽግ እያጠናከሩ ያሠሩ ጀመር ። ለምሽት መሥሪያ የሚሆን ግንድ ሕዝቡ ወደተራራው ሲያገዝ እንዲን ትልቅ ግንድ ስለላ ሰዎች ሆነው በሕብረት ተሸከመው ወደተራራው ሲወጡ ከጠባብና ከዘወርዋራ ቦታ ደረሱ ። ያቺንም ቦታ ለማለፍ ሲሞከሩ ግንዱ ወደ አንድ በኩል አዘንብሎ ስለሰውን ተሸካሚ ደዞ ገደል ገባ ። ተሸካሚዎቹም በሙሉ ሞቱ ። ይህን ነገር ቆመው ይመለከቱ የነበሩት ደጃች ብሩ የሰዎቹን በሙሉ መሞት ሲሰሙ “ ገበሬ ምንኛ የሚዋደድ ነው ? በአንድ ነፃ ወርዶ አለቀ ወይ ” ብለው ቀሰዱባቸው ።

ውቤ

ደጃች ወቤ የሰሜኑ የራሳ ገብርዩ የልጅ ልጅ ናቸው ። አባታቸው ደጃዝማች ኃይለ ማርያም ይባላሉ ። ደጃች ወቤ በካሳ ሠራዊት ድል ሆነው እስከ ተያዙበት ድረስ ለ24 ዓመት ያህል ትግራይን በመልካም ሁኔታ እስተዳድረዋል ። ደጃች ወቤ በቴዎድሮስ እጅ ሲብዙ ዘመናት ከታሠሩ በኋላ በ1859 ዓ.ም ሞቱ ። የደጃች ወቤ ሁለት ልጆችም መቅደል ላይ በቴዎድሮስ ታሰረው ስለነበረ እንግሊዞች ድል አድርገው በገቡ ጊዜ ፈትተው በነፃ ለቀቁዋቸው ። ወቤ ለብዙ ዘመን በቴዎድሮስ ታሰረው የቆየት ልጃቸው እቲጊ ጥሩነሽ የእጩ ቴዎድሮስ ሚስት ሆነው ነው ።

ደጃች ወቤ በዘመናቸው ሰፊ ግዛት የነበራቸው ታላቅ ሰው ነበሩ ። ግዛታቸውም ከጉንደር አካባቢ ከወልቃይት ጀምሮ ቀይ ባህር ድረስ ነበር ። በኋላ በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ቆን

ሲል የሆነው ጥላውዲን ስለደጃች ወቤ በደረገው ታሪክ ስለግዛታቸው ሰፊነት ሲገልጽ “... ከላሰታ እስከ ሻንቅላ ወደ ግብጽ ግዛትም እስከ ሲናር ይደርሳል... ” ይላል “... የውቤ ጦር እዛዥ በአካለ ጉዛይና በሀገሩን ተራራዎች ላይ ሲጓዙ የሠራዊቱ ብዛት ጥቁር ደመና ያለበት ይመስላል ።... እኚህ ታላቅ ሰው ደጃች ወቤ 40,000 የጦር ወታደር አላቸው ። ከእነዚህም 8,000 ባለጠመንጃና 4,000 ፈረሰኞች ናቸው ። ወቤ ለራስ አሊ በያመቱ 8,000 ብር ይገብራሉ... ” ብሏል ።

ስለ ደጃች ወቤ ደግነት ሲጽፍም “... የውቤ እጅ ቸር ስለሆነ በባልደረባ እግካይነት ለማንኛውም እንግዳ ብዙ ነገር ይደረግ ለታል ።... በቀን መቶ እንግዳ ሲመጣም ለሁሉም ባልደረባ ተሰጥጥቶ ድርጉ ይታዘዝለታል ።... ለኔም አንድ ሠንጋ ፣ እንጀራ ፣ ጠጅ ፣ ጠላ ፣ የሚነድ እንጨት ፣ ለበቅሎ ሣርና ምግብ ታዘልኝ ይሆንንም የሚያዘጋጁ ሠራተኞች ጭምር ወዲያው ተሰጡኝ ።... እኔም እሞኝ ነበርና እንደኛይቱ ወጥ ሠሪ መታመንን ለጌታዎ ነገረች በአባቶች ባሕል አንድ የማይበለና የማይጠጣ በው ሊሞት የተቃረበ በሽተኛ ነው ብለው ያምናሉ ። በነጋታው በግለዳ ጌትቶው ብዙ ነገሮችንና ለአራሳቸው የተዘጋጀላቸውን ብርዝ ለኩልኝና “በሞቱ ፣ ይህቺን ጠጣልኝ ብለውሃል” አሰኝ ። እኔም በመከበረ ደስ ብሎኝ ጠጣሁ ወዲያውኑም ሻል አሰኝ ። በሶስተኛው ቀን ወቤ ሲያዩኝ እንደሚፈልጉ ተነገረኝ ። አልጠናሁም ። ተቅማጡም ሲሆን አልቆመልኝም ። ለባብሼ ወደ ግቢ ሔድሁ ። ግቢው ትልቅ ነው ። አሥር ጫማ ያህል ከፍታ ባለው ግንብ ተከባል ። አንዳንድ ከፍል ብቻ ብዙ የሆኑ ቤቶች አሉ ። ግማሹ በግንብ የተሠራ ሲሆን ግማሹ ደግሞ በእንጨት የተሠራ ነው ። ቤቶቹ ሁሉ ከዳናቸው ሣር ነው ።... ይህን ሁሉ አልፎ ወቤ አሉበት ከፍል ገባሁ ። ጭር ብሏል ።... ጥቂት ሰዎች ቆመዋል ። ሁለት ሽግግሌዎች ተቀምጠዋል ። እግካሪዎች ናቸው ። እንደገባሁ ከውቤ አልጋ አጠገብ ካለ ምንጣፍ ላይ ተቀመጥሁ ። እሳቸውም ሐር ጨርቅ የተሸፈኑ ሁለት መከዳዎች መሀል ተቀምጠዋል ። ሁለት አለቆች ከአልጋው ራሰጊና ግርጌ ቆመው በጭራ ዝንቦች እንዳይጠጉዋቸው ይከለክላሉ ። በከፍሉ መሀል ባለው ትልቅ ምድጃ እሳት ይነዳል ። ከፍሉም በለምለም ሣር ጉዝገዝ ተጉዝተዟል ።

“... ደጃዝማች ወቤ የተከበሩት ጦረኛ የኃይለማርያም ልጅ ናቸው ።... አባታቸው የሞቱ ጊዜ ሕፃን ነበሩ ። በዚያን ጊዜም አባታቸው ከትግራይ ገጠኞች ያሰለቀቁትን ወልቃይትን ይገዙ

ገጉሥ ተክለ ጊዮርጊስ (በግራ) ደጃቶ ውቤ (በተኝ)

ነበር ። አባትየው ሲሞቱ ወንበራቸውን (ሥልጣናቸውን) ለትልቁ ልጃቸው ተናዘው ነበር ።

“ውቤ ወደ ጉርምስናው ሲደርሱ ሞግዚታቸው ማጂ ወልደ ኪዳን በወንድማቸው ላይ እንዲያምጹ ገፋፋዋቸው ። ከዚያም ውቤ ያሏቸውን አሸከሮች አስከትለው ሌትና ቀን እየገሰገሱ ሔደው ከእኝሁ ከአሳዳጊያቸውና ረዳሃሉ ካሏቸው ከማጂ ወልደ ኪዳን ጋር ተደባለቁ ። በማግስቱም ወደ ወንድማቸው ሠፈር ሔደው በጥቂት ተከታዮች ያለምንም ተከላካይ ወንድማቸውን ይዘው የአባታቸው ወራሽ መሆናቸውን በአዋጅ አሳወቁ ። ታላቅ ወንድም የው ደካማና የሞህ ቢጤ ስለነበሩ ሥልጣናቸውን በሰላም ለቀቁላቸው ። ውቤም ታላቅ ወንድማቸውን ሳያስሩ በሰላም አብሮ ለመኖር በነፃ ለቀቁዋቸው ።

“ውቤ ሥልጣን እንደያዙ የጠለምቱ ባላባት ሸፈተባቸው ። ይህም ሰው ጥሩ ወታደሮችና እንደ ሺ ያህል ጠመንጃ ያለው ነበር ። ጥቂት ፈረሰኞችም አሉት ። ሰባት ነጋሪት እያ ስጉሸመ ታላቅ መሪ መሆኑን አሳወቀ ። ውቤ ያላቸው ኃይል 16 ጠመንጃዎችና ሶስት ፈረሰኞች ብቻ ነበሩ ። በዚያቸው ኃይላቸው የተነሳባ

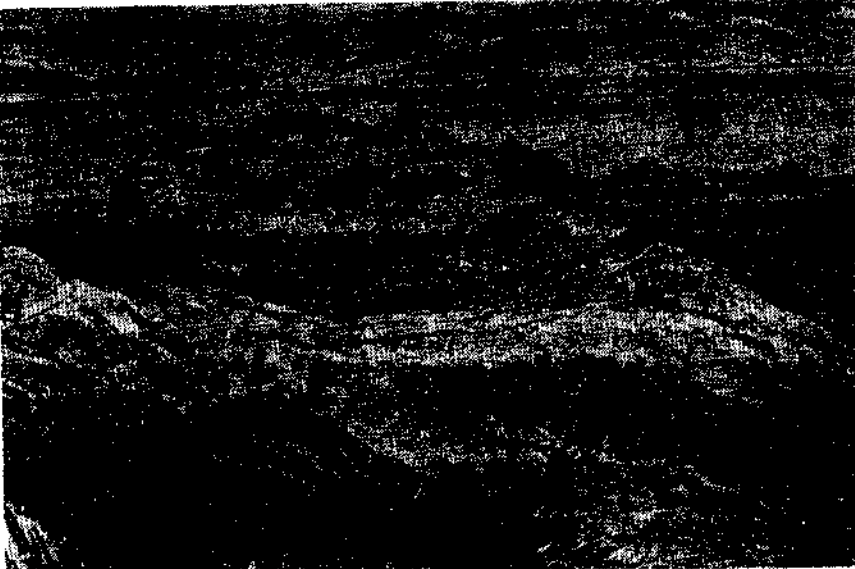
ቸውን ሽፍታ ለመግጠም ሲሉ ማጂ ወልደ ኪዳን በቅድሚያ ሰዎችን መሰብሰብና ጥሩ ወታደሮችን ማዘጋጀት ያስፈልጋል ብለው መክሩ ። ውቤም የአባቱን አገር ከመልቀቅ መሞት ይሻለኛል ብለው ጥቂት ሠራዊት ይዘው ዘመቱ ። በጦርነቱም ድል አድርገው ብዙ ወታደሮች ገድለው ነጋሪቶቹንና ብዙ ጠመንጃ ማረኩ ። የሸፈተባቸውንም ማርከው በስንሰሉት አለረው የአባታቸው ታማኝ አሸከሮች ወዳሉበት ተራራ እንዲጠበቅ ላኩት ።

“... በወጣትነት ዘመናቸው ሀብትና የጦር መሣሪያ በዛላቸው የወታደሮቻቸውን ጥራትና ጉልበት ካረጋገጡ በኋላ ሌላ ዘዴ ይወጥኑ ጀመር ። ራስ ይማምን ወግተው ጋላን አስገቡ ። ከዚያ ተመልሰው የገጉሱን መሞት እንደሰሙ ራሳቸውን ነፃ አድርገው አወጁ ። ከራስ ማርዶ ጋር ሾዳ ላይ ጦርነት ገጥመው ድል ሆነው ወደ ስሜን ሸሹ ። ታላቁና ጀግናው የጋላ ተወላጅ ራስ ማርዶም ከውቤ ጋር በጦር ሳይሆን በሰላም አብረው ለመኖር አስበው ከታረቁ በኋላ አማች አደረጉዋቸው ።

“... ውቤ ከቋራው ገዥ ከደጃች ከንፋ ጋር ቁርቋሶ ጀመሩ ። ከንፋ አበሻን ሊወር የመጣውን ቱርክ አሸንፈው በመመለሳቸው በግብጽ ውስጥ ታላቅ ዝና ያላቸው ሰው ናቸው ። በዚያም ጦርነት የሚረኩት ብዙ ጠመንጃ ስላላቸው ጦራቸው የጠነከረ ነው ። ውቤ ከከንፋ ጋር ለመግጠም በሚያስቡበት ጊዜ ደጃች (ራስ) ማርዶ የሰሜንን አውራጃ በመዘረፍና በማቃጠል ያስቸገሩትን ገዥ ደጃ ዝማች ሰባጋዲስን ሊወጡ ተነሱ ። አሳቸውም ከሸዋ ወሰን በብዙ ሺ የሚቆጠሩ የጋላ ፈረሰኛ ሰብስበው በውቤ መሪነት ዝነኛውን አስቸጋሪ መንገድ የሊማሉምን ተራራ አልፈው በትግራይ ውስጥ መዘረፍና ቤት ማቃጠል ጀመሩ ። ... በመንገዳቸው ላይ አንድም የሚያቆማቸው ሳያጋጥማቸው ተከዜን አቋርጠው ተሻገሩ ። ማይ ሰላን ሲደርሱ የካቲት 7 ቀን 1823 ዓ.ም. በአበሻ ምድር የተደነቀ ታላቅ ጦርነት ተደርጎ ራስ ማርዶ ሞቱ ። ራስ ማርዶ የተገደሉት በሰባጋዲስ ልጅ በደጃች ሐጉስ ነው ። ደጃች ሐጉስም ተማረኩ ። ከጥቂት ጊዜ በኋላም ተገደሉ ። ጌታው የተገደሉበት የጋላ ጦርም ተበረታታቶ በመዋጋቱ ድል አማኝቶ ሰባጋዲስን ማረከ ። በማግስቱ በደጃች ውቤ ትእዛዝ የራስ ማርዶን ደም ለመበቀል ተብሎ ተገደሎ ። ውቤም በትግራይ ላይ ራስ ዶሪን ሾሙ ።

“... ደጃች ውቤ የትግራይን ግዛት ለማደላደል አስበው ደፈሩት ቢገፉም የሸፈተት የሰባጋዲስ ልጆች ኃይላቸውን አጠናክ

ረው መስፍኖቸው ። ውቤም ወደ ሰጫን ተመልሰው ኃይላቸውን በደንብ ካደራጁ በኋላ እንደገና ወደ ሰጫን ወደ ተገራይ ዘመቱ ። በዚያም በእግር ሽግግሎቻቸው ከሰባኃዲስ ልጆች ጋር ታርቀው ሰላም ከወረደ በኋላ ውቤ የሰባኃዲስን ልጅ ካሳይን በትግራይ ላይ ሾሙ ካሳይ ገን ከሳቸው ። ውቤም ጦራቸውን ለብሰበው ፈረሰ ግይ ከተባለ ቦታ ከካሳይ ሠራዊቱ ጋር ተዋግተው ድል አደረጉ ። ካሳይ ግን አምልጠው ከተራራ ወጥተው መሸጉ ። ውቤም የተራራውን ዙሪያ አስከብሰው ውጊያ ገጠሙና ድል አድርገው ካሳይን ግረኩ ። ከዚህ በኋላም የትግራይ ባላባቶች በጠቅላላው ገበሬላቸው ። . . .

የላቦታ ማደር

“ ውቤ ትግራይን በንቡረ ዕድ ወልደ ሥላሴ እንዲተዳደር አድርገው አዲስ ያስመጡባቸውን ጳጳስ አቡነ ሰላሞን ይዘው ወደ በጊምድር ተመሰሱ ። በጊምድርም እንደገቡ በራስ አሊ ላይ መሸፈታቸውን በአዋጅ አሳወቁ ። በአዋጃቸውም “ . . . የጉንደርን ነገ ሥታት ግዕደግ ሳላፋልስ እንዳለሁ . . . ራስ አሊ በልባቸው የእስልምናን እምነት ያልተው በመሆናቸው ሃይማኖታችንን እያበጣበጡና አያበላሹ ናቸው . . . ” ብለው አሳወጁ ። ይህም የደጃች ውቤ አዋጅ በሕዝብ ዘንድ የታወቀ ትክክለኛ ነገር በመሆኑ ብዙ

ደጋሪ አገኙ ። አቡነ ሰላሞን ይህንኑ አዋጅ አጠናክረው ገዙቱ ። . . . ” በግለት አፈጥረ ።

ደጃች ውቤ የራስ አሊን ከተግ ደብረ ታቦርን ለመውረር ተንዙ ። ራስ አሊ ጉጃም ውስጥ ነበሩና የውቤን መዝሙት እንደ ሰሙ ሠራዊታቸውን አሰባስበው በግስጋሌ ደብረ ታቦር ደረሱ ። እንደ ደረሱም በጠቅ ጦርነት ተጋጥመው ሲዋጉ የውቤ ሠራዊት ብዙ ነበርና ጦርነቱ ብዙም ሳይቆይ ወደ ረፋዱ ገደግ አስቀ ። በጦርነቱ ድል የሆኑት ራስ አሊም ሸሸተው ወሎ ውስጥ ወረሂ መኑ ገቡ ።

በጦርነቱ ድል ያገኙት ደጃች ውቤም ድል በማድረጋቸው ተደስተው ከደንኳናቸው ገብተው መዝናናት ሲጀምሩ ብሩ አሊ ጋዝ የተባለ የራስ አሊ ስው በግርግሩ መሀል ባይታወቅ ከጥቂት ወታደሮች ጋር ከደጃች ውቤ ድንኳን ገባ ። በደንኳኑም ውስጥ ጳጳሱና መኳንንቶቹ ከደጃች ውቤ ጋር ሲጨዋወቱ ብሩ አሊ ጋዝ በደንኳኑ ደርሶ ሁሉንም ግረካቸው ። በጦርነቱ የተግረኩትን የራስ አሊን ሠራዊትም አስለቀቀ ። ዙሪያውንም ላስደረጣቸው አሸከሮቹ ድሉ የራስ አሊ መሆኑን አሰላፈረ ።

ብሩ አሊ ጋዝ የግረካቸውን ደጃች ውቤን ጳጳሱንና መኳንንቱን ይዞ ለራስ አሊ ሰግቅረብ ራስ አሊን ቢፈልግ አጣቸው ። ወረሂ መኑ መግባታቸውንም ሰግ ። መልክተኛም ልኮ ከወረሂ መኑ ራስ አሊን አስመጥቶ በሸሹ በሰላተኛው ቀን እንደገና ለዙፋኖቻቸው እበቃቸው ። ውቤና አሊም በእርቅ ተለያዩ ። ይህ ጦርነት በተደረገ ጊዜ እንደ ባላገር በጦር ሚላ የዋለ ወታደር አግኝቶ “ ጦርነቱ እንዴት ሆነ ” ብሎ ጠየቀው ። ወታደሩም “ ራስ አሊ ድል ሆነው ሸሹ ። ደጃች ውቤም ተግረኩ ” አለው ። ባላገሩም ግራ ገብተው “ አረ ተው በወግ በወግ አርገህ አውጋኝ ” ቢለው “ እነሱ በወግ ያላደረጉትን እኔ እንዴት ላድርገው ” አለው ።

ጥላውዲን ስለደጃዝማች ውቤ ጠባይና ሁኔታ ሲገልጽ “ . . . ዝምትኖና ጨዋ ሰው ናቸው ። ተፈሪነትም አላቸው ። . . . በሥራቸው ፈጣን ናቸው ። ወላጅና ቆራጥ ናቸው ። አጭር መልስ የሚወጡ ረጅም ደብዳቤ የማይወጡ . . . ናቸው ። ለጠላቶቻቸው የማይተኙ ወላጆቻቸውን የሚያጠቁ ናቸው ። . . . አንዴ የሚናገሩት እንዲጸና ይፈልጋሉ ። ትንሽም ጥፋት ብትሆን ይቅርታ የማያያርጉ ናቸው ። . . . በጦር ሚላ ጥሩ የጦር መሪ እንጂ ጥሩ ተዋጊ አይደሉም ። ”

ሉም ። ፈጣንና ሳይታሰብ አጥቂ ናቸው ። ... ቁመናቸው አጭር ፣ ከንፈራቸው ስለ ሲሆን ድምጻቸው አስፈሪ ነው ። ፈጣንና የገገገር ተሰጥሎ ያላቸው ናቸው ። ... አፍንጫቸው ቀጥ ያለ ነው ። ... ” በጊላ ።

ፖርኪንሰን ደግሞ “... ወደ ታላቁ አስደናቂው የውቤ አዳራሽ ገባን ። ቤቱ ዙርያ ከብ ነው ። መሀል ለመሀል ሲለካም 30 ሜትር ያህል ይሆናል ። በመሀል በትልቅ ምድጃ አላት ይነዳል ። የመሬቱን መጥፎነት ለመሸፈን ከዳር እስከዳር ሣር ተጉዝተዋል ። ... ወደ ቤቱ ውስጥ ብርሃን የሚገባው በበርዎ ብቻ ነው ። ... ውቤ አንዴት ናችሁ ብለው ጠየቁን ። መልሱም እጅ መንሳት ነበር ። አንድንቀመጥ ስለነገሩን ሁላችንም መሬት ላይ ተቀመጥን ። በቤቱ ውስጥ አላቸው ከተቀመጡበት መቀመጫ በስተቀር ሌላ የለም ። ... የተቀመጡበት ቦታ እንጨት ከሚነድበት ከእሳቸው ምድጃ አጠገብ ነው ። ከምድጃው አንድ ያርድ ያህል ብንርቅ ነው ። ከጥቂት ጊዜ በኋላ በጭሉ ምክንያት ዓይኔ ውሃ ያመነጭ ጀመር ሲያሳውረንም ደረሰ ። ... ዓይኔ ቀልቶ እምባዬ ሲፈስ ውቤ አይተው ይስቁብኝ ጀመር ። ... ውቤ የተቀመጠበት የሲምርና (ቱርክ ውስጥ) ምንጣፍ በተነጠፈበት አልጋ ላይ ነው ። በተኾ ጉረጉረ ጨርቅ የተሸፈኑ ሁለት መክዳዎች በመቀመጫቸው ላይ አሉ ።

“... ውቤ ቀጭንና መልክ መልካም ናቸው ። ዕድሜያቸው ወም 45 ዓመት ያህል ነው ። ጠጉራቸው ጥቅጥቅ ያለ ነው ። አልፎ አልፎ ነጫጭ ጠጉር ጣል ጣል አድርጉበታል ። ... ” ይልና አንድ ጊዜ ደጃች ውቤ ሞቱ ተብሎ ስለተነገረው ሁኔታ ሲገልጽ “... ውቤ ሞቱ የተባለ ጊዜ በቦታቸው ሰው እስኪ መረጥ ድረስ መሞታቸው ምስጢር ነው ተባለ ። በኋላ ግን ነገሩ ከወታደሮቻቸው ዘንድ በመድረሱ ውቤ ጨቋኝ ገዥ ነበሩና ወታደሩ ሁሉ በመሞታቸው ተደስቶ ይላላም ጀመር ። ግማሹም ወታደር የውቤን ወራሽ አንቀበልም እያለ በሐውዜን ምድር ከርከሩ ተግግረው ። ... ወታደሩ ሌላ ለመሾም በሚዘጋጅበት ጊዜ ለካስ ውቤ ሞቻ ለሁ ያሉት ሕዝቡን ለመሰሰል ኖሮ ሳይታሰብ በድንገት ከድንኳናቸው ውስጥ ተቀምጠው ታዩ ። እንዲያውም ከተለመደው የተሻለ ጤናማ ሆነው ተገኙ ። ወዲያውም በየገበያው አዋጅ እንዲነገር አዘዙ ። ... ” በማለት ጽፈዋል ።

የእንጣሎ ገበያ

ደጃች ውቤ አስደናቂም አስቂኝም ታሪክ ያላቸው ሰው ናቸው ። ፖርኪንሰን ስለደጃች ውቤ የሰማውንና ያየውን እንዳንድ ታሪክ ጽፏል ። እነኝንም ታሪኮች በቀጥታ ትርጉም ሳይሆን ባጫጭ ለአንባቢያን ለማቅረብ ፈለግሁ ።

ሁለት ልጆች የሾላ ፍሬ ለመብላት መንደራቸው ውስጥ ካ የሾላ ዛፍ ዘንድ ሔዱ ። እንዲሁ ዕድሜው አምስት ዓመት ሲሆን ትልቅዬው ደግሞ ስምንት ዓመቱ ነው ። ከሾላው ዛፍ ዘንድ እንደረሱ ትልቅዬው ልጅ ከዛፉ ላይ ወጥቶ ለራሱም የሾላውን ፍ እየበላ ከታች ለሚጠብቀው ጓደኛውም ፍሬ ይጥልበታል ። የበላሰ ፍሬዎችን እያየ እነኝያን ለመልቀም ትልቅዬው ልጅ በዛፉ ላይ ከፍ እያለ ወጣ ። ከአንድ ቦታ ሲደርስ አዳልጦት ከዛፉ ላይ አሽ ልቁሎ ወርዶ ከሥሩ ካለው ልጅ እናት ላይ ወደቀበት ። ያም ከሥ የነበረ የአምስት ዓመት ልጅ ወዲያው ሞተ ። ከዛፉ ላይ የወደቀ ግን ደህና ነበርና ጓደኛውን በያጋላብጠውም በያናግረው መልስ የማይሰጠው ሆነ ይህም የተረፈ ልጅ ደንግጦ ወደቤቱ እርጦ ሔደና ሁታውን ለእናቱ ተናገረ ።

የሁለቱ ልጆች ወላጆች ተካሰው ውቤ ዘንድ ተረቡ = በመሠረት ረሻው ልጅ ልጅን የገደለው እውቆ ሳይሆን በአጋጣሚ ሲጫወቱ ነውና የሚች ወገኖች የደም ዋጋ (ወጅ) ተቀበሉና ተለያዩ ቢባሉ የሚች እናት ልጅን እንደገደለ ይህም ልጅ ይገደልልኝ እንደ የደም ዋጋ አልቀበልም ብለው እምቢ አሉ = በዚያን ጊዜ የነበረው የወንጀለኛ መቅጫ ፍርድ “ገዳይ በገደለበት ሁኔታ ይገደል” የሚል ስለነበር ደጃች ውቤ ሲረዱ “... እንግዲያውስ የሚች ወንድም ሰላላ ገዳይ ከዛቱ ሥር ይቆምለትና ወንድምየው ከዛቱ ላይ ወጥቶ ተወርውሮ ከገዳይ ላይ ይውደቅበትና ይግደላው” ብለው ረደቡ = በዚህ ጊዜ የሚች እናት “የቀረኝ አንድ ልጅ ነው = ይህ ይገደል የተባለው ልጅ ከዛቱ ላይ ተወርውሮ በሚወርድበት ጊዜ ከመሬት ያረፈ እንደሆነ ይሞትብኛል = ወይም ይሰባበርብኛልና ይትርብኝ” ብለው ያለምንም ግድያ በሰላም ተለያዩ =

አንድ ቀን ደግሞ አንዲት አርጊት ከዳጃች ውቤ ደንኳን ፊት ለፊት ሆነው ሙሁ = ደጃች ውቤም አቅርቧት ብለው አዘዙ = አርጊቷ ከደጃች ውቤ ዘንድ እንደቀርቡ “ልጄ ሻንቅላ እገር ዘምቶ በነበረ ጊዜ አንድ የእርስዎ ወታደር የገዛ ጓደኛው የሆነ ገደሰው = ይህም የልጄ ገዳይ የእርስዎ ወታደር ሻንቅላ የገደለ አስመስሎ ገዳይ ጥሎ ሰለርከረ ተሸለመ = አሁን የልጄን ደም ይወጡልኝ =” ብለው አመለከቱ = ውቤም ያስመሰከሩ ለሉዋቸው = አርጊቷም ወሬውን የነገሩዋቸውን ከልጃቸው ጋር አብረው የዘመቱትን ወታደሮች አቅርበው ተመሰክረዋቸው =

ደጃች ውቤ የምስክርቱን ቃል አዳምጠው ከወረሰሱ በኋላ “ነገርዎ ያሳዝናል = የልጅዎን ደም ለመበቀል እርስዎ አርጅተዋል = ፍርዱ ደግሞ ገዳይ እንደገደለበት ይገደል ነው የሚለው = እርስዎ ሌላ ልጅ ወይም ዘመድ የለዎትም = እንደሰማሁትም ልጅዎ ከሞተ ወዲህ የሚረዳዎ ሰው እንኳን አላገኘም = የልጅዎን የደም ዋጋ (ወጅ) ይቀበሉ = 150 ብር አስከፍልዎታለሁና ይጠቅምዎታል = ይህም ገንዘብ አስከ ፊደሜ ልክዎ መጠርያ ይሆንዎታል =” አሏቸው = ሴትየሞም “መጥቀምስ ይጠቅመኛል = ልጄ ከመሞቱ በፊት በሕይወት እያለ ሲያበላኝ ኖረ = ከሞተ በኋላ ደግሞ ደሙን አልበላምና የልጄ ገዳይ ይገደልልኝ” ብለው አመለከቱ = ደጃች ውቤም “ነገርዎ ትከክል ነው = እርስዎ በዚህ እገር ዘመድ የለዎትም = ማን ይገደልልዎታል? እርስዎ መገደል ይች

ላሉ!” ብለው ጠየቁትው = ሴትየሞም “እኔ መገደል ባልችል እንደ ዘላብሔር የልጄን ደም የሚበቀልልኝ ይሰጠኛልና ይረደድልኝ” አሉ = ደሙት በቃ ተረረደላቸው = ሴትየሞም ከሠፈራቸው የሁለት ቀን መንገድ ተጉዘው የተቋጥሮ ዘመድ አምጥተው የልጃቸውን ገዳይ በባት ቦታ በጦር እያለወጉ አስቆሰለው በመሠረት በጥይት አስገደሉት =

አንድ ሰው 19 ዓመት ዕድሜ ያለውን አሸከሩን ጋሻውን አስይዞና አስከትሎት ወደ ጫካ ሔዱ = ሰውየው ጦር ጫካ ወሎ ለያውትም = በጦር ጫካ ባለመገደሉም ገዳይ ከሆኑት ጓደኞቹ ሁሉ ከብሩ ያነሰ ነው = ከአሸከሩ ጋር በጫካው ውስጥ ሲሔዱ ደንገት ዞር ብሎ በያዘው ጦር አሸከሩን ወጋው = አሸከሩም ቆሰሉ እንደ ወደቀ “ጌታዬ ከልጅነቴ ጀምሮ እስከ ሳሪ ድረስ በታግኝነት እገልግያለሁ = ሰባት ዓመት ሙሉ ሳገለገልዎትም አንድም ደሞዝ ተከፍሎኝ ለያውትም = እኔም አልጠየቅዎትም = ይሄን ያህል ዓመት በታግኝነት እገልግላለሁን ምን ባጠፋሁ ይገድሉኛል?” አለ = ጌታዬ ውም “ያልከው ሁሉ እውነት ነው = እንዳልከውም በታግኝነት እገልግለኸኛል = ሰባት ዓመት ግገልገልህንም ምን ጊዜም አልረባውም = አሁን ደግሞ በሞትህም ምናልባት ደግሞ ሰባት ሹመት እሾምብህ ይሆናል =” ብሎ አሸከሩን በጦር ደጋግሞ ወገቶት ጥሎት ሔደ =

ከሠረር ገብተው በጫካ ውስጥ ሸፍቶች እንዳጋጠሙት ከእነኞ ሸፍቶች ጋርም ቢከገኙ አሸከሩን እንደገደሉበት = እሱም ከሸፍቶቹ አንዱን እንደገደለና ሌሎች ግን ሸሽተው እንዳመለሙት አድርጎ ለጓደኞቹ እወራ = ጓደኞቹም ፈረ መሆኑን ያውቃሉና የነገራቸውን አናምንም ብለው “ይህን ያደረገህበትን በታወሰድና ላላየን” አሉት = እሱም “ቦታው ሩቅ ነው = ምናልባትም ደግሞ እነኝያ ሸሽተው የሄዱት ሸፍቶች የጓደኛቸውን ረሳ ለማግላት ሲሙ ደንገት የተነሣን እንደሆነ ጦርነት ይነባል” ብሎ አልሔደም አለ = ሌሎች ሲተሩ የሚች አሸከር ጓደኞች የሆኑ ጥቂት ሰዎች የእግር ፈላግ እየተከተሉ ከጫካው ውስጥ ገብተው የሚችን ጓደኛቸውን ረሳ ይረዳት ጀመር = ተለያይተው በጫካው ውስጥ ሲረዳት እንደኛው የሚያቃስት ድምጽ ሰማ = ቢሔድ ጓደኛቸው አልሞተ ኖሮ ሲያቃስት አገኘው = ሌሎች ረሳጊ ጓደኞቹን ጠርቶ ያን የቀላለል ጓደኛቸውን ተሸክመው ከደጃች ውቤ ዘንድ ሔፉ = ደጃች ውቤም ገዳይ ፈጽሞ እንዳይወራና ግንም እንዳይ

ሰግ አለጠንቅቀው ቁሰለኛው በሚገባ ታክሞና ተመግቦ እንዲደን ለዘዙ = ከጥቂት ጊዜ በኋላ ልጁ ቁሰሎቹን ዳን =

ደጃች ውቤ ታላቅ ግብር አለደግለው ለጀግኖች የሚሰጡ ሽልማቶች አዘጋጅተው ወታደር ሁሉ ለግብር ተጠራ = ጀብዱ የሠራ ወታደር ሁሉ ከውቤ ፊት እየቀረበ እየጮረና ግዳዩን እያሰ መሰከረ ይሸለም ጀመር = ያም አሽከሩን ያቆሰለ ሰው ከደጃች ውቤ ፊት ቀርቦ ታሪኩን እየዘረዘረ እንዴት እንደገደለና እነሱም አሽከሩን እንደገደሉበት ዘርዘሮ ተናግሮ ጭከረና ሲያበቃ እጅ ነላ = ደጃች ውቤ ያንን ከቁሰሉ የዳን ልጅ አጠገባቸው ካለ መጋ ረጃ ኋላ ደብቀው ከመጋረጃው ውጭ ሽልማቶችን አስቀምጠው ከዚያ እያነሱ ነበር የሚሸልሙት = ሽልማቱም ከእነሰተኛ ጩቤ እስከ ጉራዴ ድረስ ነበር = ያ ሰው ጭከሮ እንዳበቃ ውቤ ለሰጠታ የተቀመጠ ዕቃ የሚያነሱ መሰለው እጃቸውን ዘረጉ = ሰው-ቆውም ደሰ ብሎት ጓደኞቹን ሁሉ እየተዘዘረ በኩራት ተመለከተ = የሰው የውን መገለጫም ያዩት ውቤም “ ወዳጄ ሆይ ጢጋ በል አት ፍራ = እንዳንተ ያለ ጀግና እወዳለሁ = መሸለም የምወደውም ለጀ ግና አሽከር ነው = አይዘህ ጢጋ በል ” ሲሉት በውጭ ተጠጋቸ ውና ቆመ =

ሰውየው ተጠግቶ እንደቆመ ደጃዝማች ውቤ አጠገባቸው ያለውን መጋረጃ ድንገት ገለጡት = ሰውየው ገድየዋለሁ ያለውን ልጅ ከዚያ ቆሞ ሲያየው ደንገጠ = ለመሸሽም ሞከረ = ግን ብርክ ይዞት ወደኋላው በጀርባው ተንጋሎ ወደቀ = የውቤም አሽከሮች ፈጥነው እዚያው እወደቀበት እጅና እግሩን አሰሩት = ውቤ ግን ምንም ፈገግታ ሳያሳዩ ኮስተር ብለው ይመለከቱታል = ከጥቂት ጊዜ በኋላ “ ወዳጄ እንተን ለመሰለ ጀግና የምሸልመው በቂ ሽልማት የለኝም = ያ ገድየዋለሁ ብለህ የጣልከው ሚች ልጅ እሱ የሚሰጥ ህን ተቀበል ” ብለው ወደ ልጁ ዞር አሉና “ እንተ ደሃ ለደጉ ጌታህ የምትሰጠውን ሽልማት ሰጠው ” አሉት = ልጁም እጅ ነሰቶ አጠገቡ የተቀመጠለትን ጦር እነላ = በጀርባው ወደተኛው ጌታው ሔዶ ጦሩን በሁለት እጁ ይዞ ከጌታው ሆድ ላይ ሰካው = ከዚያም ባለው ኃይል ሁሉ ጦሩን ቁልቁል ይገፋው ጀመር = እንደገና እየነቀለም ከሌላ ቦታ እየተከለ ሲያቆሰለው ሳለ ልጁ እዞ ረውና ወደቀ = በደጃች ውቤ ትእዛዝ አሽከሮች ያን ሰው እንገቱን በሰይፍ ብለው ገደሉት =

• እንደ የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ የሆነ ነጋዴ እንዲት የደሰ ደሰ ያላትን የአሥራ በድስት ዓመት ልጅ በግርድና ቀጠራት = በግርድና ሲቀጥራት እሱ በሚሔድበት ሁሉ አብራው እንድት ሔድ ነው = በተለይ ለንግድ ሥራ ብዙ ጊዜ ወደ ጠረፍ ወደ ምዕቀ ስለሚሔድ ልጅቱ እንድትከተለው አስቦ ነው = በዚህ ምክንያት ደሞዝሞም በአገር ደንብ ሳይሆን ከፍ ያለ ነበር = በዚህ ሁኔታ ከተ ቀጠረች በኋላ አንድ ሁለት ጊዜ ከየቅርቡ ቦታ እየሔዱ ተመ ለሱ = ልጅቷ ውብ በመሆን ብትሸጥ ደህና ዋጋ እንደምታወጣ ለት ሰላወቀ በመጨረሻው ወደ ምዕቀ አብረው ተጓዙ = ከጠረፍ እንደ ደረሱም ነጋዴው ልጅቷን በደህና ዋጋ ሸጦ እሱ ወደ ሌላ የኢትዮጵያ ክፍል ተሰወሮ ገባ =

የልጅቷ ዘመዶች ነጋዴው መመለሱንና ልጅቷ ግን አብራው እንደሌለች ጭምጭምታ ወሬ ሰሙ = ቢጠብቁም ልጅቷ ልትመጣ ስላልቻለች ወደ ደጃች ውቤ ዘንድ ሔደው አመለከቱ = ደጃች ውቤም የነጋዴውን የቅርብ ጓደኞችና የእስልምና ሃይማኖት መሪ የሆኑትን ሰዎች አስጠርተው ልጅቷን ካለችበት አምጥተው ለዘመ ዶችዋ እንዲሰጡ አዘዙዋቸው = እነሱም “ ልጅቷ የተሸጠችው ከጠረፍ ስለሆነ እንዴት ማግኘት ይቻላል ! ጊዜውም ስለቆየ ባሁኑ ጊዜ ካንዱ ወደ አንዱ እየተሸጠች ምናልባትም አረብ አገር ወይም ግብፅ ገብታ ሊሆን ይችላል = እንዴት እናገኛታለን ? ” ብለው አመ ለከቱ = ደጃች ውቤም “ ይቻላል አይቻልም የሚለው እነጋገር ለኔ ምኔም አይደለም = ልጅቷን ግን ማምጣት አለባችሁ ” ብለው ቁርጥ ቃል ተናገሩ = ቀኑንም ቆርጠው ባንድ ወር ጊዜ ውስጥ እንዲያመጡዋት ወሰኑላቸው = ለመያዣም “ ልጅቷ ባትመጣ ግን ከሃይማኖት መሪዎቻችሁ ሁለት ይገደላሉ ” ብለው አስጠንቅቀው ሰዎቹን ያዙ = የውቤ ቃል እንደማይታጠፍ ያውቃሉና እነኞ ሰዎች ተሉ ብለው የገንዘብ መዋጮ አሰባስበው በየአቅጣጫው ልጅቷን ለመፈለግ ተሰማሩ = ላውዲ አረቢያ ውስጥ ጀዳ መድረ ሰዋ ተሰማ = ከዚያም የሚከፈለውን ክፍለውና ከሰረው ልጅቷን በማምጣት የሃይማኖት መሪዎቻቸውን ከመገደል አዳኔ =

ደጃች ውቤን የጉን ውጋት ሆኖ ቀስሮ ይዟቸው የነበረ የዲ— የሚባል ሰው ነበር = የዲ በደጃች ውቤ ላይ አምፀው የነበሩት የደጃች ካህንይ አሽከር ነው = ደጃች ውቤ ጠላታቸውን ደጃች ካህንይ ይዘው አሠሩዋቸው = የጌታውን መታሰር ያየው የዲ ከፍ ቶት ሸፈተ = የዲ ከድርውም ቢሆን ጋሻው በብርና በወርቅ ያጌጠ

ቢተዋው (ጨቢው) ከብር የተሠራ ፣ በራሱ ላይ የሚያደርገው የአንበሳ ጉረርም እንደዚህ ያጌጠ ነበር ። የፈረሱ ዕቃ ውበት እንኳ ከጌታው የሚወጣል ነበር ። ስለየዲ የዘመኑ የትግራይ ሰዎች ሲያውሩ “ ጠላቱን በሚያጠቃበት ጊዜ ሰው መሆኑ ተርቶ እንደ ፀሐይ በጠላቶቹ ሁሉ ላይ ይወድቃል ” ይሉታል ።

የዲ— በጌታው መታሰር ምክንያት በውቤ ሠፈር አደጋ እየ ፈጠረ አሰቸገረ ። የደጃች ውቤ ሰዎችም በየዲ ምክንያት የከብት መና ሣር ለማወደም ሆነ ውሃ ለመቅዳት ተቸገረ ። ሲመሽ በሠ ፈር አጠገብ አድፍጦ ይተኛል ። ከሠፈር አንድ ሰው ብቅ ሲል ይይዝና ያለ ምሕረት አርዶ ይጠቀሳል ። ልጅ ፣ ሴት ፣ ሽግግሌ አርጊት ግንንም እይመርጥም ። እንዳንድ ጊዜ ደግሞ መኳንንቱ ጉግሰ እስ ቲጫውቱ ይጠብቅና የጉግሰ ጨዋታ በሚጀመርበት ጊዜ እየጋለበ ከመሀከላቸው ገብቶ ሁለት ሦስት ሰዎች ይገድልና ወደ ተራራው ወጥቶ ከምሽጉ ይገባል ። እንዳንድም ደግሞ መነኩሴ መሰሉ ወደ ሠፈር ይመጣል ። ከመኳንንቱ ደጅ ይቆምና እራቱን እንዲያበሉት ከለመነ በኋላ ከውጭው በር ሰብሰብ ብሎ ይተኛል ። እኩሉ ለሊት ላይ ይነሳና የተጉትን ወታደሮችና ባለቤቱን ገድሎ በፈረሰ ሆኖ አሸ ባሪ ጨሽት እየራሽ ያመልጣል ።

እንዲህ ግይነቱን ተግባር ለጥቂት ግመታት ሲያከናውን ቆይቶ ተያዘ ። ወዳጅ ዘመዱን ፣ እናት አባቱ የተገደለበት ሁሉ ተሰ ብስቦ እንዲገደላቸው ከደጃች ውቤ ዘንድ አየቀረቡ ይጨሁ ጀመር ። ውቤ ግን ጀግና ሰው ይወዳ ነበርና “ እንዲህ ግይነቱ ጀግና አይገደልም ” ብለው በነፃ ለቀቁት ። የሚገዛውም አገር ሰጥ ተው ሾሙት ። የዲ አንድ ቀን ከሰዎች ጋር ቆሞ ሲያወራ አንድ አባቱን የገደለበት ልጅ ከንድ ወታደር የጉረሰ ጠመንጃ ተቀብሎ ተኩሶ ገደለው ። የደፋሩ ጀግና መጨረሻው ሆነ ። የትግራይ ሰዎችም ለጀግናች አቀባበር በሚደረግ የክብር ሥርዓት እያለቀሱ ቀበሩት ። ይህን የየዲን ታሪክ የጻፈው ጥላውዲን ነው ።

ከጥላውዲን መጽሐፍ ሌላም ነገር አለ ። አቶ ወርካ የሚባል አርመናዊ አድዋ ከተማ ይኖር ነበር ። የአድዋ ጅብ ብዙ ስለሆነ ወርካ ጅብ መገደል ይወጣል ። አንድ ቀን አንድ አህያ ሞተ ከገበ ያው ላይ ወደቀ ። ግታም ያን አህያ ለመብላት የሚመጣ ጅብ ለመገደል አቶ ወርካ ሲጠባበቅ ነገር አየና ጥይት ተኩሶ ። ጅብ መሰሉት የተኮሰው ጥይትም ያ ነገር ለው ኖር ገደለው ። አቶ

ወርካ ሰው መገደልን ሲያውቅ ከቤተ ክርስቲያን ገብቶ ተደበቀ ። ሕዝቡም አቶ ወርካን በግጣቱ ትልቁን ልጁን ይዞ በሰንሰለት አሠረው ። የልጁን መታሰር የሰማው አቶ ወርካ ከተደበቀበት ጭቶ ክርክር ቀጠሉ ።

በደጃች ውቤ ችሎት ላይ ወርካ “ ... ሳላውት በሰህተት ጅብ መሰሉኝ በተኮሰኩት ጥይት ነውና የገደልኩት ምህረት ይደ ረገልኝ. . . . ” አለ ። ፈራጅ ሁሉ ሰው ከገደል ይገደላል እያለ ፈረደ ። ደጃች ውቤ ኖርዱን እንዲያወድቁ የመጨረሻው ተራ ሲደር ላቸው “ ሰውና የሞተ አህያ በሌሊት ምንም ግንኙነት የለ ውም ። ቡዳ ከሆነ ግን ያን ግንብ አህያ ለመብላት ስለሚሔድ ግንኙነት አላቸው ። ስለዚህ እሱ ተኩሶ መገደሉ ጥሩ አደርገል ” ብለው ፈረዱ ። የሚች ዘመዶች ይህን ሲለሙ ደንግጠው ከውርካ ጋር ታርቀው 40 ብር ብቻ የደም ሞጋ ተቀበሉ ። የደም ሞጋ ደንቡ እስከ 250 ብር ነበር ።

ደጃች ውቤ ጥሩ ጥሩ ጦር ወርዋሪ አሸክሮች ነበሩዋቸው ። ከአምሳ ሚትር ርቀት በጦር አላግ የሚውጉ ነበሩ ። ጠራቸውንም በረጃጅም ዛፍ እናት ላይ ወርውረው ግላሰፍ ይችሉ ነበር ። በተ ለይ ንቡረዕድ ወልደ ሥላሴና ሊቀመንበሪ ደስታ በአክሱም ረጅሙ ሐውልት እናት ላይ ጦር ወርውረው ግላሰፍ የሚችሉ ሰዎች ነበሩ ።

ደጃች ውቤ የአጤ ቴምድርስ አግች ቢሆኑም መቅደላ ላይ ታሰረው ቆይተው ሞተ ። ከዚያን አስቀድሞ ግንም ዘመድ የሞተ በት ሰው እንዳያለቅስ በአዋጅ ተከልክሎ ስለነበር ደጃች ውቤ ሞተው ልጃቸው የቴምድርስ ሚስት እቲጊ ጥሩወርቅ ከተረዱ በኋላ ለቅሶ በአዋጅ ተፈቀደ ። ሕዝቡም ለደጃች ውቤ በግለመሰል አስቀድሞ ለሞቱበት ለየዘመዱ አለቀሰ ። እንዲት አልቃሽም ።

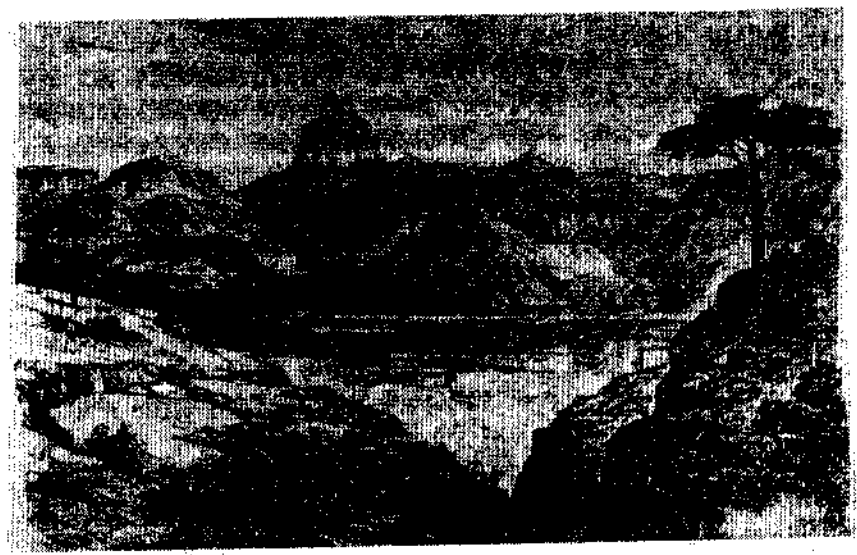
“ የጌታ ደጃዝግች ሁልጊዜ ደንገት ሃሪ እንኳ ለድሃው እንባ አተረፉለት ” ብላ አንጉራጉረች ። ደጃች ውቤ አገራቸውን ኢትዮጵያን የሚወዱ ታላቅ ሰው ነበሩ ። አንድ ጊዜ ለዲ—አባዲ ሲያሟውቱት “ አናንት ፈረን ጆች የአገሪን አፈር እንዳትነግዱበት ዮጠንቀቁ ። እንግሊዞችና አናንተ(ፈረንሳዮች) የመሬታችንን አፈር ትቆፍራላችሁ ። ጤናግ አየራችንን ያለፈቃዳችን ትጠቀሙበታላችሁ ። እንደ እወጥታችንን ሲቀነግጥብ ሌላው ደንጋያችንን ይለበስባል ። ምን እንደ ሞትፈ ልጉ አላውቅም ። ያን የምትፈልጉትም ነገር ከአገሪ ውበጥ እንደ ታገኙ አልፈቅድም ” ብለውታል ።

ገ ግ ሥ

ደጃዝማች ካሣ ደጃች ውቤን ድል ካደረጉ በኋላ በዚያው በየካቲት ወር 1845 ዓ.ም. አጤ ቴዎድሮስ ተብለው በደረሰጌ ግር ያም ቤተክርስቲያን በጳጳሱ በአቡነ ሰላማ እጅ ነገሱ = ቴዎድሮስ የነገሱበትን ዘመን ደብተራ ዘነበና አባቃ ወልደ ማርያም በጻፉት ታሪክ በ1847 ዓ.ም. ነው ይላሉ = አባቃ ተክለ ኢየሱስ ግን በ1845 ነው ብለው ዕረዋል = በእነዚህ መጻሕፍት የሁለት ዓመት ልዩነት አለ = እንደነደብተራ ዘነበና አባቃ ወልደማርያም ዘመን አገላለፅ ከሆነ ቴዎድሮስ የነገሱት 13 ዓመት መሆኑ ነው = አባቃ ታዩ አጤ ቴዎድሮስ 15 ዓመት ነገሱ ስለሚሉ የነገሱበት ዘመን ከአባቃ ተክለ ኢየሱስ ትረካ ጋር ይጋጠማል = አቶ መንግሥቱ ለማ የአባታቸውን የአባቃ ለማን ትረካ በጻፉበት መፅሐፈ ትዝታ ውስጥ ቴዎድሮስ በ1845 ዓ.ም. ነግሰው በ1860 ዓ.ም. ሞቱ ይላሉ = ባላንባራሽ ማህተመ ሥላሴም በዝክረ ነገር መፅሀፋቸው በ1845 ዓ.ም. ነገሱ ይላሉ = ስለዚህ እኔም አብዛኛዎቹ በተናገሩት በ1845 ዓ.ም. ነገሱ ብያለሁ =

ደጃዝማች ካሣ ስማቸውን ለውጠው አጤ ቴዎድሮስ ተብለው ከነገሱ በኋላ የዘመን መሣፍንት ፍጻሜ ሆነ = ስማቸውን ቴዎድሮስ ተብለው የነገሱበትም ምክንያት “ ቴዎድሮስ የሚባል ንጉስ ሲነግስ ኢትዮጵያን አሰክባሕር ያሰፋታል፣ ፍርድና አስተዳደርንም ያሰተካከላል ” የሚባል ትንቢት ስለነበረ ሕዝቡ “ይህ ትንቢት የርስዎ ነው” አያሉ ስላሞካሏቸው ስሜን ቴዎድሮስ በሉ ብለው አወጁ =

አጤ ቴዎድሮስ እንደነገሱ ደጃች አርአያን ስትግራ ሾመው ወደ አምባ ሜራ ተመለሱ = ከዚህ በኋላ ደግሞ ሸዋን ለማሰገበር ይዘጋጁ ጀመር = ዝግጅታቸውን አጠናቀው ወደሸዋ ጉዞ ጀመሩ = ገራገራ ከተባለ ቦታ ሠፈር አደርገው ሳስ ትግራዎች የዓመት ግብ ራቸውን ለመገበር መጡ = እንደመጡም በትግራይ ገዥ በደጃች

የደቡብ ትግራይ ዕይታ

አርአያ ላይ ከላሽ ተነስቶ ወንጀላቸው = አጤ ቴዎድሮስም ደጃች አርአያን ሽረው ስምትካቸው ደጃች ካሣን ሾሙ =

ቴዎድሮስ ወደሸዋ ለመዝመት በተነሱ ጊዜ የሸዋው ንጉስ ኃይለመለኮትና የወሎዋ ባላባት ወይዘሮ ወርቂት የጦርነት ውል ተዋዋሉ = ውሉም ቴዎድሮስ በጉጃም በኩል አቋርጠው ወደ ሸዋ ሲመጡ ኃይለ መለኮት ፊት ለፊት ሲገጥሙ ወርቂት ደግሞ ሠራዊቷን ይዛ በጉን በኩል ልትወጋቸው ነበር = ወርቂት ከጨጨሆ አስከ ሸዋ ድንበር ትገዛ ነበር = ይህን ምክር ቴዎድሮስ ሲሰሙ ነገሩ እንደማያዋጣቸው አውቀው የጦር መላቸውን ለወጡ = ሁሉ ቱን ባንድ ጊዜ ከመግጠም ተራ በተራ መግጠሙ እንደሚሻል አውቀው የሸዋ ዘመቻውን ትተው ወደ ወሎ ለመዝመት ይገሰግሱ ጀመር =

ደላንታ ሲደርሱ ሠራዊታቸው ተርቦ ነበርና “ እህል ዘርፈህ ብላ = ልብስና ከብት አትገኝ ” ብለው አወጁ = ቴዎድሮስ ይህን አዋጅ ቢያውጁም ሠራዊታቸው ግን አዋጃቸውን ጥሶ ከብት እየዘ ረፈ አደረደ ይበላ ጀመር = ቴዎድሮስም በወታደሩ ተግባር በጣም ተቆጥተው “ የድሃውን ገንዘብ እንዳረድኸው ባንተም እግዚአብ

ሐር አለባህ" ብለው ደላንታን ለቀው ወደ በሽሉ ተጓዙ = ከበ
ሽሉ ወንዝ ሲደርሱ ወታደር ሳይታዘዝ ተከፍሎ ወደዘረፋ ሐደ =
በዚያም ያሉ እርዎዎች በርትተው በመዋጋት ብዙ ወታደር ገደሉ =
ብዙ ጠመንጃም ግሪኩ = ለምርት ሐደ ከነበረው የተረፈው ወታ
ደራቸው እየሸሸ ሲመጣ ቴዎድሮስ ሁሉንም አስይዘው አንዳንድ
እጁንና አንዳንድ እግሩን እያስቆረጡ ጣሉት = ከዚህ በኋላ በወታ
ደራቸው መሀል ስን ሥርዓት ሰፈነ =

በሐምሌ ወር ቴዎድሮስ ቆቃ ከተባለ ቦታ ሠፍረው ሳለ የሸ
ዋው ንጉሥ ኃይለመለኮት በውላቸው መሠረት ወይዘሮ ወርቂት
ንና አሊ አደራን ለመርዳት መምጣታቸውን ለሙ = በዚህ ጊዜ
ከቆቃ ተነስተው ወደ አያታ መጥተው አዋ ሚዳ ከተባለው ሥፍራ
ሠፈሩ = የቴዎድሮስን መጠጋት የሰሙት ኃይለመለኮትና የእርዎቹ
ባላባቶች ባንድነት ተሰብስበው "ይህን ሰው አንችለውምና እንበታ
ተን ብለው መክሩ = በዚህ ምክር ተስግምተው ኃይለመለኮት ወደ
ሸዋ ተመለሱ = ሲመለሱም በከረምቱ ምክንያት ብዙ ከብትና ሰው
አለቀባቸው = አሊ አደራም ለጋጉራ ገዙ = ቴዎድሮስ የአሊ አደራን
ወደ ለጋጉራ መሐድ እንደሰሙ እጁን ለመያዝ ገስገሱ = እንደደረ
ሱም ነሐሴ 5 ቀን ወጊያ ገጥመው አሊ አደራ በጀግንነት በመዋ
ጋቱ ከቴዎድሮስ ሠራዊት ብዙ ሰዎች አለቁ = ቴዎድሮስም ፈረሰ
ቸው ላይ ሆነው ከጠሩ መሀል ገብተው ሲያዋጉ ወጊያው ጠንቀ
ባቸው ከሰልፉ መሀል በከፍተኛ ችግር ሊወጡ ችሉ = ከብዙ አል
ቂት በኋላ ቴዎድሮስ ድል አድርገው አሊ አደራ በእርትና በሰላም
ገባቸው = ቴዎድሮስም አሊ አደራን በአባቱ አገር ላይ ሾሙት =

የአሊ አደራን ጉዳይ ካጠናቀቁ በኋላ እንደ አሊ አደራ ጉል
በት የሚሰጣውንና የሚያስቸገረውን ሰዲት ዳንቃ የሚባለውን
ሰግሰግበር ቆርቆራ ወደ ተባለ አገር ሐዱ = ሰዲት ዳንቃም ጦር
ነት ገጥሞ አሰቃቂ የሆነ ወጊያ ተዋጋቸው = ከቴዎድሮስ ሠራዊ
ትም ብዙ ሰው አልቆ ብዙ መሣሪያም ተግረከ = ነገሩ እንደጠና
አይተው የተረፈ ሠራዊታቸውን ይዘው ቴዎድሮስ ተመለሱ = ከሁ
ለት ዓመት በኋላ ግን አሊ አደራ አዘንገቶ ሰዲት ዳንቃን ይዞ ለቴ
ዎድሮስ ሰጣቸው = እሳቸውም ግሼን ላይ አስረውት ሳለ ታዋዋት =

ከሰዲት ዳንቃ ወጊያ በኋላ ቴዎድሮስ ወደ ጊምባ ዘመቱ = ጊምባ
ሲደርሱም የሰባት ቤት እርዎዎች ዙርያቸውን ከበው መሐጃም ሆነ
መመለሻ በግሳጣት አወኳቸው = ጳጉሜ እንደገባም ጥኑ ወጊያ

ገጠሞቻቸው ሠራዊታቸውም በርትተ እየተዋጋ ምርኮ ግምጣት
ጀመረ = ቴዎድሮስም ከመጀመሪያው የመጡትን 47 የጊምባ ምርኮ
ኞችን አስቀርበው ሁለት ሁለት እጆቻቸውን እያስቆረጡ በገመድ
ካንገታቸው ላይ እያሰሩ ወደዘመዶቻቸው ሐዱ ብለው ለቀቁዋ
ቸው = ከዚህ በኋላ ይህን ያየ ወሎዬ በሙሉ ሸሸቱ መንገዱን ከፈተ
ላቸው = የወሎዎችን እጅ መቆረጥ ያየ ቀልደኛም "እራተንስ ጊሰቱ
ታጉርለው ፣ እረ ቂጡን በምን ያብሰው (ይጥረገው)" ብሎ ተናገረ =

በሰላምም ሆነ በትግት ወሎ ከገበረ በኋላ ወደ ሸዋ ተጓዙ
የቴዎድሮስን ወደ ሸዋ መምጣት ንጉሥ ኃይለመለኮት እንደሰሙ
እሳቸውም ለጦርነት ተዘጋጁ = ቴዎድሮስ ከሸዋ ድንበር ገሼ ሲገቡ
የመንዝ ገዥ አቶ ሀብተ ግርያም ጥር 7 ቀን 1847 ዓ.ም. ከግ
ድሙ ገዥ ከአቶ ሰሙ ንጉሥ ጋር ሆነው ወጊያ ገጠሞቻቸው =
በጦርነቱም ሙሉ ቀን ሲዋጉ ውስጥ በሁለቱም በኩል መሸናገፍ
ሳይኖር ወጊያውን ምሽት ዓላገለው = በግግስቱ ወጊያው ቀጥሎ
የቴዎድሮስ ኃይል በመበርታቱ አቶ ሀብተ ግርያም ተግርክው ሲያዙ
አቶ ሰሙ ንጉሥ ግን አመለሙ = በዚያ ታላቅ ወጊያ የአቶ ሀብተ ግር
ያም ድል መሆን በሸዋ ድንጋጤን ፈጠረ =

ንጉሥ ኃይለ መለኮት ከወሎ ሲመለሱ ሕመም አድርባቸው
ነበርና በሕመም ላይ እንዳሉ መኳንንታቸውን ሰብሰበው ምክር
ጀመሩ = በዚህም ምክር ላይ የይፍራታው ገዥ አቶ ቤድሎ ከመዋ
ጋት ይልቅ እጃችንን ብንሰጥ ይሻላል የሚል ሐሳብ አቀረቡ =
በመረሐቤቱው ገዥ በአቶ ሰይፍ ሣህስ ሥላሴ የጊመሩት መኳን
ንት ግን ሳንዋጋ እጃችንን መስጠት የለብንምና መዋጋት አለብን
አንዋጋ አሉ =

እስተርን እንደገፈው በዚህ ጊዜ ሸዋ የነበረው የተዘጋጀ ጦር
50.000 ወታደር ይሆን ነበር = ጥላውዲን ደግሞ የአጼ ቴዎድሮስን
ሁኔታ በመገለፅ ለአርሳ ከላረገደን በገፈው ደብዳቤ የቴዎድሮስ ጦር
50 እስከ 60 ሺ ወታደር እንደነበርና ከጉንደር ጀምሮ በየመንገዱ
ያለተው ወታደራቸው ሊቀነስ አሁን ሸዋ የገባው 40000 ወታደር
ቢሆን ነው ይልና ወታደራቸው ግን የተሻለ መሣሪያ ያለውና ስን
ሥርዓት አከባሪ መሆኑን ይገልጻል = በተለይም ከሸናትነታቸው
ጊዜ ጀምሮ ቴዎድሮስን ያገለገሉ የነበሩት አንድ ሺህ ያህል ወታ
ደራቸው ጥሩ ተዋጊዎች እንደነበሩም ይናገራል =

እንደተባለው ሁሉ በመሣርያ በኩል የቴዎድሮስ ኃይል ተወ

ዳዳሪ የሌለው ነው ። ጥንት ራሳቸው በነበራቸው ላይ ከደጃች ውቤ የማረኩት ሰባት ሺ ጠመንጃና ሁለት መድሮች ተጨምረው ላቸዋል። በዚህም ባላቸው ኃይል ቴዎድሮስ መንዝን ፣ ግድምንና ይፍራታን አስገብረው ጉዞአቸውን ወደፊት ቀጠሉ ። የይፍራታው ገዥ አቶ በድሉም ከኃይለመለኮት ከድተው ለቴዎድሮስ ገቡ ። አላቸውም ቴዎድሮስን መንገድ በመምራት ጌታቸውን ኃይለመለኮትን ለመውጋት መጡ ።

ቴዎድሮስ ጅብ ዋሻ ከተባለ ቦታ ሲደርሱ እንኮበር ያለውን የኃይለመለኮትን ቤተ መንግሥት የሚጠብቁ ሰዎች “ በጌታችን ቦታ ጠላት አይገባበትም ። ጠጁንም ጠላት አይጠጣውም ” ብለው ጥቅምት 16 ቀን እርብ ዕለት የእንኮበርን ቤተ መንግሥት አቃጠሉት ። ንጉሥ ኃይለ መለኮትም ሕመማቸው እየጠናባቸው ስለሔደ ለጦርነት ከተሰለፉበት ቦታ ጥቅምት 30 ቀን 1848 ዓ.ም. ሞተው በማግስቱ ሕዳር 1 ቀን ደብረ በግዕ ተቀበሩ ። ንጉሥ ኃይለ መለኮት እንደሞቱም የሸዋውን ጦር የኃይለ መለኮት ወንድሞች አቶ ዳርጌና አቶ አንዳርጋቸው (በኋላ ሁለቱም ራስ የተባሉት) ይመሩ ጀመር ። እነኚህም የጦር መሪዎች የኃይለ መለኮትን ልጅ ሕፃኑን የአስራ አንድ ዓመቱን ምኒልክን ቡልጋው ሰጥ ደብቀው ለመቀጋት ሲያስቡ የቴዎድሮስ ጦር ደረሰባቸው ። ከዚያም ምኒልክን ይዘው ወደምንጃር ሸ ሹ ።

አጤ ቴዎድሮስ ጓዛቸውን ቁንዲ ላይ ትተው አላቸው ጦራቸውን ይዘው ወደ ጠምቂ መጡ ። በዚያም በሰፈሩ ጊዜ የአገሬው ብዙ ነፍጠኛ ገባላቸው ። ከዚያን ተገዘው መገዘዝ ሲደርሱ ራስ እንግዳን ፣ ቤተወደድ ብሩንና ቤተወደድ ውቤን ባንድነት አድርገው ምኒልክን እንዲይዙ ላኩባቸው ። እነኚህም የተላኩት መኳንንት በረከት ከሚባለው ሥፍራ ምኒልክን ከሚያሸሽው ሠራዊት ጋር ተገናኝተው ውጊያ ገጠሙ ። ከሁለቱም ወገን ጥቂት ሰው ካለቀ በኋላ አቶ ናደው (በኋላ ራስ) አቶ ዳርጌ እና አቶ ሀብቱ ልጅ ምኒልክን ይዘው በፈረስ አመለጡ ። በኋላ ግን ከሚያባርራቸው ከቴዎድሮስ ኃይለ ለማምለጥ ያለመቻላቸውን ባወቁ ጊዜ “ እንግባ በከንቱ አንከራተት ” ብለው መከሩና ምኒልክን ይዘው ከአጤ ቴዎድሮስ ታርቀው ገቡ ። ቴዎድሮስ የሸዋን አስተዳደር አደላድሎ ለው ከሸሙት በኋላ ተደላ ጓሉን ለመያዝ ወደ ጉጃም ዘመቱ ።

ቴዎድሮስ አባይን መሸገራቸውን ተደላ ጓሉ እንደሰሙ ጅብላ ገብተው መሸጉ ። አጤ ቴዎድሮስም መንቆረር ላይ ሠፍረው ጅብላ የሚሰበርበትን ብልሃት ይፈልጉ ጀመር ። የጅብላ ምሽግ ጠንካራ በመሆኑ ለቴዎድሮስ ጦር አስቸገረ ። ይህን ችግር የተመለከቱት ቴዎድሮስ ጅብላን ትተው አራት መንኮራከር ላይ ሔደው ሠፈሩ ። አገሩንም እንዲዘረፍ አዘዙ ። በዚህ ጊዜ የተደላ ጓሉ ምርጥ የጦር መሪ የነበሩት ፊታውራሪ ቸኩል በዳር ነበሩና የቴዎድሮስ ወታደር ለጋበዲስ ከተባለ ቦታ ይዞአቸው ለቴዎድሮስ አቀረባቸው ። ቴዎድሮስም ፊታውራሪ ቸኩልን ከወንድ ልጃቸው ጋር ባሰ ገበያ ላይ ሰቀሉባቸው ። ያንጊዜም አልቃሽ ብልታቸውን ያየች አስመስላ

“ ፊታውራሪ ቸኩል ሸማው አልቆበት ፤
እንደተንጠሰጠሰ ግንዱን አየሁት ።
አለች ። የፊታውራሪ ቸኩል ሚስትም ባላቸውና ልጃቸው ባንድ ነት ስለተሰቀሉባቸው

አባትና ልጅ ተጣልተው በገመድ ፤
እኔ ልቅደም አለ ወይ እንዳሻ መልመድ ።
ምን ብትደነግጥ ግንዱ ሲበጃጅ ፤
ምን ብትደነግጥ ቀንበሩ ሲበጅ
እናቴ ሔድሁልሽ አይልምወይ ልጅ “ ብለው አለቀሱ ።

አጤ ቴዎድሮስ በዳር የሸፈተውን ሁሉ እያሰያዙ ብዙ ሰዎችን ሰቀሉ ። ከነዚህም መሀል የታወቁት መሪዎች ወንዴ ገብረ ወልድና የጉጃም አልቃሽም የመሳሰሉ መስቀል አስመስላ

“ ወይ አልተባረከ ይሄ ሁሉ ሰው
ንጉሥ መስቀልዎን ቢተውት ምንው ። ” አለች ። ከነዚህ ከተሰቀሉት ሰዎች ሌላ የደጃዝማች ተደላ ጓሉ ቁባት የነበሩት ወይዘሮ ጣይቱ ኤልያስ ተይዘው በእባት አቃጥለው ገደሉባቸው ። የጣይቱ ኤልያስ መቃጠል ያየች አልቃሽም
“ እንኳን የሰገራ የሰንበት ልትደርስ ፤
ነዳጥራ ቀረች ጣይቱ ኤልያስ ” ብላ ገጠመች ። የሰገራ ፣ የሰንበት እና ነዳጥራ የአገር ስም ነው ። በአገር ስሙ አስመስላ ነደደች ለማለት ነው ።

አጤ ቴዎድሮስ በጉጃም ላይ ይህን የመሰለ ጥፋት ቢያደርሱም ሙሉ በሙሉ በጭካኔ ተግባሩ ብቻ ያተኮሩ አልነበሩም ። አንድ መነኩሴ ከሸፍቶች ጋር ተባብሮ ነበር ተብሎ ተማርኮ ከቴ

ዎድሮስ ፊት ቀረበ = ቴዎድሮስም የተናደዱበት ጊዜ ነበርና ያን መነኩሴ እንዳዩ "በል በልልኝ" ብለው አዘዙ = መነኩሴው የታዘዘበትን ትእዛዝ ሲሰማ "ጃንሆይ እግዚር ያሳይዎ፣ ቁስ ነኝ ቁስ ነኝ" እያለ ሙሽ = ቴዎድሮስም "ቁስ ከሆንክ እስኪ ዳዊትን ቅጠር = ስንት ነው?" እሱት = መነኩሴውም በዳዊት ውስጥ ስንት መዘመርች እንዳሉ እያውቁም ነበርና "ጃንሆይ እንዲያው ይማ ነኝ እንጂ የሚዳ ቁስ ነኝ" አላቸው = በገደት ላይ የነበሩት ቴዎድሮስ በመነኩሴው አመላላሽ ስቀው መማራቸውን ሩሲላ ያሳተሙት ደራሲው ያልታወቀው ታሪክ ፀሀፊ ገልጸታል።

በዚህ ጊዜ ደግሞ አጤ ቴዎድሮስ ደጃዝማች ተደላ ጓሉን አድናጠው አረላሰተው ለመያዝ አሰበው ወደ ሸዋ የሔዱ መስለው ሠራዊታቸውን ሁሉ ዱር ውስጥ ደበቁት = የተደላ ጓሉን ሁኔታ እያሰለጡ ሲጠብቁ እንደ ቀን ግታ ራሳቸው ቴዎድሮስ ተራ ልብሰ ለብሰውና ተራ ሰው መስለው እንደ አሸከር አስከትለው መንቆረር ከተማ ገቡ = ከያኔው መንቆረር ከሃሬው ደብረ ግርቆስ ከተማ እንደገቡ በየመንደሩ ሲዘዋወሩ ቆዩና በመጨረሻው ገደማ ከገደት ባልቴት ቤት ገቡ = እንደገቡም ሲትዩዋን "እንዴት ዋልሽ" አሉዋት።

"እግዚአብሔር ይመስገን = እንተሰ እንዴት ዋልህ?" አለቻቸው።
"እርሶኛልና እለቲ እንጀራ ስጭኝ" አሉዋት = ባልቴትዎም
"ለመሆኑ እንተ የግን ወታደር ነህ?" አለች።

ቴዎድሮስም "የተደላ ጓሉ ነኝ እንጂ የግን ብለሽ?" አሉዋት = ሲትዩዋ ይህን እንደሰማች ተነስታ እንጀራ በእርጉ አድርጋ ሰጠቻቸው = ቴዎድሮስ የሰጠቻቸውን እንጀራ በእርጉው እየግጉ ሙብላት ሲጀምሩ ሲትዩዋ ወደ አጠገባቸው ቀረብ ብላ ተቀምጣ "ብላ" ትላቸው ጀመር።

ሲትዩዋ ገጉሱ አጤ ቴዎድሮስ መሆናቸውን አላውቀችም = ቴዎድሮስም እንዲታወቁ አልፈለጉም ነበርና ከሲትዩዋ ጋር ጭውውት ጀመሩ = "ያ አብድ ገጉሥ ወዴት ደረሰ ይባላል? ወራውን አልሰማችሁም?" አሏት።

ሲትዩዋም የገጉሱን መሰደብ ስትሰማ ተናደደችና "እብድ ችሰ የተደላ ጓሉ ወታደርች ናችሁ እንጂ የተቀባ ገጉሥ እብድ

እያባልም = አሁን ሸዋ መሔዱን ብትሰሙ አገር ለግጥፋት ደስ ብሏችኋል = ያ አብድ የምትሉት ገጉሥ ቢዘልቅባችሁ ደግሞ ድምጣችሁን አጥፍታችሁ ከአምባ ለመሸጉጥ ነው" አለች።

ቴዎድሮስም ቆጣ ብለው "ምነው ትሰድቢናለሽ = እንጀራ ሽን እንሺ አሉዋት = ሲትዩዋም ምነው አትጉርሰውም" ብትላቸው "ይበቃኛል = ደህና ሁኝ" ብለው ወጡ።

ተደላ ጓሉ ከምሽጋቸው አልወጣ ብለው ስላስቸገሩ አጤ ቴዎድሮስ ጉጃም እንዲዘረፍ አዘው ወታደሩ በሚዘርፍበት ጊዜ የዚያች ሲትዩ ቤትና ገብረት እንዳይዘረፍ ዘብ አቁመው እንድትጠበቅ አዘዙ = ዘረፋው ጋብ ሲል ቴዎድሮስ ያቺን ሲትዩ አምጡ ብለው አዘዙ።

የታዘዙ ወታደሮችም ሲትዩዋን ይዘው ወደ ቴዎድሮስ ሲሔዱ ሲትዩዋ ከመፍራትዋ የተነሳ እያለቀሰችና እየተንቀጠቀጠች ቴዎድሮስ ዘንድ ደረሰች = ቴዎድሮስም ቆጣ ብለው "በይ እንቺ ሲት? ትናንትና የተደላ ጓሉ ወታደርች ከቤትሽ ገብተው ነበር? ስምቻሉ ሁና እውነቱን ገንሪኝ = በቀረ ከላሽ ሲመጣብሽ ነው" አሏት።

ያልታወቀው ሲትዩዋ ደራሲ ሩሲላ ባሳተሙት መጽሐፍ ላይ የሲትዩዋን መልስ ሲገልፁ እንዲህ ይላል = "እግዚር ያሳይዎ ጃንሆይ = ከገገሱና ከእግዚር ፊት እውነት መናገር ነው መልካም = ትናንትና እውነት በሀሰት አለውጥም = እንድ ጉበዝ ከቤቱ መጥቶ እባክሽ እርሶኛልና እንጀራ ስጭኝ አለኝ" የግን ወታደር ነህ ብዬ ብጠይቀው የተደላ ጓሉ ነኝ እንጂ የግን ልታደርገኝ ነው አለኝ = እኔም ፈርቼ እንጀራ በእርጉ አቀረብሁለትና አልበላውም እንኳ አልሞጽመጽ ጥሎልኝ ሔደ = የተናገረውንስ ለራሱ ይጥቀመው፡ እኔ አልናገረውም = እኔ ግን የተቀባ ገጉሥ ሲመጣ ድምጣችሁ ሊጠፋ ዛሬ ገጉሱ ሸዋ ሔደው ስምታችሁ ደሃ ለግጥፋት ደስ ብሏችኋል ብዬ ተናገርሁትና ደህና ሁኝ ብሎኝ ጦሩን እንስቶ ወጥቶ ተጓዘ = ከዚህ ሌላ የተናገርሁት የለኝም ሳለ እንድ ጉበዝ ሌላ የገባብኝም የለ = ከላሽ ይቁምብኝ" አለችና እጅ ነላች።

ቴዎድሮስም ስለእሳቸው የተከራከረችውን አሰበው እምሳ ላምና እምሳ በሬ ሰጥተዋት "እስከ ሕይወቴ ፍጻሜ ድረስ አትከሰስ፣ አትወቀስ" ብለው አዘዙላት።

አጤ ቴዎድሮስ የሸፈተባቸውን አገር እየዘረፉና ሰውንም እየቀጡ በጊዎድር ገቡ። የቴዎድሮስን ጎንደር መግባት ተደላ ጓሉ ሲሰሙ ከጅብላ ምሽጋቸው ወጥተው ገጉሱ በጎንጃም ላይ የሾሙዋቸውን ራስ እንግዳን ለመውጋት ተሰለፉ። ጉሊት ከተባለው ቦታ ላይ ሁለቱም ወገኖች ጦርነት ገጥመው ራስ እንግዳ ድል አድርገው ። ደጃች ተደላም ፈረሳቸው ላይ እንደሆኑ እየተዋጉ ውጊያውን ይመሩ ነበርና በመጨረሻው ጊዜ በሽጉጣቸው ተኩሰው ቢሰቱ ሽጉጣቸውን አምዘግዝገው በመወርወር አንድ ሰው ገደሉና በፈረሳቸው እየጋለቡ አምልጠው ጅብላ ገቡ። የጎንጃም አዝማሪም “ ደጃች ተደላ መች ገንዘብ ወደደ ፣ ተኩሶ አምዘግዝጉ ጥሎላቸው ሐደ ” ብሎ ገጠመላቸው ። ራስ እንግዳም ከተደላ ጓሉ ሠራዊት ብዙ ሰው ማርከው ነበርናምርኮኛውን ሁሉ በነፃ ለቀቁት ። የምርኮኛውን በነፃ መለቀቅ ቴዎድሮስ ሲሰሙ ተቆጡ ። ራስ እንግዳንም “ እንዴት ሳትቀጣት ለቃ ሰህ ” ብለው አስጠርተው አሰሩዋቸውና በአሳቸው ቦታ ራስ ውቤን ሾመው ሰደዱ።

በ1849 ዓ.ም. በታህሣሥ ወር የእስከንድሪያው ሊቀ ጳጳስ አቡነ ቄርሎስ ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። አጤ ቴዎድሮስም በታላቅ ክብር ተቀበሏቸው ። ሊቀ ጳጳሱ የመጡበት ዋናው ምክንያት አጤ ቴዎድሮስና በኢትዮጵያ የተሾሙት ጳጳስ አቡነ ሰላማ ሰምምነት አልነበራቸውም ። ከጳጳሱ ጋር ብቻ ሳይሆን ከቀሳውሱትም ጋር ጠብና ከርከር ስለነበር ይህን ነገር በሰላም ለመፍታትና ለማሰማማት ብለው ነበር ይባላል ። ቴዎድሮስን ከቀሳውሱት ጋርም ሆነ ከየመኳንንቱ የሚያጣላቸው ጳጳሱ አቡነ ሰላማ ነበሩ ። አቡነ ሰላማ ጠባያቸው የመንፈሳዊነት ሳይሆን ዓለማዊነት ያጠቃው ነበር ። ከቴዎድሮስም በፊት ከእቴጌ መነን ጋር ከፍተኛ ጠብ ተጣልተው ነበር ። እቴጌ መነን በጳጳሱ አድራጎት ተናደው “ጳጳስ ባርያ ነው ። በወርቅ ተገዝቶ መጥቷልና ። ደግሞ ባርያ ጌታው ፣ አመቤቱ የወደዱትን ፣ ያዘዙትን ይሠራል እንጂ የርሱ ፈቃድ አይሆንም ” ብለው ወቀሷቸው ። ጳጳሱ አቡነ ሰላማም እኔ ባርያ ሆኜ በወርቅ በሺ ብር ተገዛሁ ። እንኛ ግን በእገሬ እስር ብርም አታውም” ብለው መሰሉላቸው ። ይህን የጳጳሱን የሰድብ መልሰ ለንመለክት ከዓለማውያን አንደበት እንጂ ካንድ መንፈሳዊ አባት ሊነገር የማይገባው ነበር ። የጳጳሱን ታሪክ ወደፊት አቡነ ሰላማ ከሚለው እርእስት ሥር ይመለከቱታል ።

ጎንደር ከተማ እይታ

አጤ ቴዎድሮስ ምንም አንኳን ኢትዮጵያን አንድ ለማድረግ ቢደከሙም የሚሸፍተው እየበዛ አልሳካላቸው አሉ ። በጎንጃም አልባርም ብለው ያስቸገሩት ደጃዝማች ተደላ ጓሉ ፣ በሸዋ መሸሻ ሰይፉ ፣ በስቆጣ ዋግሹም ገብረ መድሀን ፣ በትግሬ ደጃዝማች ንጉሴ ፣ በአጠገባቸው በጎንደርም ጋረድ ከንፋንና ግንባር ካሳሸፍተው ቴዎድሮስን እረፍት አሳጥተዋል ። ከእነኝህ ከታወቁት ታላላቅ ሰዎች ሌላ በየጉጡና በየአምባው እየሸፈተ ያስቸገራቸው ባላባትም ብዙ ነው ። እነኝህ ሁሉ ቴዎድሮስ እምነው የሾሙዋቸው ሹማምንቶቻቸው ነበሩ ።

ከዚህም ሌላ በጳጳሱ በአባ ሰላግና በተሳውስቱም ጭትጭት
ቴዎድሮስ ሰላም አላገኘም። ተሳውስቱ የሚወጣባቸውን ደንብ
በመቃወም ሁልጊዜ አቤቱታ ያቀርባሉ ጳጳሱ አባ ሰላግ ጥት
ግቸው በተነካ ቁጥር በተራው ነገር ሁሉ ቴዎድሮስን ይጠነቅቅ
ዋል። የሙኳንንቱ መሸረት፣ የተሳውስቱ ጭትጭት የአባ ሰላግ
ገዛት፣ ከሌላው ከድገው አቤቱታ ጋር ተጻምር ቴዎድሮስን የነገር
ብዛት በጥብቃቸውል። ቤተ ክህነትና ሙኳንንቱ መረቱን ተካፍሎ
በመያዙና የሚያርሰውና የሚያመርተው ለየራሱ በመሆኑ ቴዎድ
ሮስ ጦረኛ ሠራዊታቸውን የሚቀልቡት ሰግጣት ሙቸገራቸው
ሌላው የቴዎድሮስ ችግር ነበር። ሠራዊታቸው ዘርደ አንዲበላ
ሲያዙም ባላገሩ ይነሳባቸዋል። ይህን የመላበለው ችግር ተደራረቦ
የደረሰባቸው ቴዎድሮስ፣ ሙኳንንቱ እንዲገባር፣ ቤተ ክህነት የያ
ዘው መረት ተቀንሶ በይዘታውም እንዲገባር በግድረጋቸውና መሪ
ትን በመውረሳቸው ሽፍታውም ሆነ በጥባቤ እየበዛ ሐደ። ቴዎ
ድሮስም አልህ ለአልህ ተያይዘው አዋጃቸውን ሁሉ በኃይል ለግሰ
ረጸም ቢጥሩም ቅጣታቸውን ረርቶ ከሚያዘርላቸው ይልቅ የሚሸ
ፍቱው እየበዛ ሐደ። “ ሰዎችን ከግጥፋት ሰዎች የሚጠሉብህን
አትፋ ” የሚለው ምሳሌም በቴዎድሮስ ዘንድ ትክክለኛ አባባል
አልነበረም። ሁሉን በኃይል፣ ሁሉን በገድ የሚሉት ቴዎድሮስ የገ
ዛት ዘመናቸው እየረዘመ በሐደ ቁጥር ችግራቸውም እየበዛ ሐደ።

ከችግራቸው በመጠኑ ብንመለከት በ1849 ዓ.ም. ካህናት ተሰብላ
በው ከቴዎድሮስ ዘንድ ተርበው “ ጃንሆይ፣ ለሕዝቡ እንደ አባትህ
ብለው እንዳወጁት እኛንም እንደ ጥንት እንደነገሥታቱ ያኑሩን ”
ብለው አቤቱታ አቀረቡ። አቤቱታው የቀረበበት ምክንያት የጣሉባቸ
ውን ግብር እንዲያነሱላቸውና የወሰዱባቸውን መሪት እንዲመልሱ
ላቸው ነበር። ይህን አቤቱታ የሰሙት አጤ ቴዎድሮስም “ እኔ
ምን ልብላ ? ሠራዊቱንስ ምን ላብላው ? እኩሌታውን የመስቀል
መሪት፣ እኩሌታውን እርምጃም እያላችሁ ወሰዳችሁት ” አሏቸው።

የተሳውስቱ አረጋግጫም (ተናጋሪ) “ አራት ወር በጉንደር
ተቀምጠው አርግደዋል፤ ጠገደን፣ ወልቃይትን፣ ሰሚንን ትገረን
ይባሉ። አራት ወር በአረንጉ ተቀምጠው በጊምድርን፣ ላስታን፣ የጁን
ወረሂመናን፣ ወሎን፣ ሸዋን ይባሉ። አራት ወር ይባላሉ ተቀምጠው
ሚገን፣ አገውን፣ ዳዋትን፣ ጉጃምን ይባሉ። እንደ ጥንቱ እንደ ነገሥ
ታቱ ይሁን ” አሏቸው። ይህን አባባል ስንመለከተው ገንጠው ከተሳው
ሉቱ ራስ ላይ ተነስተው ባላገሩ ራስ ላይ እንዲሠፍሩ የሚጠይቅ ነው።

አጤ ቴዎድሮስም ለተሳውስቱ ጥያቄ ሲመልሱ በሴት አጤ
ራር እየተናገሩ “ እኔ ብቻዬን በሆንሁልሽ ጊዜ እንደ አጤ ኢዮሱ
በሻሽ እንቀሽ ልትገድሉኝ ነው ? ” አሉና በፍትሐ ነገሥት እንዲወ
ሰን አዘዙ። ፍትሐ ነገሥቱ በተሳውስት የተዘጋጀ የሕግ መጽሐፍ
በመሆኑ ለተሳውስት ያደላልና የፍትሐ ነገሥቱ ውሳኔ ለተሳው
ስት ሆነ። ይህን የሰሙት ቴዎድሮስም “ እንደሽ እንባቢ፣ እንደሽ
ተርጓሚ ” ብለው ተቆጥተው “ የወደዳችሁትን ባልጋው እስቀም
ጡበት። እኔ እንደጋሎች እየዘረፍሁ እበላለሁ ” ብለው ለመሄድ
ከተቀመጡበት ጃንተክል ከተባለው ግንብ ሥር ተነሱ። ቴዎድሮስ
ተነስተው መንገድ ሲጀምሩ በዚያ የነበረው ሕዝብ በሙሉ ተነ
ሱቱ ተከተላቸው። ይህም ነገር ለካህናትና ለጉንደር ከፍ ያላ
መከራ እንደሚያመጣ የተገነዘቡት የአገር ሽግግራዎች በቴዎድ
ሮስ አግር ላይ ወደቀውና ለምንው መለሱባቸው። ከጳጳሱና ከካህ
ናትም ጋር እስታረቋቸው። ቴዎድሮስም ካህናት ራስስ እንዲገብ
ሩና የዳኝነት ገቢ ለገጉሱ እንዲሆን ሌላው እንደጥንት እንዲያ
ድሩ ብለው አወጁላቸው።

ወደ ሙኳንንቱ ብንመለስ ቴዎድሮስ ሁሉንም ተራ በተራ
ለግሰገበርና የከዳቸውንም ለመቅጣት ተዘጋጁ። በመጀመሪያም
የላስታውን ዋግሹም ገብረ መድህን ለመምታት ከመነሳታቸው
በፊት በግብር ላይ ለሚያዘምረው አገማሪ

“ ጉጃም ብንቆጣው በእሳቱ ተቀጣ፣
ወሎን ብንቆጣው በነፍጡ ተቀጣ፣
ይብላኝ ለወራሄ ይብላኝ ለሰቆጣ ”

ብለው ራሳቸው ግጥም ነገሩ። ከዚህም በኋላ ወደላስታ ተጓዙ።
ዋግሹም ገብረ መድህንም ተጋጥመው ከተዋጉ በኋላ ዋግሹም
ድል ሆነው ተማረኩ። ከእሳቸውም ጋር ቢትወደድ ብሩና አባ
ጫጉ የተባሉት የጦር መሪዎች ተያዙ። ቴዎድሮስም ሶስቱን መኳ
ንንት አስረው ጦረኛውን የወጋቸውን ሠራዊት ግን ማሩት። መኳ
ንንተኞን ግለት ዋግሹም ገብረ መድህንን፣ ቢትወደድ ብሩንና አባ
ጫጉን፣ ከጉጃም የተያዙትን እስኔ ደረሰን፣ ጉሉም ወልደሚካኤ
ልን፣ ማሩ ሰሎሞንንና ሌሎች ሶስት ሰዎች በጠቅላላው ዘጠኝ መኳ
ንንተኞን ረጅም ገራር ከሚባለው ሥፍራ በግንቦት ወር 1850
ዓ.ም. ለመቀጣጫ ብለው እጅና እግራቸውን እየቆረጡ ስቀሱዋ
ቸው። ቴዎድሮስ በስቅላት ብቻ ለመቀጣጫ ማድረጉ ሲበቃቸው
ብዙውን ጊዜ ሰዎችን በስቅላት የሚገድሉት በመጀመሪያ እጅና

እግራቸውን ካስቆረጡ በኋላ ነበር = ይህም ምሕረት የለለውና ድር ብርብ ቅጣታቸው በቴዎድሮስ ላይ ጠላት አበዛባቸው እንጂ አል ጠቀማቸውም =

ወደፊት እንደምናነበው ይህን የቴዎድሮስን ጭካኔና መጥፎ አቀጣጥ የሚያዩትና የሚሰሙት ሚስታቸው እቴጌ ተዋበች ብዙ ወን ጊዜ ጭካኔያቸውን እንዲተውና ፈረሃ አግዞአብሔር እንዲያ ድርባቸው ይመክሩዋቸው ነበር = ቴዎድሮስ ግን የሚሰታቸውን ምክር በሰላሙ ጊዜ ተቀብለው በገደታቸው ጊዜ ይረሱታል = ቢሆንም እቴጌ ተዋበች በሕይወት በነበሩበት ጊዜ የሚቀጡት ቅጣት እቴጌ ተዋበች ከሞቱ በኋላ እጅግ በጣም የተለየ የበረታ ቅጣት በመጀመራቸው ቴዎድሮስን በምክር ይዘዋቸው የነበሩት እቴጌ ተዋበች እንደነበሩ ሕዝቡ ሁሉ አወቀ =

አጤ ቴዎድሮስ የከዱ ጠላቶቻቸውን ረጅም ግራር ከተባለው ሥፍራ ከሰቀሉ በኋላ ወደ ጉንደር ተመለሱ = በሸዋ የሾሙዋቸው የገጉሥ ሣህስ ሥላሴ ልጅ አቤቶ ሰይፉ በቴዎድሮስ ላይ ሸፍተው ምሥራቅ ሸዋ ነፃ መውጣቱን አውጀው እንኮበር ተቀመጡ = ይህን የሰሙት ቴዎድሮስም በግሰጋሴ ወደሸዋ ዘመቱ = አቤቶ ሰይፉም ሠራዊታቸውን ይዘው መቅምድር ከሚባለው ቦታ ጦርነት ተጀ መረ = ጦርነቱ እንደተጀመረ የሸዋ ሠራዊት በርትቶ በመዋጋቱ የቴዎድሮስ ጦር ወደ መሸነፉ አዘንብሎ ነበር = በኋላም አቤቶ ሰይፉ ከቴዎድሮስ የተማረከ እንደ ሰው አስቀርበው ሲጠይቁ ዘማቹና ተዋጊው ቴዎድሮስ መሆናቸውን ነገራቸው = አቤቶ ሰይፉ መጀመሪያ የተዋጉት የቴዎድሮስ ሹም ከሆነው ከአቶ በዛብህ ጋር መስ ሷቸው ነበር = በኋላ ግን የቴዎድሮስን መኖር ሲሰሙ ከጦራቸው መሀል በድብቅ ወጥተው ሸ ሹ = ሠራዊቱም የአለቃውን መሸሽ እንደሰማ አጁን ሰጠ = አጤ ቴዎድሮስም ይህን የወጋቸውን ሠራዊት በጀግንነቱ አድንቀው 500 ያህል ሰዎችን ቀኝ እጃቸውንና ግራ እግራቸውን እየቆረጡ ጣሉዋቸው = በዚህ ጊዜ አንዲት ባሏ የተቆረጠባት ሴት

“ አጤ ቴዎድሮስ እጅግ ተዋረዱ :

የሸዋን ሰው ሁሉ እጅ ነስተውት ሔዱ ” ብላ ገጠመች = አጤ ቴዎድሮስ በሰላም እጁን የሰጠውን ሠራዊት እጅና እግሩን ይቆረጡት እንጅ የሸዋው ሠራዊትም ከአሳቸው ሠራዊት 1700 ያህል ወታደሮች ገድሎባቸዋል =

ቴዎድሮስ ከሸዋ ድል በኋላ ወደ ጉንደር ተመለሱ = ጥቂት ዕረፍት ካደረጉ በኋላ በወሎ ተበታትኖ የሸፈተባቸውን ባላባት ለግ ሰገበር ከሚሰታቸው ከእቴጌ ተዋበች ጋር ወደ ወሎ ጉዞ ጀመሩ = እቴጌይቱም አሟቸው ነበርና አርብ ገበያ ከተባለው ሥፍራ ሲደርሱ ለመጓዝ አቃታቸው = ከዚያ ጀምረው በአልጋ ላይ ተኝተው በሸክም ይጓዙ ጀመሩ = ከረምት የመግቢያው ጊዜ ተቃርቦ ነበርና በሰኔ ወር ወደ መቅደላ ሲጓዙ እቴጌ ተዋበች በ1850 ዓ.ም ነሐሴ 13 ቀን ረቡዕ ግታ ግራኝ ሚዳ በተባለው ሥፍራ ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ =

አጤ ቴዎድሮስም የሚሰታቸውን ሬሳ ከግራኝ ሚዳ ወደ መቅደላ ለመውሰድ ጉዞ ጀመሩ = ሠራዊታቸው ግን ጥቂት እንደተጓዘ በክረምት ውሃ ሙላት ሊያስወስዱን ነው እያሰ እንጉራጉረ = ቴዎድሮስም ይህን ሰምተው የእቴጌ ተዋበችን ሬሳ ከሠፈር አስመልሰው በሣጥን አድርገው ይዘውት የሚዞሩት ታቦት ካለበት ድንኳን ውስጥ አስቀመጡት = አጤ ቴዎድሮስ ሚስታቸውን እቴጌ ተዋበችን በጣም ይወዱዋቸው ነበርና ከታመሙበት ጊዜ ጀምሮ ለሚሰታቸው ጸሎት ይዘው እዳራቸው ከቤተ ክርስቲያን ነበር = ምግባቸውም ሽንብራ ብቻ እንደነበረ የቅርብ ታሪክ ፀሐፊያቸው ደብተራ ዘነበ ጽፈዋል =

አጤ ቴዎድሮስ ከረምቱ ሲወጣ የሚሰታቸውን ሬሳ በሣጥን አስይዘው ደሴ ገቡ = ሬሳውን ከደሴ እነረው የሸፈተባቸውን አመዴ በሽርን ለመውጋት ወደ እርቄ ሔዱ = አመዴ በሽርም የገጉሱን መምጣት ሰምተው ሸ ሹ = ከዚያ ተመልሰው ተሁለደሬን ዘረፉት = ቴዎድሮስ ተሁለደሬን ሲያዘርፉ ጉንደር በሽፍታ ተያዘ የሚሉ ወሬ መጣላቸው = ደሴ ከሚሰታቸው ሬሳ ዘንድ አቡነንና እጩ ውን : ግራዝማች ዓለሚንና ሌሎች የጦር መሪዎችን ትተው እሳቸው ጥቂት የዋድላን ጦር ይዘው ወደ ጉንደር ተመለሱ = ጉንደርን ይዘው የነበሩት ሽፍቶችም የገጉሱን መምጣት ሲሰሙ ሸ ሹ = ከዚያም በግሰጋሴ ተመልሰው የወሎው አመዴ በሽር ሠራዊቱን ይዞ ቢፈታ ከተባለ ቦታ መሰለፉን ሰምተው በጥቅምት ወር 1851 ዓ.ም. ደረሱበት = አመዴ በሽርም የገጉሱን መምጣት ሲለማ ሐተላ ወደ ተባለ አገር ሸሽቶ ሔደ = ቴዎድሮስም ተከታትለው ቢሔዱ አመዴ በሽር ኩሎ ወደተባለ ሥፍራ ሸሽቶ ለመሰጠ ቴዎድሮስ ግን ባላገሩን ያስርህራሂ ፈጁት =

የግብርና ሥርዓት ተብር

ቴዎድሮስ የሚሰታቸውን ራሳ ሳያስቀብሩ በድንኳን ውስጥ ማጥን አስቀምጠው ሁለት ወር ያህል እየተዘዋወሩ ከተዋጉ በኋላ ጥቅምት 11 ቀን 1851 ዓ.ም. የሚሰታቸውን ራሳ ገሼን እስወጥተው አስቀበሩ ።

አጤ ቴዎድሮስ የሚወደቸውን የሚሰታቸውን አስከሬን ገሼን ካስቀበሩ በኋላ ወደ በጌምድር ተመልሰው በጎዘን ተቀምጠው ሳሉ የደጃዝማች ከንፋ ልጅ ደጃች ጋረድ ሸፈተባቸው ። ጋረድ አገር እየዘረፉና ሰው እየገደሉ አስቸገሩ ። ጋረድ በሸፈተበት ጊዜ የአጤ ቴዎድሮስ ታማኝ ወዳጃቸውንና በኢትዮጵያ የአገግ ሊዝ መንግሥት ቆንሲል የነበረው ፕላውዲን ወደ እንግሊዝ አገር ለመሔድ ከቴዎድሮስ ተሰናብቶ ጉዞ ጀመረ ። የካቲት 25 ቀን 1852 ዓ.ም. ጉንደር ከተማ አካባቢ ቀሃ ወንዝ አጠገብ ሲደርስ የደጃች ጋረድ ሰዎች በጦር ደረቱ ላይ ወግተው ያዙት ። ይህንንም ቴዎድሮስ እንደሰሙ ሕይወቱን ለማዳን ብለው አንድ ሺ ብር ለጠላታቸው ለጋረድ ከፍለው ቁስለኛውን ወዳጃቸውን ፕላውዲንን አስሰቀቁ ። ፕላውዲንም በቃሬዛ ሆኖ ሰዎች ተሸከመውት ወደ ጉንደር መጣ ። በጦር የተወጋው ቁስሉ ከፍተኛ ነበርና ፕላውዲን ጉንደር በደረሰ በዘጠኝ ቀኑ በተወለደ በ40 ዓመቱ ሞተ ።

የወዳጃቸውን የፕላውዲንን ራሳ በታላቅ ስነ ሥርዓትና ከብር በጉንደር ከተማ ካስቀበሩ በኋላ ደሙን ለመበቀል ሠራዊታቸውን አስከትተው ወደ ጋረድ ዘመቱ ። ደብርቅ ከሚባለው አካባቢ ጦር ነቱ ተጀመረ ። ጦርነቱ ተፋፍሞ ከሁለቱም ወገን ብዙ ሰዎች ወደቁ በዚህ መሀል ደጃች ጋረድ አጤ ቴዎድሮስን ነጥለው ለመግደል እያደቡ ሲደርሱ አጤ ቴዎድሮስ አጠገብ ቤል የሐንስ የተባለው እንግሊዛዊ ነበርና ጋረድን በጠመንጃ መትቶ ጣላቸው ። ጋረድ ወዲያውኑ ሲሞቱ ይህን ያየው የጋረድ ወንድም ደግሞ የወንድሙን ገዳይ ሊቀ መኳስ ቤልን ወዲያውኑ ገደለው ። አጤ ቴዎድሮስ ደግሞ የወዳጃቸውን የሊቀ መኳስ ቤልን ገዳይ የጋረድን ወንድም ገደሉ ። ይህ ከሆነ በኋላ የጌታውን መሞት ያወቀው የጋረድ ሠራዊት መሸሽ ሲጀምር የቴዎድሮስ ሠራዊት እያባረረ ይገድልና ይማርክ ጀመር ። ከሞተው በስተቀርም 1500 ያህል የጋረድ ሰዎች ተማረኩ ። አጤ ቴዎድሮስም ይህን የተማረከውን ሠራዊት ከደባርቅ ከተማ አስገብተው በሙሉ አስገደሉዋቸው ። ማስገደሉ ብቻ ሳይበቃቸውም ጭንቅላቱን እያስቆረጡ እንደ ካብ እንዲካብ አዘዙ ። ጭንቅላቱ በሚካብበት ጊዜም እየተቆጠረ ስለተካበ 1500 ሞን

ቅላት ተቆጥሮ መካቡን አሰቃ ወልደ ማርያምና አሰቃ ተክለ ኢየሱስ ጽፈዋል።

አጤ ቴዎድሮስ ደጃች ጋረድን ድል ካደረጉ በኋላ ሌላውን ሽፍታ ደጃች ብሩ ኃይሉን ሲወጉ ወደ ጣና ሔዱ። ብሩ ኃይሉ ጣና ሐይት ደሴት ውስጥ ገብተው ቴዎድሮስ ሲርቁ እየወጡ እየዘረፉ፣ ቴዎድሮስ ወያ አካባቢያቸው ሲቀርቡ ደግሞ ከደሴት እየገቡ አስቸግረው ነበር። በዚህ ድርጊት ቴዎድሮስ በጣም ይናደዱና ይበላጩ ነበር። በአሁኑ ጊዜ ቴዎድሮስ ብሩ ኃይሉ የሚያጡበትን ብልሃት እዘጋጅተው ወደ ጣና ዘመቱ። በጣና አካባቢ ያሉትን ጀልባዎች ሁሉ ሰብሰበው በ500 ጀልባዎች ሠራዊታቸውን ገመድ ጦርና ጎራዴ እያሰያዙ በየጀልባው ላይ እሳፈሩት። የብሩ ኃይሉም ሠራዊት በየጀልባው እየሆነ ወደ መጣበት ጠላት ወደ ቴዎድሮስ ሠራዊት ተጓዘ። የሁለቱም ሠራዊት በባሕር ላይ ተገናኝቶ ውጊያ ጀመረ። የቴዎድሮስ ሠራዊት እንደተመከረውና እንዳጠናው በጠሩ ላይ ገመድ እያሰረ ጠሩን ወርውሮ የጠላቱን ጀልባ ይወጋል። ጀልባው በጦር ሲወጋ ገመዱን እየጎተተ ጀልባውን ከነሰዎቹ በማቅረብ በጦርና በጎራዴ እየደበደበ የብሩ ኃይሉን ሠራዊት በዚህ ዓይነት ዘዴ ፈጀው። ብሩ ኃይሉም ድል ሆነው ተያዙ።

አጤ ቴዎድሮስ በአሁኑ ጊዜ የቀራቸው ኃይለኛውና ከውጭ አገር መንግሥታት ጋር የወዳጅነት ውል እየተዋዋሉ ያሰቸገሩዋቸው የትግራይ ደጃዝማች ንጉሴ ናቸው። ደጃዝማች ንጉሴ በአጤ ቴዎድሮስ ላይ እያሳደሙ ከውጭ አገር መንግሥት ጋር እንዴት ይዋዋሉ እንደነበረ ወደፊት በምዕራፍ 6 ውስጥ በሚነበበው በደጃች ንጉሴ ታሪክ ውስጥ ያገኙታል።

አጤ ቴዎድሮስ ደጃች ንጉሴን ለማጥፋት እየደጋገሙ ቢዘምቱም ሲያገኙዋቸው አልቻሉም። የደጃች ንጉሴን ከፈረንሳይና ከኢጣሊያ መንግሥታት ጋር አገር ቆርሶ የሚሰጥ ውል መዋዋላቸው አጤ ቴዎድሮስ እንደሰሙ ይህ ውል በሥራ ላይ ሳይውል ለማጥፋት በግስጋሴ ተጉዘው ትግራይ ገቡ። የአጤ ቴዎድሮስ በድንገት መምጣት እንደተሰማም በትግራይ ሕዝብ ዘንድ ድንጋጤን ፈጠረ። ደጃዝማች ንጉሴንም ከፈረንጆቹ በተሰጣቸው ተስፋ ተማምነው ስጊዜው ባላቸው መሣሪያና ሠራዊት ቴዎድሮስን ለመግጠም አከሱም አጠገብ ሳጋዋ (?) ከተባለ ቦታ ሠራዊታቸውን እሰልፈው ቴዎድሮስ ጠበቁቸው። አጤ ቴዎድሮስም ከቦታው ደር

ሰው ጊዜው መሸቶ ነበርና የሁለቱም ሠራዊት ፈት ለፊት ተሰላ ልፎ ለበነጋታው ውጊያ አሰፍሰፎ ይጠባበቅ ጀመር።

ከአጤ ቴዎድሮስ ሠራዊት መሀል ሰባኪዎች ወጥተው ከደጃች ንጉሴ ሠፈር በስውር ገቡ። እንደገቡም “ንጉሱ አጤ ቴዎድሮስ እናንተን ወታደሮቹን ምረቃችኋል። ድሮም ቢሆን በግድ ታዛቾች የወጣችሁ በመሆናችሁ በእናንተ ላይ ቁም የለም ብለዋልና ወደ ንጉሱ ሠፈር በሰላም ግቡ” እያሉ ሰበኩ። ይህን የሰሙት የደጃች ንጉሴ ወታደሮችም ሌሊቱኑ ከደጃች ንጉሴ ሠፈር እየከዱ ወደ ቴዎድሮስ ገቡ።

ደጃች ንጉሴ በማግስቱ ሠራዊታቸው እየከዳ መሔዱን ሰምተው አዘኑ። በተረፋቸው ሠራዊትም ቴዎድሮስን ለመግጠም እንደ ማይችሉ ገምተው ወደ ቴምቤን ተራራ ሸሹ። አጤ ቴዎድሮስም ተከታትለው ደረሱባቸውና ጥቂት ውጊያ ከተደረገ በኋላ ንጉሴ ድል ሆነው ተማረኩ። አጤ ቴዎድሮስም ደጃን ንጉሴንና ወንድማቸውን ሌላውንም ተባባሪ መኳንንት ሁሉ እጅና እግሩን እየቆረጡ ጣሉዋቸው። አለቃ ወልደ ማርያም ከድሉ በኋላ ስለነበረው ወይም ስለ ደጃች ንጉሴ እሚሟት ሁኔታ ሲፀፋ “... ከወደቁበት አሁን ውሃ የሚሰጥ አልነበረምና ውሃ ጥም ቢጠናበት አገው ንጉሴ ይህን የወርቅ ድረድን ስጥቼ እንድ ሞንጫ ውሃ ባገኘሁ ብሎ ተመኘ። ወንድሙም ሰምቶ ላትተርፍ ምን ያደክምሃል ብሎት ወዲያው ሁለቱም ሞቱ። እንዲህም በተደረገ ጊዜ ንጉሱ እጅግ ደስታ አድርገው በምገዛው አገር ሁሉ ያልዘፈነልኝ ጠላቴ ነው ብለው አዋጅ ነገሩ። በዚህም አዋጅ ቃል እስይ ንጉሱን ቀናዎ እያለ ያልዘፈነ የለም...” ብለዋል።

እርግጥ ደስ የሚያሰኝና የሚያዘፍንም ነበር። ምክንያቱም ቴዎድሮስ ከተነሱባቸው ጠላቶች ሁሉ ከውጭ መንግሥት ጋር ተዋውሎ የውጭ ጦር ሊያመጡባቸው የተዘጋጁት አገው(ደጃች) ንጉሴ ነበሩ። ሌላው ምክንያት ደግሞ የግል ጠላታቸውን ወይም የሥልጣን ተቀናቃኛቸውን ለመጣል በማስብ ሰውጭ አገር መንግሥት አገር ቆርሶ መስጠት በአገር ላይ የሚፈጸም ትልቅ በደል ስለሆነ ነው።

አጤ ቴዎድሮስ አገው ንጉሴን ድል አድርገው በታላቅ ደስታ ወደ ጎንደር ሲመሰሱ ከደጃች ውቤ ደብር ደረሰጌ ላይ ሠፈር አደረጉ። በዚያም ሠፈር አድርገው ሳለ እንድ ወታደር የደጃች ውቤን

ልጅ ወጣትን ጥሩነሽን አየ ። ያም ወታደር በጥሩነሽ ውበት ተደንቆ ወደ አጤ ቴዎድሮስ መጥቶ “ጃንሆይ ለአርሰዎ ሰንጉሰ የተገባች መልክ እንደፀሐይ የምታበራ ቤት አገኘህ” ብሎ ነገራቸው ። አጤ ቴዎድሮስም ደህና ደፀና ሰዎች ልከው ጥሩነሽን አስመጥተው ሲያዩ በውበቷ ደነገጡ ። አንደ አለቃ ወልደ ግርዖም አጻጻፍ ከእግር እስከ ራስ ቆጥረው አይተው ይህኛስ ጥሩ ወርቅ ናት አሉ ከዚህ በኋላ በሕግ አገቡዋቸው ። ስግታቸውም ጥሩነሽ መሆኑ ቀርቶ ቴዎድሮስ ባወጡት ጥሩ ወርቅ ተባለ ።

ምዕራፍ 6

ደጃች ተድላ ጓሉ እቡን ሰላማ ወይዘሮ ተዋበች አሊ ጥላውዲን የሐገስ ቤልና ደጃች ንጉሤ

ተድላ ጓሉ

ተድላ ጓሉ የራስ መርድ የልጅ ልጅ ናቸው ። ደጃች ብሩ በጉዳም ሆነው ስግንኛውም መስፍን ወይም የበላይ ነኝ ባይ አልገብርም እያሉ በተቀመጡበት ጊዜ እንድ መነኩሴ “አልጋህን የሚወርሰው ተድላ ጓሉ ነው” ብሎ ነገራቸው ። ያንጊዜ ተድላ ጓሉ ደረሰጌ ይማሩ ነበር ። የመነኩሴውን ትንቢት የሰሙት ደጃች ብሩ ከደረሰጌ ትምህርት ቤቱ ተድላ ጓሉን እስይዘው ቋሚ ጨርቅ በሚ ባል አምባ አሠሩዋቸው ።

ተድላ ጓሉ እንደታሠሩ ያ በፊት ትንቢት የተናገረው መነኩሴ ወደ ደጃች ብሩ ዘንድ መጥቶ “በታሰረውም ፣ በትግርፈውም የክርስቶስ ቅእዛዝ አይቀርምና ይልቅ ፍታው” ብሎ ነገራቸው ። ደጃች ብሩም ተድላ ጓሉን ፈትተው “እኔ በምገዛበት አገር እንዳ ትቀመጥ” ብለው አባረሩዋቸው ። ተድላ ጓሉም ወደ አማራ ሳዳ ንት ሔደው ከደጃች ትኩ ዘንድ እሽከርነት ገቡ ። ይህን ነገር ደጃች ብሩ እንደሰሙ “ጠላቴን ደብቀህ አኔረሃል አሉ ። እሽ በተል አባረው ፣ እምቢ ብትል ታጠቅ መጣህ” ብለው ለደጃች ትኩ ላኩባቸው ። ደጃች ትኩም ፈርተው ተድላ ጓሉን አባረሩዋቸው ።

ተድላ ጓሉ ወደ ደራ ሔዱ ። ደራ ሔደውም ከአርጥዎቹ ከነ ቦሩ ቱሪ ዘንድ ገቡ ። ደጃች ብሩም ይህን ሲሰሙ የፈተኛውን ዓይ ነት የማስፈራሪያ ቃል ለቦሩ ቱሪ ላኩ ። ቦሩ ቱሪም ፈርቶ ተድላ ጓሉን ከባላባትነቱ ግዛት ውስጥ አባረረ ።

ተድላ ጓሉ ወደ ጃርሶ ሔዱ ። ከጃርሶም ከአርጥው ባላባት ከነገዎ ገመዳ ዘንድ ገቡ ። ይህን የተድላ ጓሉን ጃርሶ መግባትና

ነገዎ ገመዳ ዘንድ መጠጋታቸውን ደጃች ብሩ ሲሰሙ ያንኑ የማስ ፈራሪያ ቃል ስነገዎ ገመዳ ላኩበት ። ነገዎም የተደላ ጓሉን ጉዳይ ሲያጠና ደጃች ብሩ የሚያባሩዋቸው ንግርት ስላለ መሆኑን አጠና ። ነገዎ ገመዳ ጉልበት ያለውና አንደ ደጃች ብሩ ሁሉ ትዕ ቢተኛ ነበርና ደጃች ብሩ ለላኩበት መልክት “አትሹሽኝምና አትምጣ ። ግድ ያለህ እንደሆነ የምትወደውን ፣ የምታምነውን ሎሌህን አስቀድመህ ሰደህ የሠራዊቱን ብዛት የልቤን ብርታት አሰልህ ናብኝ ። ብሎ መልሱን ላከ ።

ደጃች ብሩ መልሱን እንደሰሙ ወደ ነገዎ ገመዳ አገር ሰላይ ወይም ተመልካች ላኩ ። ነገዎ ገመዳም የተመልካቹን መምጣት እንዳወቀ የሰላሌንና የጃርሶን አርሞ በሙሉ በሚዳ ላይ አሰልፎ ጉግስ ዌዋታ በማስመሰል የፈረሱን ፣ የጦሩን ብዛትና አወራወር አሳየ ። ከደጃች ብሩ የተላከው ሰላይ ተመልሶ “አንቸለውምና አንቅር” ብሎ ነበረ ። ደጃች ብሩም “እኔ የዳምጠው ጌታ የጋላ ፈረስ ነወይ ከፊቱ የሚቆም? ቂጥ ስቂጥ ነው የማማታው” ብለው ፎከሩ ። የጉጃም መኳንንቶችም “አላዳጅ አስከ ደጅ አንሁን በከ ንቁ ሰዎቻችን አይባቁ” በማለት መከረው ደጃች ብሩን ከውጊያው አስቀሩ ።

ተደላ ጓሉ ከነገዎ ዘንድ ከከረሙ በኋላ ደጅን ካሉት ዘመዶቻቸው ጋር መላላክ ጀመሩ ። ከዘመዶቻቸውም መልካም ምላሽ እንዳገኙ ነገዎ ዘንድ ቀርበው “አገሪ ናፈቀኝ ። ዘመዶቹን ለማየት ልሂድ” ብለው ፈቃድ ጠየቁ ። ነገዎም በአሳቡ ተስማምቶ አስከ አባይ ወንዝ ድረስ በሸኚ አደረሳቸው ፣ ተደላ ጓሉ ከዘመዶቻቸው አገር አላይ ዳርቻ ቢደርሱም የቆላው ሕዝብ ደጃች ብሩን ፈርቶ ተደላ ጓሉ እንዳይገቡ ከሰከለ ። በዚህም ምክንያት ቆለኛና ደገኞቹ ተጣሉ ። በረብሻውና በግልግሉ መሀል የቅርብ ዘመዶቻቸው ተደላ ጓሉን በድብቅ ወስደው ፈታውራሪ ፀጋ ቤት አስቀመጡዋቸው ። ይህም ነገር ሚስጥሩ እያፈተሰከ የተደላ ጓሉ መደበቅ ተሰማ ። አድገህ ንጉሤ የሚባሉት ሰው ከላሽ ሆነው ተነስተው “የደጃች ብሩን ጠላት ደብቀህ አኑረሃል” ብለው ፈታውራሪ ፀጋን ከስለው ስለረቱ አንድ ሺ አሞሌ ዌው እንዲክፍሉ ተበየነባቸው ። ፈታውራሪ ፀጋም የተፈረደባቸውን ቅጣት በሙሉ ከፈሉ ። በዚህም ጊዜ በደጃች ብሩ ላይ ራስ አሊ ጦር ሰላወጁባቸው የተደላ ጓሉ ጉዳይ ቀዘቀዘ ።

ደጃች ብሩ ከደጃች ካሣ (ቴዎድሮስ) ጋር ተዋግተው ድል ሆነው መያዛቸውን ተደላ ጓሉ ሲሰሙ ከተደቀበት ከደጅን ወጥተው ለደጃች ካሣ አሸከርነት ገቡ ። ቅድም እንደተባለው ደጃች ካሣም የደጃች ጓሉ ልጅ መሆናቸውን ባወቁ ጊዜ የጉጃም ጦር አዛዥ አድርገው ሾሙዋቸው በበላያቸው ግን ባላምባራስ ወልታግ የጉጃም ምስላኔ ብለው ሾሙ ።

ተደላ ጓሉ በሰላም መኖር እንደጀመሩ በፊት እንደተባለው አዝማሪው ሲቀመኑ ስርሻ በገጠሙላቸው ግጥም ምክንያት በካሣ ላይ ሸፈቱ ። መንቆረር (በዛሬው ደብረ ማርቆስ) ላይ ሆነው ራሳቸውን ደጃዝማች ብለው ደጃች ካሣ የሾሙዋቸውን ሰዎች እየሻሩ የአሳቸውን ወገኖች ይሾሙ ጀመር ።

የተደላ ጓሉን ሹም ሽር እንዳንዱ የጉጃም ክፍል አልቀበል አለ ። ተደላ ጓሉ በበረንታና ሸበል ላይ የሾሙዋቸው ፈታውራሪ ወንድ አወክ የተባሉትን ነበር ። ሕዝቡ ግን እንቀበልም ብሎ ባንድነት ተነስቶ ፈታውራሪ ወንድ አወክን አባር ጋትአነስ ከተባለው ቦታ አደርሷቸው ተመሰሰ ሲመሰሰም ።

- “ሰርጉደው ሰርጉደው ሰርጉደው በጨረ። ግድ ብሎ ተመጣ ባገራ ። ፈታውራሪ ወንድ አወክ የጨስ ጨው ወዳጅ ፣ የጉበዝ ሚስት ወዳጅ ፣ አፈረሰው አፈረሰው በጁ” እያሰ ጨፈረ ። ግጥሙ ፈታውራሪ ወንድ አወክ እንደተሾሙ በሕዝቡ ላይ የጨስ ጨው ግብር እንዲከፍል አውጀውበት ስለነበርና የሰው ሚስት መቀማት በመጀመሪያቸው የተገጠመባቸው ነው ። የጨስ ጨው ማለት በመኖሪያ ቤት ሁሉ እንዳንድ አሞሌ ጨው ግብር መቀበል ወይም መክፈል ነው ። ተደላ ጓሉ ለጉብያ ሕዝብ ደግሞ ኃይሌ ወልደዮሐንስን ሾሙ ነበርና የዚያም አገር ሕዝብ እንቀበልም ብሎ ኃይሌ ወልደዮሐንስን አባረረ ። በተራውም

“እንደ ሲበን እንደ ኮሳሴ አኛ እንከፍልም ፈሰሴ” እያሰ ዘፈነ ። ፈሰሴ ግብር ነው ። በደጅን ሕዝብ ላይ የተሾሙት ደግሞ ባላምባራስ አደገህ ንጉሤ ነበሩ ። የደጅን ሕዝብ በባላምባራስ ላይ አድሞ ተነስቶ አባረራቸው በአሳቸውም ላይ

- “ያውለኛል ፣ ያውለኛል ጦሬ ፣ አደገህ ንጉሴ የተደላ ጓሉ አትድረስ ባገራ

እንደትግቱ እንደ አያቱ

ደጅን ነው ሞቱ" እያለ ዘፈነ ። ይህን ሁሉ የሰ

ሙት ደጃዝማች ተደላ ጓሉ ተናደዱ ። መጀመሪያም በበረንታና ሸበል ላይ ዘመቱ ። የበረንታና ሸበል ቆለሞችም ተሰባስበው ጫን ፈቆ በተባለ ጫሳ ላይ ከተደላ ጓሉ ጋር ተጋጥመው ተደላ ጓሉ ድል አደረጉ ። በዚህም ጦርነት ላይ የተገረከውን ሁሉ ተደላ ጓሉ ተኝ እጁንና ገራ ጀርዎን እያቆረጠ ለቀቁት ። የተደላ ጓሉ ወታደርም ብድሩን ለመመለስ ሲዘፍን

“ ሰርጉድ ሰርጉድ ብሎ ሰርጉድ መንመን፤

ቀኝ እጅን ገብር በገራው ለመን” እያለ በተራው በበረንታና በሸበል ሕዝብ ላይ ዘፈነበት ። ተደላ ጓሉም ከዚያ አልፎ በረጭ በሚባል ቦታ ሠፍረው የገብያን ሕዝብ “ ገባ ” ብለው አወጁ ። የገብያ ሕዝብም በበረንታ ላይ የደረሰውን ያውቃልና በገራው መሰረት በብዛት ተሰልፎ

“ ቢገዝን መች ጠላሁ የራስ ኃይሉ ልጅ

የኋላውን ከግ ብረረው ነው እንጅ” እያለ እየዘፈነ ገባ ታላቁ ራስ ኃይሉ የተደላ ጓሉ እያት ናቸው ። ደጃች ተደላም የጉ ቢያን ሕዝብ በሰላም ካስገበሩ በኋላ ወንታ ሕደው ሰፈሩ ። በዚያም ሆነው የደጅንን ሕዝብ ገባ ብለው ላኩበት ። የደጅንም ሕዝብ በበረንታና ሸበል የደረሰውን ሰምቷልና በነቲስ ወጥቶ ገበረላቸው ። ቆቃር ከተባለ ሠፈር ሲደርሱም የጁቤና የገጥ ሕዝብ በሕብረት ሆኖ ወጋቸው ። ደጃች ተደላ ድል አደረጉ ። ከዚያም ምር ኮኛ አሰባስበው በሙሉ ገርፈው ለቀቁቸው ።

ቀረር ኤውሰጣጫዎስ በተባለው አምባ የአምራው ኃይሉ ልጆች፣ የደጃዝማች ዘውዴ የአጉት ልጆች ዶሪ ኃይሉ፣ ጀምቦሪ ኃይሉ፣ ወሌ ኃይሉ የሚባሉ ጀግኖች ነበሩና ተደላ ጓሉ ደንበጫ ላይ ሠፍረው “ አታጠሙኝና ግቡልኝ ” ብለው ላኩባቸው ። መልዕክተኛው ደርሶ ይህን መልዕክት ሲነገር ዶሪ ኃይሉ ተነስቶ ፎክረ ። ወዲያውም አቅራቢ አስጠርቶ

“ ላሚቱ አንበሳ፣ ጥጃውም ተኩላ ነው፤

አላቢጥ ዘንዶ ጋጂውም እባብ ነው፤

ቀጫጥን ተሻግር መከራው ሰው ግንኛው ” ብሎ

ገጥም ገጠመ ። ጋጂ ግለት ላኞች ሲታለቡ እግራቸው የሚታሠር በት ጠፍሮ ነው ። የዶሪ ኃይሉን ገጥም የሰሙት የዶሪ ኃይሉ አግች የሆኑት ጀግኖች ጓሉ አደሩ የተባሉት ደግሞ

ከተምጫ ወዲህ እንዳትሻገሩ፤

እፋው ነብር ነው የገሉ አደሩ፤

እንደ ደጋን ምት ካንገት ካንገቱ፤

የገሉ አደሩ ባፋ ለመታቱ ። እያሉ ግጥም ነገሩ ።

ባፋ ግለት የጉራደ ስም ነው ። ይህን ቀረርቶ ከአላባቂ የሰሙት ተደላ ጓሉ ፎክረው ዝመቱባቸው ። ዶሪ ኃይሉም በተደላ ጓሉ ሠራዊት ላይ ለሊት አደጋ ጥሰው ብዙ በው ፈጅተው እሳቸውም በዚያው በጦሩ ጫሳ ሞቱ ። ወንድሞቻቸው ጀንበሪ ኃይሉና ወሌ ኃይሉ ግን ለመለጠ ። ደጃዝማች ተደላም የዶሪ ኃይሉን ሬሳ እንዳይቀበር ከሐክለው ከመንገድ ላይ ተጥሎ ሕዝብ እንዲያየው አደረጉ ።

ይህን የሰሙት የዶሪ ኃይሉ ሚስትም

“ ተውት አትቅበሩት ይኑር ከመንገዱ

ምን ወንዝ አብቅሎታል አያሉ ይሂዱ ” ብለው እንጉራጉሩ ። አገው ያሉት የዶሪ ኃይሉ ወንድሞች የወንድማቸውን ድል መሆንና አሟሟት በምተው በአገው ውስጥ ተፈሪና ታዋቂ የሆነውን ሽፍታ አቶ አርጥበ ወልደ አምላክ የሚባለውን በገንዘብ ገዝተውና ሌላም ኃይል ጨምረው ተደላ ጓሉን ሊወጉ ተጓዙ ። የፎዳ ከሚባለው ሥፍራ ላይም ከደጃች ተደላ ሠራዊት ጋር ጦርነት ገጥመው ተደላ ጓሉ ድል አደረጉ ። አሁንግራው

“ አገው የወቁትን ያንን መብላት ትተው፤

አርጥቡን አጫዱት ደጃዝማች ቸኩሰው ። ”

ብሎ ገጠመላቸው ።

ተደላ ጓሉ መንቀረር ተመልሰው ቤት ያሠሩ ጀመር ። ወታደራቸው ግን ባለመሸሰሙና ባለመሸሙ ቅሬታ ተሰምተት በያለበት ያማቸው ጀመር ። የወታደራቸውን ግጉሪም ረም የሰሙት ደጃች ተደላም በግብር ላይ ሰቆመው አዝማሪ

“ አታንገራግር ወታደር፤

መልእክ በፈታው ጦር ” ብለው ግጥም ነገሩ ።

ይህም ቢሆን ደጃች ተደላ በወታደር እያያዛቸውና በግብር ለበላላቸው ሠራዊቱ ይወዳቸው ስለነበር በጉጃም ላይ ተንበራፍተው መቀመጥ ጀመሩ ።

አጤ ቴዎድሮስ ሸዋን ወግተው ወደ ጉንደር ለመመለስ አባ ይን ሲሻገሩ ተደላ ጓሉ ከመንቀረር ወጥተው ከምሽጋቸው ገቡ

ቴዎድሮስም ጅብላንብሬ ተደላ ጓሉን ሳልይዝ አልሔድም ብለው መንቀረር ላይ ሠፈር አደረጉ ። የጅብላ ምሽግም ባለመሰበሩ ቴዎድሮስ በአገሩ ላይ ራስ እንግዳን ሾመው ጉንደር ገቡ

ቅድም እንዳንበብነው ቴዎድሮስ ራስ እንግዳን ሸረው ለጉ ጃም ራስ ውቤን ሾሙ ። ቴዎድሮስ ራስ ውቤን ይዘው ወደ ጉጃም ሔደው ግዛቱን አደላድለው ተደላ ጓሉን ለመያዝ መንገድ ሲጀምሩ የእንግሊዙ መልዕክተኛ ሚስተር ራላም በመምጣቱ ቀሩ ።

የደጃች ጉቩ ልጅ ደጃች ተሰማ አርባ አምባ ከሚባል ቦታ ታሰረው ነበርና ልጃቸውን አዳልን አደራ ሰጥጭሃሁ ብለው ለደ ጃች ተደላ ላኩባቸው ። ልጅ አዳል በኋላ በአጤ የሐንሰ ዘመን መንግሥት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተባሉት ናቸው ። ደጃች ተደ ላም ልጅ አዳልን ተቀብለው ከልጃቸው ከንጉሤ ጋር ይማር ብለው ጅብላ አስቀመጡዋቸው ። በጅብላም ከሊቀ ካህናት ወርቁ ዘንድ እየተማሩ ዳዊት ከደገሙ በኋላ ከደጃች ተደላ ቤት መኖር ጀመሩ ።

ደጃች ተደላ ወይዘሮ ጉዳዩ የተባሉት ቁባት (ውሽማ) አሉ ዋቸው ። ልጅ አዳል ዕድሜያቸው ከጉርምስና ሲደርስ ተሸሽገው ከወይዘሮ ጉዳዩ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት ፈፀሙ ። ደጃች ተደ ላም ሰምተው ተቆጡ ። ሲያሰሩዋቸው ሲሉም ይህን ሐሳባቸውን የሰማ ፈንታ ወዳጅ የሚባል ሰው ልጅ አዳል ዘንድ ሔደ “ ልጅ አዳል ነህ እንዴ? ምን ዓይነት አስታሁን? እረ ወዲያ፣ እረ ወዲያ ” እያለ ተናገረ ። ልጅ አዳልም ፈንታ ወዳጅ እንዲሸጡ መምከሩ መሆኑ ገብቷቸው ያሏቸውን አሸከሮች አስከትለው ከደጃች ተደላ ቤት ጠፍተው ሔዱ ። ጠለዛም ከሚባል አገር ገብተው ከብላታ ከብረ አብ ዘንድ ተቀመጡ

ከብላታ ከብረ አብ ቤት የተቀመጡት በግልጽ ሳይሆን ቀን ቀን ከሜካ እየሞሉ ግታ ለአዳራቸው ከብላታ ቤት ያድሩ ነበር ። ወይዘሮ ጉዳዩንም ደጃች ተደላ ገርፈው ብዙ ሥቃይ አሳዩዋ ችው ። ልጅ አዳልንም ሲያስፈልጉ አጡዋቸው ። ደጃች ተደላ የሸፈቱባቸውን ገላቴ ኮልባንና ተሰማ ደረሰን ለይዘት ወደ ሜሜ ዘመቱ ። የደጃች ተደላን መዝመት ልጅ አዳል ሲሰሙ የጓደኛ አሸከሮቻቸውን መርሻ ፀዳሉንና ተሰማ አሉላን፣ አጽቁ ደረሰን፣ መሸሻ እንግዳን ወደ መንቀረር ልከው ወይዘሮ ጉዳዩን አስመጡ ። ጉዳዩን በእጃቸው ካደረጉ በኋላ የደጃች ተደላን ከተማ መንቀረ ርን አቃጡት ።

ደጃች ተደላም የከተማቸውን መቃጠል የቁባታቸውን መወ ሰድ ሲሰሙ ተናደዱ ። ዘራራዎቹ ያሉበትንም ቦታ ሲጠያይቁ ደግሞ በረሃ መሆናቸውን አወቁ ። ከሜሜ ተነስተው በደጋ ዳሞት ወጥተው በደገም ሜካ ውስጥ ወራሪ(ቀዳሚ ጦር) ሰደዱበት ። ልጅ አዳልና ወይዘሮ ጉዳዩ ሲያመልጡ ተሰማ አሉላ ግን ዝንብል ከሚባል ደን ውስጥ እንደተደበቁ ተያዙ ። ደጃች ተደላ፣ ተሰማ አሉላን ህብትና ንብረት በሙሉ ከወረሱ በኋላ “ ከተማዬን ባቃጠልህበት፣ አቁባቴን በወሰድህበት ተፋረደኝ ” ብለው የተለ ያየ ፍርድ አስፈረዱባቸው ። ደጃች ተደላ ግን ገርፈው ጅብላ አሰ ሩዋቸው ። ወይዘሮ ጉዳዩ ከልጅ አዳል ከበፊቱ በስርቆቹ ጊዜ ፀን ሰው ነበርና ወንድ ልጅ ወለዱ ። የተወለደው ልጅ በዛብህ ተባለ በዛብህ በኋለኛ ዘመን ራስ በዛብህ የተባሉት የራስ ኃይሉ ታላቅ ወንድም ናቸው ።

ደጃዝማች ተደላ በየጥቃቅኑ ሽፍታ ቢረበሹም ብዙውን ጊዜ በሰላም አሳለፉት ። አጤ ቴዎድሮስም የደጃች ተደላን መረ ጋጋት ሲያውቁ በሐምሌ ወር ሌትና ቀን ገሰግለው አጅባራ ከሚ ባል ቦታ ላይ ደርሰውባቸው ደጃች ተደላ ሰጥቂት ሲያመልጡ ሠራዊታቸውን ግን ቴዎድሮስ ፈጁባቸው ። ከባለገሩም ሆነ ከወታ ደሩ የተማረከው ስምንት ሺህ ያህል ሰው ነበርና አጥር አሳጥ ረው ያን ሁሉ ሠራዊት በአጥር ውስጥ አጉረው በጉራዴና በጥይት ጨረሱት ።

ደጃች ተደላ ጓሉ 12 ዓመት ገዝተው በ1860 ዓ.ም. ሕዳር 6 ቀን ሞቱ ። አጤ ቴዎድሮስም የተደላ ጓሉን መሞት ሲሰ ሙ አዘኑ፣ ደነገጡም ። ምክንያቱም አዋቂዎች “ ተደላ ጓሉ ሲሞት አንተ ተከትለህ ትሞታለህ ” ብለዋቸው ስለነበር ነው ። ተደላ ጓሉ በይፋ አልተቀበሩም ። በይፋ የተቀበሩ እንደሆነ ቴዎ ድሮስ መጥተው ይወጉናል በሚል ፍራቻ በድብቅ የውሽ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን ተቀበሩ ።

አልቃሽም “ አጥር ቀደው ወጡ ነውረኛ መስለው፣ እረኛ ሳይሰጡት ለዚህ ሁሉ ሰው ። ተንግዲህ ወዲህ የልቤን ልናገር፣ አባ መላክ ተደላ ጠጁ ውሃ ነበር ። በሸዋ ተላክ ዋናው ሲመጣ ነው፣ በጉንደር ተላክ ዋናው ሲመጣ ነው፣ ተደላ ጓሉ ሞቶ ጉጃም ሲፈታ ነው ።

አልሞተም ይሉናል ደጃዝማች ተድላን፣
አሁን እሑድ ሊቀር የምናውቀውን*
እሻሻ ነው እንጂ የአሥራኤል ሞት፣
እንዲያልቅ ሰው ተድላን ለምን ቀበሩት” አሉላቸው።

አቡን በላማ

ደጃች ውቤ ታላላቅ ሊቃውንቶችን መርጠው አለቃ ሀብተ ሥላሴን የበላይ አድርገው ከግብጽ ጳጳስ እንዲያመጡላቸው ወደ ካይሮ ላኩባቸው። መልዕክተኞቹ ከመሐዳቸው በፊትም ደጃች ውቤ “...ሃይማኖቱን ከዚያው ወሰናችሁ፣ በግናቸውም ተስማምታችሁ፣ ከዚህ እንደ ቀድሞ ጠብ እንዳይሆን ቀዋሚ ነገር ይዛችሁ፣ ጳጳሱንም የተገባ ባለ አእምሮ ሰው መርጣችሁ ይዛችሁኑ” ብለው መከረውና አስጠንቅቀው በደዱባቸው። ደጃች ውቤ ጳጳሱ እንዲመጣላቸው የፈለጉበት ምክንያት ራስ አሊን አሸንፈው አሳቸው የመንገስ ፍላጎት ስለነበራቸው ነው።

አድዋ ላይ ይኖር የነበረውን ኢዘንበርግ የተባለውን ሚሊዮኖዊ በሃይማኖት ስብከት ምክንያት ደጃች ውቤ ተጣልተውት ካገር እንዲወጣ አድርገውት ነበር። ኢዘንበርግ በዚህ ጊዜ የሚኖረው ካይሮ ነበር። የደጃች ውቤ መልዕክተኞች መላካቸውን በሰማ ጊዜ ወደ ሊቀ ጳጳሱ ዘንድ ሒዶ 1700 ብር (እንዳንዶቹም 7000 ይላሉ) እጅ መንሻ ሰጥቶ አንድራዎሳ የሚባለው የ25 ዓመት ወጣት ወደ ኢትዮጵያ እንዲላክ ያደርጉ ዘንድ ለመናቸው። ኢዘንበርግ ይህን ያህል ስጦታ የሰጠበት ምክንያት ወዳጁ አንድራዎስ ወደ ኢትዮጵያ ቢላክ የበለጠ ገንዘብ እንደሚከፍለው ስለሚያውቅና ስዕተነጋገሩም ነው። ሊቀጳጳሱም በኢዘንበርግ ሐሳብ ተስማሙ።

ኢትዮጵያውያኖቹ መልዕክተኞች ከሊቀ ጳጳሱ ዘንድ ቀርበው የተላኩትን እጅ መንሻ ከሰጡ በኋላ ሊቀጳጳሱ ከአንድራዎሳ አገሮችተው “እሱን ነው የምሰጣችሁ” አሏቸው። የአባ አንድራዎሳን

* እሁድ እሁድ ገብር ያሰሉ በሰነድ ነው።

የመጀመሪያ ታሪክና ሁኔታ ብቸውም በዚያ ባሉ መነኮሳት ዘንድ በመጥሮ ምግባር የታወቁ ሰው ነበሩና እንዳንድ መነኮሳት ፀምስጢር በደጃች ውቤ መልዕክተኞች የተመራውን ጳጳስ ታሪክ ነገሩባቸው። መልዕክተኞቹም ከሊቀ ጳጳሱ ዘንድ ቀርበው “... የ25 ዓመት ወጣት እንዴት አቡን ሆኖ ያንን ሁሉ ሕዝብ ሊመራና ሊጠብቅ ይችላል።... 40 ዓመት የሆነው ሌላ ሙሉ ሰው ይፈልጉልን... ብለው አመለከቱ። ሊቀ ጳጳሱም አሰብቦታላሁ ብለው መለሱባቸው።

ከደጃች ውቤ በተላኩት መልዕክተኞች መሐል ያለመግባባት ተነሳ። ከመልዕክተኞቹ አንዱ የሆኑት አለቃ ኩላሊት ኪዳነ ግርያም “ይህን ወጣት ጳጳስ ብንወስድ ልጅ ነውና ብዙ ዘመን ይቆያልና” የሚል ሐሳብ አቀረቡ። የመልዕክተኞቹ መሪ አላቃ ሀብተ ሥላሴ ደግሞ “ሞት በሰው እጅ ሆነንን? እርጌ ባለ ልጅ ሲሞት አለየሁም?” ብለው መለሱ። ይህ ያለ መግባባት በመልዕክተኞቹ መሐል አንዳለ ወደ ሮም ሊሄዱ ተነሱ። መልዕክተኞቹ ወደ ሮም የሚሔዱበት ምክንያት ገና ከትግራይ ከመነሳታቸው በፊት ደጃች ውቤ በትግራይ ይኖሩ የነበሩትን ከተለካዊውን አባ ያዕቆብን አስጠርተው “እነዚህን መልዕክተኞቹን ጠብቀህ ውሰድልኝ” በሏቸው አባ ያዕቆብ በነገሩ ተስማምተው እሳቸውም በተረፉት “ይህን ከታዘዝሁ እኔም አንድ ነገር ልለዎንም። በዘመዶቹ ዘንድ ከፋ እንዳይሆንብኝ እነዚህ ሰዎች ከጳጳሮስ መቃብር ከጳውሎስ ዝህር ሮማ ደርሰውልኝ ይምጡ በሏቸው ደጃች ውቤ “እኚ ይድረሱልህ። እኔም አገር ቢያዩልኝ እወዳኑሁ” ብለው ሮማ ሄደው አገር አይተው እንዲመጡ አዘዋቸው ስለነበረ ነው።

መልዕክተኞቹ ወደ ሮማ ለመሔድ መርከብ ተከራይተው ገንዘብ ከፍለው ከወረረሱ በኋላ የአንድራዎሳን ጳጳስ መሆን የተስግሙት አለቃ ኩላሊት ኪዳነ ግርያም በመወረሻዎ ሰዓት ላይ ወደ ሮማ አልሔድም ብላው ቀሩ። ሌሎቹ ገን በመርከብ ተላፍረው ወደ ሮም ሔዱ። የመልዕክተኞቹን ወደ ሮም መሔድ ያረጋገጡት አለቃ ኩላሊት ኪዳነ ግርያም ከሊቀ ጳጳሱ ዘንድ ቀርበው “ይህን የተባላውን ሰው ወደነጥልና ጳጳስ አድርገው ይሰጡን” ብለው ስለጠየቁ ሊቀ ጳጳሱ እኚ ብለው አንድራዎሳን የጳጳስና ሰማቸውን ሰላማ ብለው ሾመው ሰጡባቸው። ወደሮም ሔደው የነበሩት መልዕክተኞችም ከሮም ተመልሰው ጳጳሱ እንዲሰጣቸው ሊቀጳጳሱን ቢጠይቁ “ያንኑ እናንተ የጠላችሁትን ወንድሞቻችሁ

ተባብረው ወደው ስለመረጡት እርሱን ሾሜ ሰድጃለሁና ሌዳ ተከተሉ” አሏቸው ። አቡነ ሰላማ ሰዚህ ዓይነት የመጡ ሰው ናቸው ። ይህን ታሪክ እዚህ የመጣሁት አጤ ቱዎድሮስ አባ ሰላማን ማሰራና መፍታታቸው ፣ ማጉላላታቸው ብቻ በአገራችን ስለጥጸፈ አንዳንድ ሰዎች ያለባቸው የቱዎድሮስን ክፋት እያጋኑ በግግር-ታቸው እውነተኛውን ለማሳወቅ ያህል ነው ።

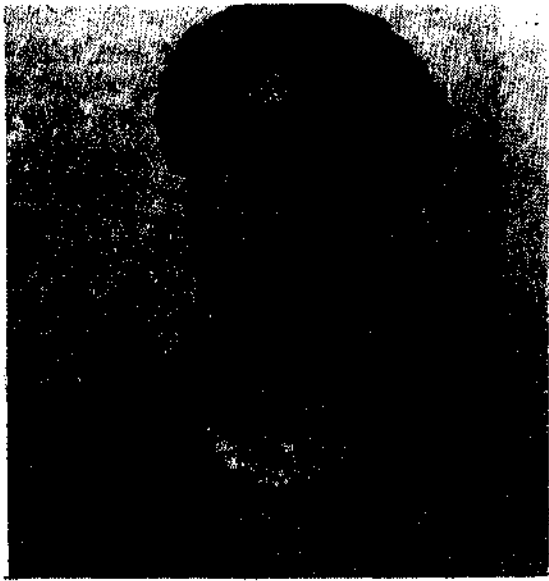
አቡነ ሰላማ

ሰላማ ተብሎው ከእስክንድርያ የመጡት ግብጻዊ ጳጳስ ገና አስመራ ሲደርሱ ከውቤም ላይተዋወቁ “ አሊን ያልወጋ ውጉዝ ነው ” እያሉ ሕዝቡን አወገዙ ። ራስ አሊና ደጃች ውቤ ጦርነት ተጋጥመው ራስ አሊ ድል ሲያደርጉ አቡነ ሰላማ ተማርከው ከራስ አሊ ዘንድ ቀረቡ ። ራስ አሊም “ ፍየል ከመድረሰዎ ቅጠል መበጠስዎ ። ዛሬ በእንግድነት ይህን የሠራህ ቆይተህስ ምን ትሠራ ይሆን ” ጳጳስ ታረቁ ፣ አትዋጉ እያለ ለምና ገዝቶ ያስታርቃል እንጂ ተዋጉ ብሎ ያስተላልፃልን ። እኛን ለማዋጋት ማነው የላከህ ። ሰላማስ ብሎ ማነው የሰየመህ ። ሰላም አጥፊ የሰላም ጦር እንጂ ። ወየው አቡን ባልሆንከ ፣ እንደ ግብርሀስ ሞት ይገባህ ነበር ። ምንም ሥራህ የሰይጣን ቢሆን ስምህ ጳጳስ ነውና አንተን ገድዶ ስሜን አላከፋም ። እሁን ጉንደር ወርደህ ከአቡን ቤት ተቀመጥ ። ከዚህ አትናወጥ ” ብሎ መውቀላቸውን አለቃ ኪዳነ ወልድ ከፍሌ ጽፈዋል ።

ራስ አሊ የያዙባቸውን ቂም ለማሻር በዚያን ጊዜ ለራስ አሊ ይገብሩ እንጂ ራሳቸውን ችሰው የሚኖሩበትን የሸዋውን ንጉሥ ሣህሌ ሥላሴን አቡነ ሰላማ ማውገዝ ጀመሩ ። “ ሣህሌ ሥላሴ ውጉዝ ነው ” እያሉ በይፋ በአደባባይ ይናገሩ ጀመሩ ። ይህን የሰሙት ንጉሥ ሣህሌ ሥላሴም ከየአድባራቱ ሊቃውንት ሰብሰበው የሊቃውንቱም የበላይ መሪ አለቃ አሥራትን አድርገው ጠይቁ ልኝ ብለው መልዕክተኞቻቸውን ወደ ጉንደር ላኩ ። መልዕክተኞቹም ከራስ አሊ ዘንድ ቀርበው “ ንጉሣችን በምን ምክንያት ይወገዛሉ ። ይዳኙን ። ” ብሎ አመለከቱ ። ራስ አሊም “ ነገር እንዳለው በሥርዓት ይባባል ፣ ያከራከር ። እንደሌላውም ግዝቱን ይፍታ ብሎ ጫምረው ወያ እናታቸው ወደ አቴኔ መነን ሰደዱዋቸው ።

አቴኔ መነንም ጳጳሱን “ ቀርቦህ ተባባል ። ወይም ጊዝት ፍታ ” ቢሏቸው አልዳኝም ብሎ ተከታዮቻቸውን ጦር አሰነሰተው ብዙ ሰው አለቀ ። ከዚህ በኋላ ራስ አሊ እንዲህ ያለ ጳጳስ አያሰራልገኝም ብለው ከጉንደር እንዲወጡ አደረጓቸው ። ያንጊዜ ደጃች ውቤ ከራስ አሊ ጋር ታርቀው በግዛታቸው ነበሩና አባ ሰላማ እንደገና ተመልሰው ወደ ደጃች ውቤ ገቡ ። በዚህ ጊዜም የጉንደር ሊቃውንት በእኛው በጳጳሱ በሃይማኖት ምክንያት ቂም ይዘው ነበርና

“ ግድግዳው ቤታችሁ ያው ይሻላችኋል ፣ ከቡን አትጠጉ ይናድባችኋል ። መናዱ እንኳ ቢቆይ ከዚህ ከእርጉዝ ከብ ፣ እይታጠምና ጻምትራና እባብ ” እያሉ ገጠመባ

ገጉስ ግዛለ ሥላሴ

ቸው ። የገጉሥ ሣህለ ሥላሴ መልዕክተኞችን ከጉንደር ተመልሰው አንኮበር ሲገቡ ደብተራ ጉልቴ የተባሉት ሲቅ

“ እንዳሥራት ግን አለ የሚያውቅ ድጋውን ትግራ መርቶት መጣ ያን ረኽም አቡን ” ብለው ገጠሙ ።

አጤ ቴዎድሮስ ገና በሸፍትነት ሳሉ ራስ አሊን ድል ካደረጉ በኋላ የደጃች ካሣን ኃይል መበርታት ያየት አቡነ ሰላማ ከደጃች ውቤ ዘንድ እንደሆኑ “ እኔን ብትቀበሉኝ ተብኛ አንገሰሃለሁ ” እያሉ በምስጢር ይላላኩ ጀመር ። ደጃች ካሣም ደጃች ውቤን ድል ሲያደርጉ በቃላቸው መሠረት አቡነ ሰላማ ደጃች ካሣን ቴዎድሮስ ብለው ተብተው አነገሱ ።

አቡነ ሰላማ በጉንደር ሊቃውንቶች ዘንድ እንደግዴወደዱ አጤ ቴዎድሮስ ያውቁ ነበርና የጉንደርን ሊቃውንቶች ሰብስበው “ አባቴን ተቀበሉልኝ ። ታረቁልኝ ” ብለው ለመኑ ሊቃውንቱም “ የሃይማኖት ነገር በሥርዓት እንጂ በላመና አይሆንም ። የእግዚርን ሃይማኖት ጸሐው ብሎ በሰው ልመና መካድና ግስካድ ለኛም ለእርሶዎም አይገባምና በዚህ ነገር እኔ ልገልጻለሁ አንችልም ። ”

ብለው መለሱ ። በዚህ ጊዜ አጤ ቴዎድሮስ ተናጸው በአጠገባቸው የቆሙትን ወታደሮች “ በል በልልኝ ” ብለው እዘዙ ። ወታደሩም የሊቃውንቱን ልብስ እየገፈፈ ጥምጥማቸውን እያወለቀ በሚሟወትባቸው ጊዜ አቡነ ሰላማ ከዚያም ነበሩና በአድራጉቱ ተደስተው ሊቃውንቱን የሚያስቃየውን ወታደር “ እግዚአብሔር ይፍታህ ” አሉት ። ይህን የአቡነ ሰላማን “ እግዚአብሔር ይፍታህ ” ግለት የሰማው ወታደር የሊቃውንቱን ቀሳውስት ቤት ብቻ ሳይሆን የሌላውንም ጭምር ከተማዋን በሙሉ ዘረፋት ።

አቡነ ሰላማ ከገብጽ አገር ሲመጡ የተከፈለው አሥር ሺ ብር ነው ። የዋሁ የኢትዮጵያ ሕዝብ ይህን ያህል ገንዘብ ከፍሎ ጳጳስ ግስመጣቱ በያገሩ እየዘሩ ድቁናም ቅስናም እየሰጡ ሃይማኖቱን እንዲጠብቁለትና እንዲያስፋቱለትም ነበር ። ቴዎድሮስ ያልድሚየር እንደጻፈው አባ ሰላማ ገን አገር ላገር አልገከራትትም ብለው ትንፋሻቸውን በስልቻ እየሞሉ ለሸዋና ለጉጃም ይልኩ ነበር ። አንድ ሰው ለመቅሰስ በሚረዱት ጊዜ ከስልቻው መጠነኛ ትንፋሽ በራሱ ላይ ይነፋበትና ቄስ ሆነ ይባል ነበር ።

ከአጤ ቴዎድሮስ ጋርም ቢሆን በፍቅርና በሰላም አልኖሩም ። የጠብ መነሻ የሆነውም ሚስጥናውያናቹ ከራፍ እና ፍላጅ የመጡ ጊዜ ነው ። እነኝህ ሁለት የገርቴስታንት ሚስጥናውያን ከኢትዮጵያ አንደገቡ ደብረ ታቦር ሔደው ከራሳቸው ጳጳስ ከተባት የተጻፈላቸውን ደብዳቤ ይዘው አቡነ ሰላማ ዘንድ ቀረቡ ። አቡነ ሰላማም በተጻፈው ደብዳቤ መሠረት ሚስጥናውያናቹ ሰብከታቸውን እንዲሰብኩ ፈቀዱላቸው ። በግግሱም ከአጤ ቴዎድሮስ ጋር ሲያገናኙባቸው አጤ ቴዎድሮስ “ የምረልገው ጥበበኛ የጅ ሥራ አዋቂ ነው ። ጠመንጃና ሌላም የሚሠራ እንጂ ሰባኪ ለአገራችን ያመቅ ግታል ” ቢሉ አቡነ ሰላማ “ በሥራዬ በሃይማኖት ጉዳይ አትገባ ” ብለው ቴዎድሮስን ገስጡባቸው ። ቴዎድሮስም ከዚያን ቀን ጀምሮ ቂም ያዙ ።

አባ ሰላማ ከቴዎድሮስ ጋር በነበሩበት ጊዜ የጉንደርና የጉጃም ፣ የሸዋም ቀሳውስት ጳጳሱን አይወዱባቸውም ነበር ። ከከህነት በስተቀር ለጳጳሱም አይታዘዙም ነበር ። ይህን የቀሳውስቱን ያለመታ ዘዝና መጥላት ያወቁት አባ ሰላማም ቁጭታቸውን በቴዎድሮስ በትር ለግስመታት እያሉ ቀሳውስቱ ሥርዓት የሌለው በመሆኑ በሥርዓት እንዲያደር እንዲያደርጉ ለቴዎድሮስ ይነገሩባቸው ነበር ።

አጤ ቴዎድሮስም እውነት እየመሰላቸው ከቀሳውስቱ ጋር በየ ጊዜው ይጣሉ ነበር ። በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ተሰምቶ የማይታወቅ ትእዛዝም ቀሳውስቱን ያዙ ነበር ።

በ1849 ዓ.ም በመስከረም ወር አጤ ቴዎድሮስ ማንኛውም ቁስ ጥምጥም ጠምጥም ከአሳቸው ዘንድ እንዳይቀርቡ የሚል አዋጅ አወጡ ። ይህን ምን ጊዜም ተደርጎ የማያውቅ ነገር ነውና ከህ ናቱ ጥምጥም ማውለቅ የከብራቸው መዋረድ መሆኑን አውቀው ከንጉስ ዘንድ ቀርበው “ጃንሆይ ጥምጥም ከብራችን ነውና ይበ ይኑልን” ብለው አመለከቱ ።

አጤ ቴዎድሮስም “ከታቦት በገባችሁ ጊዜ ስለምን ጥምጥማ ችሁን ታወልቃላችሁ? ቢሏቸው እግዚአብሔር አድርጎታል ብለን ነው” አሏቸው ። ንጉሱም “በኔ እግዚአብሔር አላደረገኝምን” እግዚአብሔር በኔ አድሮ አይደለም የሚያስገዛኝ?” አሏቸው ። ከህናቱም አዎን አሉ ። ቴዎድሮስም “እንግዲያው ምንው እኔ ሥራት አስተምራችሁ ብዬ ነው ። ጠምጥሙ” ብለው አዋጁን ሻሩላቸው ። ይህ አዋጅ ቴዎድሮስ እምነውበት ያወጁት ያለመሆ ኑን ብዙም ሳይቆይ በሙሻራቸው ያስታውቃል ። በኋለኛው ዘመንም ቴዎድሮስ በቀሳውስት ዘንድ ከፍተኛ ጥላቻ መነሳቱን ካወቁ በኋላ ለዚህ ያበቁዋቸውን ጳጳሱን አባ ስላማን መቅደላ ወስደው አስሩዋቸው ።

የአስከንድርያው ሊቀጳጳስ አቡነ ቂርሎስ ኢትዮጵያ መጥተው በነበረ ጊዜ ከኢትዮጵያው ጳጳስ ከአቡነ ሰላማ ጋር ተማክረው ለንጉስ ቴዎድሮስ ሳያማከሩ ወደ ግብጽ መሪ ሠራተኛ እንዲልክ ደብዳቤ ጽፈው ነበር ። የደብዳቤውን መጻፍ ቴዎድሮስ እንደሰሙ “ከኔ ሳትማከሩ እኔ ሳልፈቅድ እንዴት ሰግብጽ ንጉሥ ደብዳቤ ጻፋችሁ?” ብለው ቢጠይቋቸው ሁለቱም ኃይለ ቃል ተናገሩዋ ችው ። በዚህ ጊዜ አጤ ቴዎድሮስ የሁለቱንም ጳጳሳት ቤት በአ ሾህ አጥር አሳጥረው ከዚያ እንዳይወጡ በዘበኛ እንዲጠበቁ አደ ረጉ ። አጤ ቴዎድሮስ እንኳን ከውጭ አገር መንግሥት ጋር መጻ ጻፍ ቀርቶ በአገር ውስጥም ቢሆን ሁሉን ነገር ሰማወቅ የሚፈ ልጉ በመሆናቸው ሁለት የግብጽ ጳጳሳት በራሳቸው ሥልጣን በሰው አገር ጉዳይ በምስጢር መጻጻፋቸው ጥፋት ነበር ። ሆኖም ቀሳውስትና የአገር ሽማግሌዎች በነገሩ ገብተው ቴዎድሮስን ከጳ ጳሳቱ ጋር አስታረቋቸው ።

በ1850 ዓ.ም. የጁ ውስጥ ኢየሳ ከተባለው በታ ሠፍረው ባለ አንድ ሰው ወደ ንጉስ ጮኸ ። የሰውየውን ጮኸት የሰሙት ቴዎድሮስም አቡነ ሰላማን “ለምን ያሰሙሁብኛል?” ቢሏቸው አቡነ ሰላማ “አንተ በኔ ግዛት ምን አገባህ” ብለው የተገላ ቢጠሹ ንጉሱን ተቆጡ ። ንጉሱም ተናደው ቢቆጡ ጳጳሱ ብሰው በኃይል ተቆጥተው “ታቦት ያነሳ፣ ይህን ሰው የተከተለ ውጉዝ ይሁን” ብለው ገዙቱ ። ንጉሱም ግዝቱን እንደሰሙ ያዘው ብለው ጳጳሱን አስያዙዋቸው ። የጳጳሱን መያዝ ያዩት ሊቀጳጳስ አቡነ ቂርሎስ ግዝቱን ፈቱ ። አባ ሰላማ ግን ለምን የገዘትኩትን ይፈ ታሉ ብለው ከሊቀ ጳጳሱ ከቂርሎስ ጋር ተጣሉ። በእነኝህ ሰዎች መጣ ላት ምክንያት ታላቅ ሽብር ሊነሳ ሲል ቴዎድሮስ ነገሩን አብርደው ታረቁዋቸው ። ይህን በመሰባሰል በጥቃቅኑ ነገር ሁሉ ቴዎድሮስን የሚያበሳጩቸው ብዙ ነበር ።

አቡነ ሰላማ አምስት ዓመት ያህል በግብጽ ከሠሩ በኋላ አጤ ቴዎድሮስ ብዙ መንገሳታት አድርሰውባቸው በመጨረሻው እንደ ገና ከ62 ተከታዮቻቸው ጋር ከመቅደላ ተራራ አስገብተው እሠሩ ዋቸው ። ከዚያም ሆነው ከሸዋው ንጉሥ ከዳግማዊ ምኒልክ ጋር በሚስጥር “ከዚህ አውጣኝና አንግስሃለሁ” እያሉ ሲጻጻፉ አራት ዓመት እንደታሠሩ በሞት ተለዩ ።

አቡነ ሰላማ ከቴዎድሮስ ቁጣና አጅ ድነው በ1860 ዓ.ም. ጥቅምት 15 ቀን ባደረገባቸው የሰንባ (የሳል) በሽታ አርብ ዕለት ከቀኑ በ9 ሰዓት ሞቱ ።

እቴጌ ተዋበች አሊ.

ቀደም ብለን እንዳንበብነው እቴጌ ተዋበች ሞተው አጤ ቴዎ ድሮስ ራሳውን አጅበው በሚሔዱበት ጊዜ

“እስቲ ጠይቁልኝ ርቃ ሳትሔድ፣ እቴጌ ተዋበች ሚስትና ገረድ” ብለው ተቀኙላቸው ጦትርጉ ሙም እቴጌ ተዋበች ሚስት፣ እናት፣ ገረድ ነች ለማለት ነው ።

አጤ ቴዎድሮስ ለሚስታቸው የተቀኙት ቅኔ ትክክለኛ አባባል ነበር ። ተዋበች ለቴዎድሮስ ተንክባክቢ ሚስታቸው፣ መካሪ እህ

ታቸው፣ አሳቢ እናታቸው እና አገልጋይ ገረዳቸው ነበሩ። በቅርብ ሁኔታውን ያጠናው ያልደረገው ሲጸና “... ገንጦም ቴዎድሮስን ሚስታቸው እቴጌ ተዋበች ይጠብቋቸዋል።... እቴጌይቱ እንደ አበሾች ባህል ሁሉ ገንብን በምገባቸው በኩል ይንከባከቡዋቸዋል። ገንብ የሚበሉትንም ሆነ የሚጠጡትን የሚቀበሉት ከእቴጌይቱ እንጂ ከሌላ ሰው አይቀበሉም። ሴትዮዋ ብለህና ጠቢብ ስለሆኑ ገንብ ብዙ መጠጥ በሚጠጡበት ጊዜ ወይም እየደጋገሙ ሲጠጡ ሲያዩዋቸው “ገንብ አስከሪ መጠጠችን ደጋገሞ አይጠጣም” በማለት ይመክሩዋቸዋል። በዚህም ላይ መጽሐፍ ቅዱስ ያነቡላቸዋል “ፊሪየ እግዚአብሔር እንዲያደርግባቸውም ይነገሩዋቸዋል።...” ብሏል።

ደክተር ብላንክ እንደጻፈው ደግሞ “... ጀግናና ተወዳጅ የሆነች ሚስታቸውን አጡ። እጅግ በጣም ታማኝ የሆነች አግካሪ ያቸውና እንደ እሳቸው ሰፊ ምኞትና ዓላማ የነበራት ጓደኛቸው በመሆንም በጣም ይወዷት ስለነበረ በሕይወታቸው ላሉ ትዝታዎች ምንጊዜም ከአእምሮአቸው ውስጥ አልጠፋም ነበር። በ1860 ዓ.ም እንደ ብረት ቀጥቃጭ (ሠራተኛ) የሆነ ሰው ከቴዎድሮስ ፊት ቀርቦ ሚስቱ በጠና መታመም የገልጦ ስጦታ ቀናት ለመዋት በምታጣጥር ባለቤቱ አጠገብ ለመቆየት እንዲፈቀድለት ሰጠዋል። አጠገብ ለመቆየት በዚህ አነጋገር ልባቸው ስለተነካና የሚወዷትንም ባለቤታቸውን በማስታወስ ራሳቸውን አቀርቅረው ግልቀስ ጀመሩ...” ብሏል።

ተዋበች ለቴዎድሮስ እጅግ በጣም ደግና አዛኝ፣ እፍቃሪና አሳቢ የሆኑበት ምክንያት ነበራቸው። ቴዎድሮስ ከመሞት ያዳኑ ዋቸው፣ ሕይወታቸውን ለተዋበች ሕይወት የለውጡ ሰው ነበሩ። ሚጅር ፖልስን ኒው ግን የተባሉት ታሪክ ጸሐፊ እንደሚተርኩት አያታቸው እቴጌ መነን ከቱርክ ጦር መሪ ከመሐመድ አሊ ጋር ስመገጠም ወደ ወሰን ሲሔዱ ወይዘሮ ተዋበችም አብረው ሔደው ነበር። የዚያን ጊዜ የተዋበች ዕድሜ 15 ዓመት ነበር። በወርነቱ ላይ ተዋበች ተገርከው ተወሰዱ።

የዚያን ጊዜው ከሣ የጎላው ቴዎድሮስ ከእቴጌ መነን ጦር ጋር ነበሩና የተዋበችን መግረክ እንደሰሙ ብቻቸውን አሸምቀው ወደ ጠላት ሠፈር ገብተው ተዋበች ከታሠሩበት ቦታ ደረሱ። ተዋበችም በመሐመድ አሊ ዘቦች ይጠበቁ ነበር። ከሣ ዘቦቹን እን

ደምንም ብለው አልፈው ገቡ። ሲገቡም ተዋበች ራሳቸውን ለመገደል አካላቸውን በጥተው (ቀደው) መርዝ ሲጨምሩ ደረሱባቸው። ከሣም ተዋበችን ሲያዩ በውበታቸው ቢደነገጠም ተሉ ብለው እጉንብሰው መርዝ የተደረገበትን የተበጣውን ቦታ በእፋቸው እየመጠጡ መርዙን ያወጡላቸው ጀመር። መርዙን መጥጠው አውጥተው ከጨረሱ በኋላ ተዋበችን በድብቅ አውጥተው ጉንደር ወበደው ለወላጆቻቸው መስጠታቸውን ዘርዘረው ጽፏል።

ቴዎድሮስን ከተራ ሽፍትነት ጀምሮ እስከ መገንብ ድረስ የደረሱ ተዋበች ናቸው። እንዴት እንደሆነም ከደክተር ብላንክ ትረካ ጥቂት እንመልከት። በኋላ ቴዎድሮስ የተባሉት ከሣ ገዳሪፍ ላይ ከቱርኮች ጋር በተደረገው ጦርነት ቆሰለው ቁስላቸው እስከ ተሻሻላቸው ድረስ ደንቢያ ተኝተው ስለነበረ ለማገገሚያ ፍሪዳ እንዲላክላቸው ለአማቻቸው ቢልኩ እቴጌ መነን እንደ ብልት ሥጋ ከሰድብ ጋር በላላኩላቸው “... መንፈስ ጽኑ የሆነችውና የምትወዳቸው ሚስታቸው ቆሰሉ ከተኛው ጀግና ባለቤት አጠገብ ያልተሰየች በሰሆነ ይህን አስቃቂ የንግብቲቱን ግግር በሰማች ጊዜ ትኩስ የሆነው የጋስ ደሚ ሲፈላ ኩራት በተመላው አነጋገር ከመቀመጫዋ ተነስታ እየተንቀራጠጠች “ደራሮችን እወዳቸዋለሁ። ፈሪዎችን ግን እንቃቸዋለሁ” ብላ ከዚህ ሁሉ ውርደት በደሉን በደም የግይባቸው ቢሆን ከጉናቸው አብራቸው ለመገኘት እንደ ግትቸል በትገልጽላቸው ጥቃት የግይወደውን የካሣን ልብ የመበቀል ሀሳብ ጠነሰበት። ወዲያው ቁስላቸው እያገገመ ሲሔድ ወደ ቋራ ተመልሰው ነገንታቸውን በግልጽ አወጁ።” ይላል በሌላ ጊዜ ደግሞ “... ከሣ ከሸነክሩ የበላይነቱን ቦታ ለማገኘት ምንም የሚያቆማቸው ነገር ያለመኖሩን ሚስታቸው ደጋግማ ስትገፋፋቸው የጥርጣራ መልክ ስላሳዩዋት አሁንም በዚህ ሐሳብ የግይቀጥሉ ከሆነ አብራ ለመኖር እንደሚያገቃት ስለሰፈራሪቻቸው ወደ ጉጃም ቀጥለው ሁሉንም ድል መቱት...” በማለት ጽፏል።

ፕላውዲን (ዎልተር ቺቺሊ ፕላውዲን)

አ.ኤ.አ. ነገስት 3 ቀን 1820 ዓ.ም ተወለደ። በኛ አቆጣጠር ሐምሌ 27 ቀን 1812 ዓ.ም. መሆኑ ነው። በ19 ዓመት ዕድሜው ወደ ሕንድ ሔዶ ካልካታ ውስጥ ካር ታጉር ከተባለ ኩባንያ ዘንድ ተቀጠረ። እ.ኤ.አ. በ1843 ዓ.ም ከሕንድ ወደ እንግሊዝ አገር ለመመለስ ጉዞ ጀምሮ ሰዊዝ ሲደርስ ከቢል ጋር ተገናኝ። በዚያም ሆነው የአባይን ምንጭ እንገልጋለን በማለት ተሰማም ተው ወደ ኢትዮጵያ መጡ። በዚህ ጊዜ የፕላውዲን ዕድሜ 23 ዓመት ነበር።

በኢትዮጵያ ውስጥ እስከ 1847 ዓ.ም. ድረስ አራት ዓመት ቆይቶ ወደ አገሩ ተመለሰ። በእንግሊዝ አገርም በእንግሊዝ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ለሎርድ ፖልመር እስተን የእንግሊዝ መንግሥት በኢትዮጵያ ውስጥ ቆንሲል ቢያቋቁም ጠቃሚ እንደሚሆን አሳውቀ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም በአሳቡ ተሰማም ተው “ አገሩንም፣ ሕዝቡንም፣ ቋንቋውንም ታውቃለህና አንተው ሁን ” ብለው ፕላውዲን በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል አድርገው ሾሙት።

ፕላውዲን ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የተሾመበትን ደብዳቤ ይዞ በ1848 ዓ.ም ምጽዋ ደረሰ። ከዚያም መሀል አገር ገብቶ ከራስ አሊ ጋር የቆንሲልነቱን ሥራ ጀመረ። ራስ አሊና ደጃች ካሣ በሚቀጥቡት ጊዜ ፕላውዲን ታም ሰለነበረ ወደ እንግሊዝ አገር ለመሔድ ምጽዋ ነበረ። በምጽዋም ሕመሙ ስለጠናበት እስኪሻለው ድረስ በዚያው ቆየ። ሕመሙን ሻል ሲለው ራስ አሊ በደጃዝማች ካሣ ድል መሆናቸውን ሰማ። ይህም ለውጥ እሱን የሚመለከተው ስመሆኑ የእንግሊዝ አገር ጉዞውን አቋርጦ ወደ አዲሱ ንጉሥ ወደ ቴዎድሮስ ዘንድ ተመለሰ።

ፕላውዲን ወደ ጉንደር እንደተመለሰ ከአጤ ቴዎድሮስ ጋር ተገናኝቶ ከራስ ጋር የነበረው የሰላም ውል እንዲጠና ሲጠይቃቸው ቴዎድሮስ በውሉ ውስጥ ያለው የእንግሊዝ መንግሥት የፍትህ ጠባቂነት የሚለው ቃል እያለ ውሉ አይጠናም ብለው እምቢ አሉ። ፕላውዲንም ይህን የውል ቃል አስቀርቶ በውሉ ቴዎድሮስ ሲሰማሙ የእነሱንም ቆንሲልነት አወቁለት። ቆንሲልነቱን ለማወቃቸውም ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለእንግሊዝ መንግሥት ጻፉ።

ዛቴ.ጠማር. ዘተ ረፈደውት. እሃ። ገቡ. ገጉ. ሠ: የገሥት: ቲ. ዎድ. ር. ስ. ዘኢተ. ጉ. ቆ. ፊ. ። ተ. ብ. ጸ. ሕ. ገቡ. ገግሥ. ተ. እ. ገ. ግ. ሊ. ዝ. ብ. ክ. ተ. ር. ፊ. ። እ. ገ. ዲ. ተ. ፣ ዎ. ፡ ደ. ፣ ፋ. ፣ ነ. ፣ ዎ. ፡ ። እ. ፡ እ. ግ. ዜ. አ. ተ. ሔ. ር. ፡ ደ. መ. ስ. ገ. ገ. ፡ ደ. ፣ ፋ. ፣ ነ. ፡ ። አ. ተ. ፡ ቡ. ግ. ዲ. ገ. ገ. ፡ የ. እ. ር. ስ. ሠ. ፡ መ. ግ. ክ. ተ. ፣ ፣ ፣ ፡ ፡ ፡ ። በ. ፍ. ተ. ር. ፡ በ. ወ. ደ. ፣ ፣ ተ. ፡ ተ. ቀ. ብ. ዩ. ው. ፡ አ. ለ. ሁ. ፡ ። እ. ከ. ተ. ፡ ዘ. ር. ፡ ዩ. ር. ስ. ፡ ያ. ለ. መ. ግ. ክ. ፡ ግ. ግ. ር. ፡ ባ. ር. ር. ፡ ግ. ር. ር. ፡ ፡ ፡ ። አ. ሁ. ገ. ም. ፡ እ. ር. ስ. ም. ፡ የ. ክ. ር. ስ. ቶ. ስ. ፡ ል. ፣ ፣ ዎ. ፡ ። እ. ፡ ም. ፡ የ. ክ. ር. ስ. ቶ. ስ. ፡ ል. ፣ ፣ ፣ ፡ ። ስ. ለ. ፡ ክ. ር. ስ. ቶ. ስ. ፡ ፍ. ተ. ር. ፡ ወ. ደ. ፣ ፣ ተ. ፡ ለ. ል. ገ. ፡ አ. ለ. ሁ. ፡ ። አ. ሁ. ገ. ም. ፡ ክ. ር. ስ. ቶ. ስ. ፡ ደ. ሠ. ፡ ቢ. አ. ሠ. ገ. ፡ ። ሠ. ገ. ር. ጋ. ፡ ደ. ሠ. ፡ ተ. ፣ ገ. ፡ ሁ. ለ. ፡ ሺ. ማ. ግ. ስ. ፡ ስ. ሠ. ፡ ር. ገ. ም. ር. ፡ ። ክ. ተ. ፡ ዙ. ግ. ው. ፡ ዲ. ገ. ጋ. ር. ፡ ኮ. ለ. ሁ. ፡ አ. ብ. ር. ፡ ደ. ስ. ፡ እ. ገ. ዲ. ሰ. ገ. ፡ ።

ፕላውዲን የበሬት ሕመሙ ሲሻለው ከፈረሰ ወድቆ አግሩ ተሰበረ። ጥቂት ቀን ቆይቶ ለመታከም ወደ አገሩ ለመሄድ ከጉንደር የካቲት 25 ቀን 1852 ዓ.ም. ተነስቶ ጉዞ እንደጀመረ ጉንደር ከተማ አጠገብ ቀሃ ከሚባለው ወንዝ ሲደርስ በድንገት የደጃች ጋረድ ስዎች ደርሰው ደረቱ ላይ በጦር ወጉት ማርከውም ወሰዱት። ቴዎድሮስም ከሽፍቶቹ ጋር በተደረገው ድርድር መሠረት አንድ ሺ ብር ከፍለው ፕላውዲንን አስለቀቁት። ፕላውዲንም በጦር የተወጋው ከፍኛ ነበርና በቃሪሃ ሆኖ ጉንደር ገባ። በጉንደርም ለዘጠኝ ቀናት በሕመም ሲሰቃይ ቆይቶ በጥር ወር 1853 ዓ.ም. ሞተ።

የፕላውዲን ራሳም ነገሥታት ከሚቀበሩበት ሥፍራ የጉንደር ሕዝብና መኳንንት ባለበት ጉዞ ፍቃት ተረትቶ ተቀበረ። በጉንደር ያሉት ሰቃዎችም ለወንድሙ ትሬሻልስ ቺቺሊ ፕላውዲን ተሰጠው ለሰቃውም ጋር ፕላውዲን በሕይወት—በነበረ ጊዜ በደረቅ እርሳብ ይጽፈው የነበረው ማስታወሻና የመጽሐፍ ረቂቅ ድርሰት

ተገኝቱ ለወንድሙ ተሰጠ = ይህም ደርሰቱ ፕላውዲን ከጥተ ስምንት ዓመቱ በኋላ ወንድምየው “ቅራሻልስ ኢን አቢሲኒያ ኤንድ ጋላ ከንቀሪ” በሚል ርእስ አላተመው =

ፕላውዲን እንዳሁኖቹ አምባላደሮች ወይም ቆንሲሎች የሚ ሠራው ሥራ አልነበረውም = ራሱ በመጽሐፉ እንደገልጸው “በስም ብቻ ቆንሲል ነኝ = የቆንሲልነት ተግባር ገን የለኝም = የውጭ ንግድ ጉዳይ የለም = የገንድ ትርፍም ጉዳይ የለም = የምጠብቀ ውም የእንግሊዝ መንግሥት ነገር የለም” ብሏል =

አጤ ቴዎድሮስ ፕላውዲንን የገደሉትን ሰዎች አነጋረደን ከነወቃደሩ ካጠፉ በኋላ የሚቸን የፕላውዲን ደም መዘተላቸውን የፕላውዲን ረዳት ወይም ምክትል ሆኖ ምጽዋ ለተቀመጠው ለራ ፋኤል ባርኒ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ =

በሰሙ አብ፡ ወወ ልድ፡ ወመገረሱ ተደብ፡ ፩ አምስት፡
ንጉሠ፡ ነገሥተ፡ ቴዎድሮስ፡ ደድረሰ፡ ከአት፡ በረኒ
“እንደ ተ፡ ሠጠተ ሠ፡ አኔ፡ እግዚአብሔር፡ ይመክ
ገገ፡ ደሳለ፡ ነገ፡ የምሥራቅ፡ በእግዚአብሔር፡ ኃይ
ል፡ ቀኖ ጽ። ወደ ጾቆ ጽ። ወደ ጾቆ ገገ፡ ጽ። ገገ፡ የገደ
ሱ ገ፡ ሠወቅ፡ ረጅን ተ፡ በእግዚአብሔር፡ ኃይል
ከሢተ፡ በቀር፡ ከሠልፍ፡ ያገገሁ ተ፡ ሁሉ፡ ረጅሁ ተ
አገድ፡ አልተውሁም፡ ወደ ያው፡ ተከተተ፡ ተሻግ
ራ፡ ሌባ፡ ንጉሡ ገ፡ በእግዚአብሔር፡ ኃይል፡ ከሰራዊ
ተ፡ ረጅሁ ተ፡ አክሱም፡ ከሚደው፡ ላይ፡ አገተም፡ ቶ
ሎ፡ ረጅን፡ ከዕንግሊዝ፡ ንግሥተ፡ ከወደ ጾቆ፡ እግዚ
አብሔር፡ ያደረገልኝ ገ፡ የደሠተ የገ፡ ወረ፡ የምልክ፡
ተላዩ፡ ሠጠ፡ የሆነ ገ፡ ጽ። ቶሎ፡ ረጅን፡ ደክህልኝ፡ የም
ገ፡ ሠወቅ፡ አስተሁ ገ፡ ያቆ የኋቸው፡ ከኔ፡ ሠው፡ ካገተ፡ ጋ

ይህን ደብዳቤ መቼ እንደጻፉት ቀኑ ባይገለጽም ለራፋኤል ባርኒ የደረሰው ገን እ.ኤ.አ. ጳጉሜ 23 ቀን 1863 ነው በኛ አቶ ጣጠር ጥር 15 ቀን 1855 ዓ.ም መሆኑ ነው =

ቤል/ሊቀ ሙኳስ የሐገስ

ጆን ቤል በጥብብት ጊዜ ለለንበረው የቲዎድሮስ ሁኔታ ጻፍ ተን ሲጻፍ “... ከጉናቸው ሆኖ ደዋጋ የነበረውን የወዳጃቸውን ራሳ ባዩ ጊዜ እጅግ በጣም አምርረው አለቀሱ = ወዳጅ ቤል፡ ደሃው ቤል፡ በወዳጅነት ከፍተኛ ህይወትን ያዳኝኸው” እያሉ ራሳው ላይ ተደፍተው ሙሁ = ከሬሳው ላይ ሲነሱም የገዳዩም ራሳ ከዚያ ወደቆ ነበርና “አንተ፡ አንተ የግትረባ ከወዳጅ፡ ካንዱ ወዳጅ የለኝኝ” ብለው የያዙትን ጦር በሬሳው ላይ ስኩ በት “...” ብሏል =

ጆን ቤል በእንግሊዝ ባህር ህይል ውስጥ የመተ አለቃ ነበር = በኋላም ጊዜ በቱርክ ቅኝ ገዢነት ስር በነበረችው አሌጋ በተባከ ችው የአረብ አገር የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል ሆኖ ተሹጭ ነበር = ከዚያ በኋላ ገን ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ለራስ አሊ አሽለ ርነት አደረ። ራስ አሊም የባሻነት ግዕረግ ሰጥተውት ነበር = ጆን ቤል በራስ አሊ ከንድ አይወደድም ነበር ፣ መኖርም የቻለው በጥ ላውዲን ደጋሬነት ነበር = ቤል አንዲት ኢትዮጵያዊት አገብቶ ሁስት ሴቶችና አንድ ወንድ ልጅ ወልደላታለች፣ ሴቶች ልጆችም በኋለኛው ጊዜ ሁስት የቲዎድሮስን ጥበባኛ ፈረንጅችን አገብተው ከባሎቻቸው ጋር በቲዎድሮስ አጅ ታሰረው ነበር = አሰረኞቹ ሲፈቱም አብረው ተፈትተው ከባሎቻቸው ጋር ወደ ኤርፓሄዶ የል = አንዲቱ ልጅ ያገባችው ዎልደሚያርን ነበር =

ራስ አሊና ደጃች ካሣ (በኋላ ቴዎድሮስ) የመጨረሻውን ጦርነት በተጋጠሙ ጊዜ ቤል ከራስ አሊ ወገን በመሆን ተዋግቷል = ራስ አሊ ደል ሲሆኑም ጆን ቤል ካንድ ቤተክርስቲያን ውስጥ ተደብቆ ሳለ ቴዎድሮስ ይህንኑ ስምተው ምህረት አድርጎ ውሳኔ ወደ ቴዎድሮስ ገባ = ቤል በኑሮውም ሆነ በአላባባሉ ከኢትዮጵያኖች የተለየ አልነበረም = የሚለብሰው ልብስ አበሾች የሚለብሱትን ሲሆን በአገሩ ጫግ ለራሱ ባርኔጣ አያደርግም ነበር =

አጤ ቴዎድሮስን በጥሩ ሁኔታ ለለሚመከራቸውና በተለይም በፍርድ ጉዳይ መልካሙንና እውነተኛውን ማንገድ ለለሚመራቸው ቤልን ይወዳትና ያከብሩት ነበር = በእነሆም ከንድ በዚሁ በምክሩና በአማላጅነቱ የተወደደና የተከበረ ሰው ነበር = የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል የሆነው ፕላውዲን አንኳን በአጤ ቴዎ

ድርሰ ሞገስ ዘንድ አግኝቶ በኢትዮጵያ መኖር የቻለው በጆን ቤል ድጋፍ እንጂ ቴዎድሮስ ፕላውዲንን አይወዱትም ነበር ። በዙ ጊዜም ከጠቅላይ ስርዓት የዳነው በቤል አማካኝነትና በለሱ መልካም ነገር በመናገሩ ነበር ።

ደጃዝማች ንጉሴ ወልደ ሚካኤል

ደጃዝማች ንጉሴ በአባታቸው የአገው ተወላጅ ስለሆኑ በዙ ጊዜ አገው ንጉሴ እየተባሉ ይጠራሉ ። ደጃች ወቤ ድል ሆነው ሲያዙ ደጃች ንጉሜ የአገውታቸውን የደጃች ወቤን ሥልጣን ለመያዝ ወራሽ ነኝ ብለው በቴዎድሮስ ላይ ሸፈቱ ። ደጃች ንጉሜ የደጃች ወቤ እህት ልጅ ናቸው ደጃዝማች ንጉሴ በትግራይ ውስጥ ሸፍተው ሲነሱ በዙ ተከታይ በማግኘታቸው አቅማቸው ወዲያ ውኑ ደረጃ ።

ደጃዝማች ንጉሜ በቴዎድሮስ ላይ የሸፈቱት እንደሌሎቹ ጠላቶቻቸው ሁሉ ራሳቸውን ችለው አልነበረም ። የካቶሊኩን መነኩሴ አባ ያዕቆብን ወዳጅ አድርገዋቸው ስለነበረ በአባ ያዕቆብ አገናኝነት ከፈረንሳይ መንግሥት ጋር መወዳጀት ጀመሩ ። አባ ያዕቆብ የአገዛዚነቱን ቃል ለማስተማር የመጣሁ ነኝ በማለት ኢትዮጵያ ውስጥ ገብተው ስለገራቸው ጫማ ሳይኖራቸው ፍፁም ባህታዊ መሪዎች የሚሰሩ ነበሩ ። በዚህም ተግባራቸው በሕዝቡና በመኳንንቱ ዘንድ ሁሉ የተከበሩ ስለነበሩ ደጃች ንጉሴ እንደ ሸፈቱ ፈረንሳዊው አባ ያዕቆብ ወዳጅነታቸውን አጠናክረው ከመንፈሳዊነቱ ወደ ዓለማዊነቱ አዘነበሉ ።

የእንግሊዝ መንግሥት ቀደም ብሎ በራስ አሊ የምስፍንና ዘመን በዲፕሎማቲክ ደረጃ ከኢትዮጵያ ጋር ወዳጅነት መሥርቶ ፕላውዲንን ቆንሲል አድርጎ በመሾሙ ስለነገራቸው መንግሥት ይቆረቆሩ የነበሩት አባ ያዕቆብ የእንግሊዝ መንግሥት በኢትዮጵያ ያለውን ተፈላጊነት አስጥለው በምትኩ የፈረንሳይ መንግሥት እንዲሆን ያስቡ ነበርና ደጃዝማች ንጉሜ በቴዎድሮስ ላይ ሸፍተው ሲነሱ “የቴዎድሮስን መንግሥት ለመጣል የበለጠ ኃይል መያዝ አለብዎት ከፈረንሳይ መንግስት ጋር ግንኙነት በጀምሩ የፈሰሱትን ያህል የጦር መሣሪያ ማግኘት ይችላሉ” ስላሉዋቸው ደጃዝማች ንጉሜ ለፈረንሳይ ንጉሥ ናፖሊዮን 3ኛ ደብዳቤ ጻፉ ።

በኔ 2 ቀን 1848 ዓ.ም. ለናፖሊዮን የተጻፈው ደብዳቤ “... አባቴ ይሁኑ እኔም ልጅም አሆናለሁ ። አሁን አንድ ሽፍታ ንጉሥ ተነስቶ እኔን በማጥቃት ላይ ነው ። ከርስቴያኖቻችንም እያጠፋ ነው ። አንደ እውቅትዎ ይርዱኝ ። ቢቻል በነሐሴ ጳይቻልም በመስከረም ። እስከዚያም አቆያለሁ ከወዲያ ወዲህ አያልኩኝ ። አቡነ ያዕቆብን አባቴ አድርጌአለሁ ። የእርስዎንም ፈቃድ የማልጥስ ነኝ” የሚል ነበር ።

ይህ የደጃች ንጉሜ ደብዳቤ በተጻፈ በዘጠኝ ቀኑ ለፈረንሳይ መንግሥት ደረሰ ። የፈረንሳይ መንግሥትም ደብዳቤውን ከየ በኋላ የሚጣሩ ነገሮችን እንዲያጣራ ምጽዋ የተቀመጠውን ጉዳይ ፈጽሟውን ቢለርድን አዘዘ ። ቢላርድም ለፈረንሳይ መንግሥት በላከው መልስ ደጃዝማች ንጉሜ እስካሁን ድረስ ከመሐል ኢትዮጵያ የሚባረሩትን ካቶሊኮች እያሰባሰቡ ማስጠጋታቸው ካቶሊኩን ፈረንሳዊ አባ ያዕቆብንም (ጃኮቢስ) ኢትዮጵያ ጳጳስ ብለው መሾማቸውን የፈረንሳይ መንግሥት ባንዲራም በደጃች ንጉሜ ትእዛዝ በሰጣቸው ምድር እንዲውሰበልብ መፍቀዳቸውን ሁሉ ዘርዘሮ አሳወቀ ።

ይህ የፈረንሳይ መንግሥት ባንዲራ በኢትዮጵያ ምድር መስቀል ወይም መውሰብብ በዚያን ጊዜ በነበረው አስተሳሰብ ከፍተኛ የፖለቲካ ስሜት ነበረው ። አጤ ቴዎድሮስም የማንኛውም የውጭ አገር መንግሥት ባንዲራ በኢትዮጵያ ምድር እንዲውለ በለብ አይፈቅዱም ነበር ። በቴዎድሮስ ዘመን ወደ ኢትዮጵያ የመጣው ዱፍትን ሲጽፍ “...ጋፋ ደረሰን ። ከዚያም ሙሴ ሌዥን ተቀበለን ። ሙሴ ሌዥን በድንጋይ ላይ ሶስት ቀለም የሆነውን ባንዲራውን ሰቅሎ ነበር ። እንዲህ ዓይነቱ ነገር ንጉሱ እንደማይወዱ ከተነገረው በኋላ ተሎ አነሳው ። የሱ ሀሳብ በዚያ ግዛት ቆንሲል በመሾሙ የቆንሲሉን መመሥረት ለማሳወቅ ነበር ። የንጉሱ አሳብ ደግሞ በዚያ አገር ማንኛውም ኃይለኛ መንግሥት እንዲገባ አይፈልጉም ። ብሏል ። የአንድ የውጭ አገር መንግሥት ባንዲራ በኢትዮጵያ ምድር ላይ እንዳይተከል ወይም እንዳይውለበልብ የሚፈልጉት መሪዎቹ ብቻ ሳይሆኑ ሕዝቡም ጭምር ነበር ። ዶክተር ብላንክ በመጽሐፉ እንዲህ ይላል “...አንድ ጊዜ ሚስተር ፕላውዲን የአገሩን ስንደቅ ዓላማ ለመስቀል (ራስ አሊን) ፈቃድ ቢጠይቃቸው በደስታ መፍቀዳቸውን አረጋግጠው... እንደጠቀሱልህ አቅጣቢያ ። እንደዚህ ስላለው ነገር

እኔ ብዙ አልፎኛለሁም ። ዳሩ ግን ሕዝቡ የሚወደው አይመስለኝም ስለሉ ጥላውዲን በቆንሰላው ግቢ የእንግሊዝን ሰንደቅ ዓለማ በቅሎ ማውለብለብ እንደጀመረ ከጥቂት በዓት በኋላ ቁጥሩ የበዛ ሕዝብ መጥቶ ሰንደቅ ዓላማውን አውርዶ ቀዳዶ ጣለው ። ይህን ሁኔታ ራስ አሊ ሰምተው ከጥላውዲን ጋር ሲነጋገሩ “አል ነገርኩህም ነበርን” የሚል ቃል ብቻ ነበር ። . . . ” በእንዲህ ዓይነት ዘመንና ወቅት ነው ደጃችንን ግንዛቤ የፈረንሳይ ባንዲራ በላግ ራይ ምድር እንዲውለብለብ ያደረጉት ።

ቢላርድ ሪፖርቱን ያቅርብ እንጂ አባ ያዕቆብና ቢላርድ ተሰ ማምተው ሌሎች የሚጣሩ ነገሮችን ከደጃችን ግንዛቤ ዘንድ ሕደው እንዲገነገሩ አቶቶቶዎቹን ካቶሊካዊ መነኩሴ አባ እምነቱ (እምነት ማርያም) የተባሉትን ሳኩዎቸው ። አባ እምነት ማርያም (እምነቱ) ወደ ደጃችን ግንዛቤ የተላኩበት ሌላው ምክንያት የደጃችን ግንዛቤ የቅርብ ዘመድ ስለነበሩ ነው ። አባ እምነቱም ከደጃችን ግንዛቤ ዘንድ አንድ ወር ያህል ከርመው ሲመለሱ ግንዛቤ የትግራይ ሙሉ ገዥ መሆናቸውን ያሳቸውም የጦር መሣሪያ ከሶስት እስከ አራት ሺ መመንጃ ብቻ በመሆኑ በዚህም መሣሪያ ቴዎድሮስን ለመቆጣጠር እንደማይችሉ አሰረዱ ። የዚያን ጊዜ የትግራይ ገዥ ወለኔ እስከ ቀይ ባህር ድረስ ነበር ።

ግንታዊት የአክሱም ከተማ

ከፈረንሳይ መንግሥት የተጠየቀው የጦር መሣሪያ እርዳታ በመዘገፍቱ ደጃችን ግንዛቤ ቢላርድንና አባ ያዕቆብን ይጠይቅ ጀመር ። ምንም እንኳ መልሱ ከፓሪስ ባይመጣ የግንታዊትን ተስፋ ላለግ

ጫለም ቢላርድ በካቶሊክ ቀሳውስቶ ታደሰ 15 ጠመንጃ ሰጠታ አስይዞ ከግንዛቤ ጋር ለመገናኘት ከምጽዋ ወደላግራይ መጣ ። ከደጃችን ግንዛቤም ጋር ተገናኝተው በሚነጋገሩበት ጊዜ ደጃችን ግንዛቤ የፈረንሳይ መንግሥት መድረኞች እንዲሰጣቸውና ወደ ደም ቢያ እንዲዘምቱ አሁን ያላቸው ወታደር ግን አራት ሺ ያህል ጠመንጃ ያዘና አስር ሺህ ያህል ጦረኛ ሠራዊት መሆኑን አሳወቀ ። ከዚያም በቀር ስለገንደና በሌላም ጥቃቅን ነገሮች ተነጋግረው ቢላርድ ወደ ምጽዋ ተመሰሰ ።

የፈረንሳይ መንግሥት ጉዳዩን እንዳጠናው ደጃዝማች ግንብ የጦር መሣሪያ የሚሰጣቸው ሰው ሆነው አሳገኛቸውም ። ቢላርድም ሆነ አባ ያዕቆብ በዚህ ጉዳይ ቃል እንዳይገቡት አላዘኑ ተላላጊ ላቸው ። ይህ ከሆነ በኋላ አባ ያዕቆብና ቢላርድ ተነጋግረው ጉዳዩን የሚያስረዳ የመልክተኛ ቡድን ወደ ፓሪስ እንዲላክ ተሰማመ ። የሚላኩትም ሰዎች አባ እምነቱና ልጅ ጠጋዬ እንዲሆኑ ተወስኑ ። ፈረንሳይው ለፔር ደግሞ ፀሀፊና አስተርጓሚያቸው ሆኖ አብር አንዲሄድ ተመረጠ ። ይህ ካለቀ በኋላ ደጃዝማች ግንዛቤ ደብዳቤ ጽፈው ለመልክተኞቹ ተሰጥቶ መልክተኞቹ ጉዞአቸውን ጀመሩ ።

መልክተኞቹ ከመሥዳቸው በፊት ከነአባ ያዕቆብ ጋር በምክር ይደጋገፉ የነበሩት ካቶሊካዊው የአላሃራስቱ ሚሰዩን መሪ የነበሩት አባ ጁሴፔ ሳፔቶ በዚሁ ጉዳይ ለሮማው ፓፓ በጸፉት ደብዳቤ ላይ ለፈረንሳይ ግንታዊት በላኩት መልዕክት የፈረንሳይ መንግሥት የግንታዊት ጥያቄ ቢፈጽም ግንታዊት ግንታዊት ካገራቸው ዳርቻ ለፈረንሳይ መንግሥት ግዛት ለመስጠት መዘጋጀታቸውን ፣ በኢትዮጵያ የሚኖረው የፈረንሳይ ቆንሲል በሁሉም ነገር ባለሙሉ ሥልጣን እንደሚሆን ፣ በአድዋም ለቆንሲሉ መቀመጫ ከ500 እስከ 600 ሰዎችን ሊያኖር የሚችል መሬት ለመስጠት መወሰናቸውን አሳውቀው ነበር ። የያዘው የትግራይ ዋና ከተማ አድዋ ነበር ።

ደጃዝማች ግንታዊትም ለፈረንሳይ መንግሥት መሪ ለገንብናፓ ሊዮን የጸፉት ደብዳቤ “ . . . የአገሪን ነፃነት እንዲጠብቁልኝ እለምናለሁ ። ከዘራፊውና ከዓመፀኛው ከቴዎድሮስ እጅ ይጠብቁኝ ። ይህንንም ለማድረግ ሁለት ነገሮች ያስፈልጋሉ ። መጀመሪያ ከናንተ ተወካይ ቢላክ ከዚህ በፊት እንደጠየቅሁት ይጠብቁኝ ። ይህ በአገሪ ውስጥ ያለውን ነገር ሁሉ እንዲመለከት ጸሎትም በአገሪ እንደራሴ አድርጌ እጠብቀዋለሁ ። የፈረንሳይንም ባንዲራ

አተክላላሁ ። ሁለተኛ የምሬልገው ሁለት መድፎች ክተካሾቻቸው ጋር ነው ። ለአደረጉልኝና ለአገራም ለሚያደርጉት እርዳታ ከባ ሀር ዳርቻ ራስ ዱሜራ የሚባል ዙላን አስጥቻታለሁ” የሚል ነበር ። ደብዳቤው የተጻፈው ጥቅምት 22 ቀን 1851 ዓ.ም ነው ።

በፈረንሳይ በኩል ያለውን በዚህ አናቀመውና መልክተኞቹ እነ አባ እምነቱ ወደ ኤሮፓ በሚሔዱበት ጊዜ በአባ ጁሴፔ ሳፔቶ ውትወታ ስኢጣሊያ መንግሥትም ደብዳቤ እንዲጻፍና ይዘው እንዲ ሔዱ ተደርጎ ነበር ። ኢጣሊያዊው አባ ጁሴፔ ሳፔቶም በኢጣ ሊያ አገር ለለው ጉዳይ እንዲረዱ ተብሎ ወደ ሮም ሔደው ነበር ። መልክተኞቹ ሮም ደርሰው በኢጣሊያው ንጉሥ ለዳግማዊ ቬቶር አማካኝነት ለፓፓው የተጻፈውን ደብዳቤ ሰጡ ። መልክተኞቹ ወደ ፓሪስ ሲሔዱ ጁሴፔ ሳፔቶ ቀርተው እሳቸው ለአገራቸው ለኢጣ ሊያ የሚበጀውን ይሠሩ ጀመር ። የተላኩት መልክተኞችም ተመል ሰው የማይጨበጥ ተሰፋ ይዘው ኢትዮጵያ ገቡ ።

የኢጣሊያ መንግሥት ጉዳይን ለመጨረስ መልክተኞች ወደ ኢትዮጵያ እንደሚልክ ሲነግራቸው የፈረንሳይ መንግሥት ደግሞ ጉዳይን አጥንቶ መልሱን እንደሚሰጥ ነግሮአቸው ተመለሱ ። የኢ ጣሊያ መንግሥት በገባው ቃል መሠረት መልክተኞቹን አፋጥኖ ወደ ደጃች ንጉሜ ዘንድ ለክ ። የተላኩትም መልክተኞች ከደጃዝ ማች ንጉሜ ጋር ተገናኝተው የጦር መሣሪያውን ለመስጠት ድር ድር አቀረቡ ። በቀይ ባሕር ዳርቻ በዙላና በአገራል መሀል ያለውን አንዳዳ የተባለው አገር እንዲሰጣቸው ጠየቁ ። ደጃዝማች ንጉሴም በአሳቡ ተስማምተው የኢጣሊያ መንግሥት መልክተኞች ወደ አገ ሬቸው በሚመለሱበት ጊዜ ለኢጣሊያው ንጉሠ ነገሥት “... የተጠየቀውን ጉዳይ ሁሉ ተስማምተንበታል ። ይህንንም ስምምነት በአስቸኳይ እንድንፈራረም አጠይቃለሁ...” የሚል ደብዳቤ ጽፈው ላኩ ።

የኢጣሊያ ንጉሠ ነገሥት ዳግማዊ ቬክቶር አማካኝነት ለደጃዝ ማች ንጉሴ በላኩት ፌብራሪ 10 ቀን 1859 በተጻፈ ደብዳቤ ሲመ ልሱ “... የሚፈልጉትን ነገር ሁሉ በመስማቱ በጣም ተደስቻለሁ ። በዚህም ላይ ወዳጅነታችንን አጠንክረን የንግድን ጉዳይ ሁሉ እን መሠርታለን ። አሁንም የእርስዎ ወኪል በፍጥነት ይምጣና ይህን ጉዳይ በቶሎ እንጨርስ ።...” አሉ ። ይህ ደብዳቤ ሎፕሪማ ጉየራ ዲ አፍሪካ (የአፍሪካ የመጀመሪያው ጦርነት) በተባለው መጽሐፍ

ከገጽ 58 66 ላይ አለ ። ከዚህም ሌላ ጁሴፔ ባሳተሙት ኢትዮ ፒያ ማር ሮቦ (የኢትዮጵያ ቀይ ባህር) በተባለው ሸሊዩም 1 ገጽ 56 ላይ ይገኛል ።

ይህ የኢጣሊያው ንጉሠ ነገሥት ደብዳቤ ለደጃዝማች ንጉሜ ሲደርሳቸው ተደሰቱ ። ጁሴፔ ሳፔቶ ለዚህ ጉዳይ በመጽሐፍ ቸው ሲገልፁ “... ደጃች ንጉሜ... ማህተሜን ይውሰዱ ። የፈለ ጉትን ጥሩ ነው የሚሉትን ነገር ሁሉ ጽፈው ያትሙበት ። ልቤን ከፍቼልዎታለሁ... አሉ...” ብለዋል ። የኢጣሊያ አገር ጋዜጦ ችም በኢትዮጵያ ያሉ ካቶሊኮች ችግር ስለደረሰባቸው የኢጣሊያ መንግሥት አስቸጋሪውን ንጉሥ ጥሎ ተለማሚውን ለማንገስ ወደ ኢትዮጵያ ሊገባ ነው እያሉ ይጽፉ ጀመር ። ይህን ኢትዮጵያ ውስጥ ያለውን የርቦ በርቦ ሽብር የሰሙ የኢጣሊያ ነጋዴዎችም የጦር መሣሪያ ለደጃች ንጉሜ ለመሸጥ ሩሜ ጀመሩ ። ከኢጣሊያ መሣ ሪያ ነጋዴዎች አንዱ የሆነው ባሮኒ የተባለው ሰው አፕሪሴ 24 ቀን 1859 ለወዳጁ ለኮግላን በጻፈው ደብዳቤ “... ለዚህ የካቶሊ ክን እምነት ለሚያበፋው ቅዱስ ጦርነት ከአስር ሺህ አስከሃያ ሺ ጠመንጃ አቀርባለሁ...” የሚል ቃል ነበረበት ።

በኢጣሊያ በኩል ያለው የደጃዝማች ንጉሴ ጉዳይ ተፋፍሞ ሳለ የፈረንሳይ መንግሥት ደግሞ በአልጄሪያ የፈረንሳይ መንግሥት ተወካይ የሆነው ኮንት እስታንሴ ሩሴል ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ለፈረንሳይ መንግሥት ወደብነት የሚጠቅመውን ሥፍራ ከምፅዋ እስከ ታጁራ ድረስ እንዲያጠና ታዘዘ ። ሩሴል በታዘዘው መሠረት ታህሳስ 2 ቀን 1853 ዓ.ም. ምፅዋ ሲደርስ አባ ያዕቆብና አባ እምነቱ ተቀበሉት ። ወዲያውም ሐውዜን ለነበሩት ለደጃዝማች ንጉሜ የሩሴል መምጣት ተነገረ ። ሩሴልም አስር ሹማምንት በሚ መሩዋቸው የባህር ኃይል ወታደሮች ታጅቦ በአባ ያዕቆብና በአባ እምነቱ መንገድ መሪነት የወደብ ፍለጋ ጉዞ መጀመራቸውን ራሱ ሩሴል በጻፈው ኡን ሚስዮን በሚባለው መጽሐፍ ገልጦታል ።

የሁለቱ መንግሥታት በኢትዮጵያ ዘልቆ መግባትና ከንጉሴ ጋር መዋዋል ለቴዎድሮስ ሚስጥር አልነበረም ። አጤ ቴዎድሮስ ደጃች ንጉሴን ለማጥፋት ቢዘምቱም ሆነ ቢያደፍጡ ሊያገኙዋቸው አልቻሉም ። ይህን የንጉሴን ሁኔታ የሚያጠናውና የሚመለከተው አገሩን የሚወደውና ለባዕድ አሳልፎ ስለመስጠት ሲዋጋ የኖረው የትግራይና የሐማሴን መኳንንት ተማክረው ባሰነሱት አድማና ሰብክት የደጃች ንጉሴ ሠራዊት እየከዳ በመለየቱ መነመነ ።

የሩሲያ ምጽዋ መግባት ለደጃዝማች ንጉሴ እንደተነገረ ደጃዝማች ንጉሴ በአንድ ከፍተኛ ሹም የሚመራ ሠራዊት ልከው በእሳቸው ስም ታላቅ አቀባበል ተደረገለት ። ይህም የተሳካው ሠራዊት ሩሲያ ከኢትዮጵያ አስኪወጣ ድረስ ከማንኛውም አደጋ እንዲጠብቀው የታዘዘ ነበር ። ደጃች ንጉሴ ይህን ሠራዊት ለጥበቃ ያዘዙ በት ምክንያት ቅድም እንደተባለው እገር ወዳዱ መኳንንት ሩሲያን ይዞ ለቴዎድሮስ ለማስረከብ መስማማቱን ደጃች ንጉሴ አውቀው ስለነበረ ነው ። ሩሲያም ቢሆን ይህን የመኳንንቱን እድገት ስምቶ ሰግቷል ። ይህን ስጋቱን ያወቁት አባ ያዕቆብም ምንም ነገር እንደ ማይደረግ እኔ ኃላፊ እሆናለሁ እያሉ የመኳንንቱን ኃይል እያንቋ ሸሹ ቢነግሩትም ሩሲያ ግን ሁሉም ነገር ገብቶት ነበርና ለሊት የጀመረውን የወደብ ፍለጋ ጉዞ አቋርጦ ምጽዋ ገባ ።

ሩሲያ ምጽዋ እንደገባ የደጃች ንጉሴ ተወካይና ባለሙሉ ሥልጣን ከሆኑት ከአባ እምነቱ ጋር ውል ተዋዋለ ። አባ እምነቱ ውሉን ሊዋዋሉ የቻሉት ከደጃች ንጉሴ የተሰጣቸውን ባለሙሉ ሥልጣን ወኪል መሆናቸውን የሚያስረዳ ባለማህተም ደብዳቤ ካሳዩ በኋላ ነበር ። ከውሉ ውስጥ አንዳንዶች ለመጥቀስ የፈረንሳይ መንግሥት ዙላንና የዲሴን ደሴቶች፣ ከዊዳ እስከ ዘይላ ድረስ ያለውን የኢትዮጵያን ቀይ ባህር በር እንዲይዝ የሚል ነበር ። በውሉ አንቀፅ 5 ላይ ደግሞ በደጃች ንጉሴ ስም “...ይህ ለእናንተ የሰጠሁት ስጦታ ለፈረንሳይ ንጉስ እስከ ልጅ ልጅ ድረስ ፀንቶ ይቆያል ። ከባህር የሚመጣብኝን፣ ከእገር ውስጥ የሚነሳብኝን ጠላት (የፈረንሳይ መንግሥት) እስከ ልጅ ልጅ ድረስ ይጠብቁኛል...” የሚል ነበር ።

የኢጣሊያና የፈረንሳይ መንግሥታት ሁለቱም ከደጃች ንጉሴ ጋር ባደረጉት ውል የኢትዮጵያን ቀይ ባህር ዳርቻ መሪዎች ተከፋ ፍለው ቴዎድሮስ የሚጠቀሱትን የጦር መሣሪያ ለደጃች ንጉሴ ለመስጠትና ለማድረስ በሚዘጋጁበት ወቅት አጤ ቴዎድሮስ ቀደም ባለን እንዳነበብነው ደጃች ንጉሴን ድል አድርገው ቆራርጠው ጣሉዋቸው ። ደጃች ንጉሴ ሲሞቱም ሃያ ዓመት ያህል የተለፉበት የባህር በር የመያዙ ጥንሰስ ተደፋ ።

**ቴዎድሮስ ሰውነት—ጠባይ—ርህራሄ ፣
ጭካኔና—ፍርድ**

ቴዎድሮስ እንዴት ያሉ ሰው ነበሩ ብንል ሁሉንም ጠባይ ለሚልተው የያዙ ሰው እንደነበሩ እንረዳለን ። ይህም ግለት ደግ ማቸው ፣ ከፋም ማቸው ፣ ሩህሩህ ማቸው ፣ ጨካኝም ማቸው ፣ ፍርድ ለዋቂ ማቸው ፣ ፍርድ ገምድልም ማቸው ፣ ሁሉንም በየተራቸው እናነባለን ። ቀድመን ግን አካላቸው ምን ዓይነት ወይም እንዴት እንደነበር እንመልከት ።

ያያቸው ዳፍተን ሲፅፍ “...ወደ ጥቁረቱ የሚያደሉ ማቸው ፣ ጃንቅላ ግን አይደሉም ። ...ራሳቸው ጥሩ ቅርፅ ያለው ነው ። ጠጉራቸው ከግንባራቸው ወደኋላ የተጉነጉነ ነው ። ግንባራቸው ወጣ ያለ ነው ። ...

“ዓይናቸው ጥቁር ነው ። ... እናንዳቸው በመጠኑም ቢሆን የሮማውያን ቅርፅ አለው ። ... አፋቸው ውብና ፈገግተኛ (ሳቂታ) ነው ። ... ጢማቸውም ሆነ ረዛቸው በጣም ትንሽ ነው ። ጠባያቸው ደስ የሚልና ትሁት ማቸው ። ... ኤሮፓውያኖች ሠራተኞች ለመጨረሻ ጊዜ የሚሠሩትን መድፍ ለመመልከት ንጉሱ መጡ ። በራሳቸው ላይ ምንም የለም ። እግራቸው ባዶ ያለሚገኝ ነው ። በዚህ እጅሆና ቁጥቋጦ በበዛበት መጥፎ መንገድ ባዶ እግራቸውን ኮረብታውን ወጡ ። ... እሳቸው በእግራቸው እየሄዱ እኛን በየበቅሉ እኛን ላይ እንድንቀመጥ ነገሩን ። እኛም ለከብራቸው ስንል እምቢ ብለን እሳቸው አሉዳበት ድረስ በእግራችን አብረን እንጓዝ ጀመር ።

“... ታዩር ተራራ ሥር በንደርስ ቴዎድሮስ ፈረሰቸው ላይ ተቀመጡ ። ፈረሱ ላይ በወጡበት ጊዜ ከመሪት ዘለው ተቀመጡ በት እንጂ እርካብ አልረገጡም ። በፈረስ ግልቢያና አቀማመጥ ጥሩ